

PLATÓNOVY SPISY
Svazek I

Překlad František Novotný

PLATÓN
Euthyfrón
Obrana Sókrata
Kritón, Faidón
Kratylos, Theaitétos
Sofistéš, Politikos

PRAHA
2003

OIKOYMENH
Hennerova 223
150 00 PRAHA 5
www.oikoymenh.cz

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Katedra společenských věd
Praha 5, Mladá Boleslav

K/03/2006

Translation © František Novotný, 1933, 1934, 1935
Copyright © OIKOYMENH, 2003
ISBN 80-7298-062-9

Obsah

Euthyfrón	7
Obrana Sókrata	31
Kritón	63
Faidón	81
Kratylos	161
Theaitétos	237
Sofisté	333
Politikos	411
<i>Poznámky . . . . .</i>	<i>489</i>
<i>Seznam zkratk . . . . .</i>	<i>551</i>
<i>Seznam literatury . . . . .</i>	<i>555</i>
<i>Ediční poznámka . . . . .</i>	<i>557</i>

Theaitétos

Eukleidés, Terpsión

Eukleidés Přišel jsi právě teď z venkova, Terpsióne, či jsi tu už dlouho? sv. I
142

Ter. Hodně dlouho. A hledal jsem tě na náměstí a divil jsem se, že jsem tě nemohl naléztí.

Eu. Ano, vždyť jsem nebyl v městě.

Ter. A kdepak?

Eu. Když jsem šel dolů k přístavu, setkal jsem se s Theaitétem, jak ho nesli od Korinthu z tábora do Athén.¹

Ter. Ještě žil, či už byl mrtev?

Eu. Ještě žil, ale už jen tak tak; neboť je to s ním zlé, jednak od nějakých ran, více však ho sebrala nemoc, která je rozšířena tam ve vojsku. b

Ter. Snad ne úplavice?

Eu. Ano.

Ter. Takový muž je tedy v nebezpečí!

Eu. Ušlechtilý a zdatný, Terpsióne, vždyť jsem právě teď slyšel ho velice vychvalovat pro jeho chování v bitvě.

Ter. To mne nic nepřekvapuje; mnohem by bylo divnější, kdyby nebyl takový. Avšak jak to, že se nezastavil zde v Megarě? c

Eu. Spěchal domů; vždyť já jsem ho prosil a radil mu to, ale on nechtěl. Tak tedy jsem ho vyprovodil, a když jsem se vracel nazpět, vzpomněl jsem si na Sókrata a podivil jsem se, jak věstecky mluvil kromě jiných věcí zvláště také o něm. Setkal se s ním totiž krátce před svou smrtí, jak se mi zdá, když byl Theaitétos ještě mladý hoch, dal se s ním do hovoru a byl přiveden v radostný úžas nad jeho vlohami. A když jsem přišel do Athén, vypravoval mi rozhovor, který s ním měl, jenž věru stál za poslech, a řekl, že se tento mladý muž zcela jistě stane slavným, jestliže dojde mužného věku. d

Ter. A to řekl pravdu, jak se podobá. Avšak jakýpak byl ten rozhovor? Mohl bys mi jej vypravovat?

143 *Eu.* Bůh ví, že ne, aspoň jistě ne takhle z paměti. Ale napsal jsem si o něm, hned jak jsem tehdy přišel domů, poznámky, později pak ve volných chvílích jsem zapisoval, nač jsem si vzpomínal, a kdykoli jsem přišel do Athén, pokaždé jsem se vyptával Sókrata na to, co jsem si nepamatoval, a po návratu sem domů jsem své zápisy opravoval; a tak mám přibližně celý ten rozhovor napsán.

Ter. Pravda; slyšel jsem to od tebe již dříve; pokaždé jsem tě chtěl vyzvat, abys mi to ukázal, ale až posud jsem to odkládal. Ale co překáží, abychom to nyní neprobrali? Beztoho já potřebuji si odpočinout, když jsem právě přišel z venkova.

b *Eu.* Ale také i já sám jsem doprovodil Theaitéta až do Eri-nea,² takže bych docela rád odpočíval. Nuže pojďme, a zatímco budeme odpočívat, hoch nám přitom bude číst.³

Ter. Dobrá.

Eu. Tohle je ta knížka, Terpsióné. Ale napsal jsem ten rozhovor takto: ne jako by jej Sókratés vypravoval a jak jej vypravoval ve skutečnosti, nýbrž jak přímo rozmlouvá s jmenovanými osobami. Byl to prý geometr Theodóros a Theaitétos: tu aby c v zápisu nezpůsobily obtíže věty vkládané do hovoru, kdykoli Sókratés řekl buď o sobě například „já jsem pravil“ nebo „a já jsem řekl“ nebo zase o odpovídajícím „přisvědčil“ nebo „nesouhlasil“, proto jsem to napsal tak, jako by s nimi přímo rozmlouval, a takové vložky jsem vynechal.

Ter. A to není nijak nevhodné, Eukleide.

Eu. Nuže, hochu, vezmi knížku a čti.

Sókratés, Theodóros, Theaitétos

Sókratés Kdybych se více zajímal o Kyréňany⁴, Theodóre, vyptával bych se tě na tamější poměry o tamějších lidech, zdali d tam jsou mezi mládeží někteří, kdo věnují péči geometrii nebo některému jinému filosofickému oboru;⁵ takto však, protože je mám méně rád nežli své krajany, spíše toužím vědět, o kterých z našich mladých lidí lze čekat, že vyniknou. Tuto věc také sám zkoumám, pokud mohu, a také se na to vyptávám jiných, s kterými vidím mladé lidi ochotně se stýkat. K tobě pak jich dochází nemálo, a to právem, neboť si toho zaslouhuješ jak po jiných stránkách, tak zvláště pro svou znalost geometrie. Jestliže jsi tedy na e nelezl někoho hodného pozornosti, rád bych se o něm dověděl.

Theod. Ba věru, Sókrate, i mně v plné míře stojí za to pověděti i tobě poslechnouti, s jakým jsem se ti setkal mladíkem ve vaší obci. A kdyby byl krásný, tuze bych se bál o něm mluvit, aby si snad někdo nepomyslel, že jsem do něho zamilován. Vskutku však – a nehměvej se na mne – není krásný, nýbrž podobá se trochu tobě i ploským nosem i vypouleností očí, ale má to méně nežli ty. Mluvím tedy bez bázně. Ano, dobře věz, 144 že ze všech mladých lidí, s kterými jsem se kdy setkal – a znám jich z osobních styků velmi mnoho –, ještě u žádného jsem nepozoroval tak podivuhodné vlohy. Neboť aby byl člověk, který je tak nadaný, jako stěží může být jiný, na druhé straně zase vynikající měrou klidný, a k tomu se komukoli vyrovnal mužností, to bych si nebyl myslel, že se takový může vyskytnouti, ani nevidím, že by byl kdo jiný takový; naopak lidé bystří, jako je tento, důvtipní a mající dobrou paměť jsou většinou také náchylní k hněvivosti, zmítají se jako loď bez přítěže a jejich povaha je bližší šilenosti nežli mužnosti; usazenější zase přicházejí k učení jaksi tupí a plní zapomínání. Avšak tento přistupuje k učení a zkoumání tak hladce, bez klo-

pýtání a zdárně, s velkou klidností jako proud oleje neslyšně tekoucího, že jest až ku podivu, jak to může člověk v tak mladém věku takhle dokázat.

Sókr. To je dobrá zpráva. Ale čípak je to syn, kterého z občanů?

Theod. Slyšel jsem jeho jméno, ale nemohu si na ně vzpomenout. Však je tuhle mezi těmi, kteří sem přicházejí, ten uprostřed; právě se totiž ve vnější chodbě natírali olejem⁶ tihle nějací jeho druhové i on sám, a nyní, když se natřeli, přicházejí, jak se zdá, sem. Nuže dříve se, zdali ho znáš.

Sókr. Znáš; je to syn Eufronia ze Súnia, muže, příteli, docela takového, jak líčíš i tohoto; vynikal i jinak a kromě toho zanechal i hezky veliké jmění. Ale jméno toho jinocha neznám.

Theod. Theaitétos se jmenuje, Sókrate; avšak to jmění, zdá se mi, nějací poručníci rozebrali. Ale přesto je i ve velkomyslném užívání peněz obdivuhodný, Sókrate.

Sókr. Ušlechtilý to muž podle tvé řeči. Vybidni ho, aby si sedl tuhle vedle mne.

Theod. Stane se. Theaitéte, sem k Sókratovi!

Sókr. Ovšemže, Theaitéte, abych se podíval i sám na sebe, jaký asi mám obličej; Theodóros totiž tvrdí, že jej mám podobný tvému. Avšak kdybychom měli jeden i druhý lyru a on tvrdil, že jsou stejně naladěny, zdali pak bychom mu hned věřili, či bychom se napřed podívali, zdali ten, kdo to praví, je hudebně vzdělán?

Theait. Podívali bychom se.

Sókr. A kdybychom našli, že takový jest, zajisté bychom mu věřili, ale kdyby byl hudby neznalý, nikoli?

Theait. Pravda.

Sókr. Nyní tedy, myslím, jestliže nám jde o podobnost obličejů, musíme hleděti, zdali ten, kdo o tom mluví, je vzdělán v kreslířském umění, či ne.

Theait. Zdá se mi.

Sókr. Nuže, jest Theodóros odborníkem v malířství?

Theait. Nikoli, aspoň pokud vím.

Sókr. Ani v geometrii?

Theait. To přece jistě ano, Sókrate.

Sókr. Snad také i v astronomii a v počtářství i v hudbě a ve všem, co souvisí s vyšším vzděláním?

Theait. Mně se tak zdá.

Sókr. Jestliže tedy o nás říká, že jsme si podobni některou částí těla, ať si to myslí jako chválu nebo jako hanu, není vůbec hodno obracet k tomu pozornost.

Theait. Asi ne.

Sókr. Ale co kdyby chválil duši jednoho z nás hledě ke zdatnosti a moudrosti? Zdalipak by nebylo pro toho, kdo to slyší, záhodno chtít důkladně si prohlédnout pochváleného, pro toho pak ochotně se ukazovati?

Theait. Ovšemže, Sókrate.

Sókr. Nuže tedy, je čas, milý Theaitéte, pro tebe ukazovat a pro mne pozorovat; neboť dobře věz, že Theodóros, který přede mnou pochválil již mnoho lidí, jak cizinců, tak domácích, ještě nikoho nepochválil, tak jako právě nyní tebe.

Theait. To by bylo hezké, Sókrate, ale jen zdali to neříkal žertem.

Sókr. To není Theodórovův způsob; ale nevytáčeš se z toho, co jsi uznal, pod záminkou, že on žertoval, sice bude donucen vydati svědectví – jistě nikdo proti němu nevystoupí jako proti křivému svědku –, nýbrž jen směle trvej na své výpovědi.

Theait. Nuže, musím tak udělat, jestliže se ti zdá.

Sókr. Řekni mi tedy: Učíš se snad u Theodóra něčemu z geometrie?

Theait. Zajisté.

Sókr. Také něčemu z astronomie a z nauky o harmoniích i z počtářství?

Theait. Aspoň se vynasnažuji.

Sókr. Ano, také já, hochu, i u něho i u jiných, o kterých si myslím, že něčemu z toho rozumějí. Avšak přesto, i když mám ty věci jinak dosti slušně v hlavě, s jednou maličkostí si nevím

radý a na tu se musím spolu s tebou i s těmi, kdo jsou zde, podívat. A tak mi řekni: Učíti se, zdali pak to není stávatí se moudřejším ve věci, které se kdo učí?

Theait. Jakpak by ne?

Sókr. Moudří však jsou moudří, myslím, moudrostí.

Theait. Ano.

e *Sókr.* A liší se tohle něčím od vědění?

Theait. Co to?

Sókr. Moudrost. Či nejsou lidé v tom také moudří, v čem jsou vědoucí?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Tedy vědění a moudrost je totéž.

Theait. Ano.

Sókr. Nuže, právě tohle je to, s čím si nevím rady a co nemohu náležitě pochopiti, co asi je vědění. Zdalipak to tedy
146 dovedeme říci? Co myslíte? Kdo z nás by o tom první promluvil? Ten, kdo udělá chybu a kdo by pokaždé chyboval, bude sedět oslem, jak říkají děti, které hrají s míčem; ale kdo zůstane bez chyby, bude nad námi králem a bude nám ukládat, cokoli bude chtít, abychom na to odpovídali. Co mlčíte? Snad nedělám, Theodóre, ze samé milovnosti řečí něco společensky nevhodného, když se snažím nás přiměti, abychom rozprávěli a pěstovali vespolek přátelství a vlídnou shodu?

b *Theod.* Nikoli, Sókrate, něco takového naprosto není věc společensky nevhodná, ale vyzvi některého z mladých hochů, aby ti odpovídal; já jsem totiž nezvyklý takovému druhu řeči, a abych si mu zvykal, k tomu již nemám náležitý věk. Avšak těmto zde by se to hodilo a měli by z toho velký prospěch; neboť vskutku mládí může ve všem prospívatí. Nuže pokračuj, jak jsi začal, nepouštěj Theaitéta a ťaž se ho.

c *Sókr.* Slyšíš, Theaitéte, co říká Theodóros? Jeho neposlechnout ani ty sám nebudeš chtítí, jak myslím, ani by nebylo správné, aby mladší neposlouchal rozkazů muže moudrého

v takovýchto věcech. Nuže pověz hezky a přímo: Co jest podle tvého zdání vědění?

Theait. Tak to musím říci, Sókrate, když mě vy k tomu vybízíte. Vždyť mě jistě opravíte, jestliže snad v něčem pochybím.

Sókr. Ovšemže, jestliže budeme s to.

Theait. Zdá se mi tedy, že obory vědění jsou jednak ty věci, kterým by se kdo mohl naučit u Theodóra, geometrie i ty, které
d jsi ty právě vypočítal, a na druhé straně že také ševcovství a umění ostatních řemeslníků, všechna dohromady i každé jednotlivé z nich, nejsou nic jiného než vědění.

Sókr. Velkomyslně a štědře, milý příteli, dáváš mnoho věcí, když jsi byl požádán o jednu, a věci rozmanité místo jednoduché.

Theait. Co tím chceš, Sókrate, říci?

Sókr. Snad nic zvláštního; přece však ti řeknu, co míním. Kdykoli mluvíš o ševcovství, nemyslíš snad nic jiného než vědění o vyrábění obuvi?

Theait. Nic jiného.

Sókr. A co když mluvíš o tesařství? Snad tím nemyslíš nic
e jiného nežli vědění o vyrábění dřevěných nářadí?

Theait. Také zde nic jiného.

Sókr. Tedy při obou těch oborech určuješ to, k čemu se v jednom i v druhém vědění vztahuje?

Theait. Ano.

Sókr. Ale otázka, Theaitéte, nebyla ta, ke kterým věcem se vztahuje vědění ani kolikeré jest; neboť jsme se netázali proto, že bychom chtěli vypočítati jeho druhy, nýbrž že chceme poznati, co jest vědění samo. Či nemám pravdu?

Theait. Naopak, jistěže to je správné.

Sókr. Podívej se i na tohle. Kdyby se nás někdo ptal na některou z věcí malicherných a obyčejných, například na hlinu,
147 co to jest, a kdybychom mu odpověděli: hlína hrncířská a hlína kamnářská a hlína cihlářská – nebyli bychom směšní?

Theait. Snad.

Sókr. Za prvé, že jsme se domnívali, že tazatel něco vyrozumívá z naší odpovědi, když řekneme „hlína“, ať už k tomu do-
b ložíme loutkářská nebo ji určíme podle kterýchkoli jiných
řemeslníků. Či se domníváš, že někdo rozumí jménu některé
věci, o které neví, co to je?

Theait. Nikoli.

Sókr. Tedy ani nerozumí slovům „vědění o obuvi“, kdo neví,
co je vědění.

Theait. Jistě ne.

Sókr. Tedy kdo nezná podstaty vědění, nerozumí, co zname-
ná ševcovství ani které jiné řemeslo.

Theait. Tak jest.

Sókr. Směšná jest tedy odpověď, když někdo na otázku, co
c je vědění, odpovídá tím, že jmenuje některé umění. Neboť
v odpovědi uvádí vědění k něčemu se vztahující, a na to nebyl
tázán.

Theait. Podobá se.

Sókr. A dále, ačkoli bylo možno odpovědět prostě a struč-
ně, zachází si po nekonečné cestě. Například na otázku o hlině
bylo možno dátí prostou a jednoduchou odpověď, že hlína je
země navlhčená vodou, ale k čemu je, to nechat být.

Theait. Nyní se to takhle, Sókrate, jeví snadným; avšak sko-
ro se mi zdá, že tvá otázka je taková, jaká nás samy nedávno
d v hovoru napadla, mne a tvého jmenovce tuhle Sókrata.

Sókr. Jaká to, Theaitéte?

Theait. Tuhle Theodóros nám znázorňoval obrazci cosi o moc-
ninách,⁷ o čtverci obsahujícím tři čtverečné stopy a o čtverci
obsahujícím pět čtverečných stop, že svou stranou nejsou sou-
měřitelné se čtvercem o jedné stopě, a tak probíral jednu moc-
ninu po druhé až po čtverec o sedmnácti čtverečných stopách;
při tomto se nevím proč zastavil. A tu nás napadla taková myš-
lenka – když se jevílo, že těch mocnin je nekonečné množství
– pokusit se je sebrat v jedno jméno, kterým bychom nazvali
e všechny tyto mocniny.

Sókr. A našli jste snad nějaké takové?

Theait. Mně se zdá, že ano; ale posuď to i ty.

Sókr. Mluv.

Theait. Všechna čísla jsme rozdělili na dva druhy; čísla
vznikající násobením dvou stejných činitelů jsme přirovnali
tvarem ke čtverci, a proto jsme je nazvali čtvercovými a rovno-
strannými.⁸

Sókr. Dobře.

Theait. Ale čísla, která jsou mezi těmito – k nim náleží i tři
i pět i každé číslo, které nevzniká násobením stejných činitelů,
nýbrž buďto většího násobence menším násobitelem nebo
menšího násobence větším násobitelem, a které omezuje po-
každé jedna větší strana a jedna menší –, ta jsme přirovnali
k obdélníku a nazvali je obdélníkovými.⁹

148

Sókr. Výborně. Ale co dále?

Theait. Všechny přímky, jejichž čtverec tvoří číslo rovno-
stranné a plošné, jsme stanovili jakožto délky, které však tvoří
číslo nerovnostranné, jakožto mocnosti,¹⁰ hledíce k tomu, že
b nejsou s oněmi souměřitelné délkou, nýbrž plochami, které
vznikají jejich umocněním. A podobně co se týče těles.¹¹

Sókr. Nemůže být nic lepšího, hoši; a tak se mi zdá, že
Theodóros nebude stíhán pro křivé svědectví.

Theait. Ale, Sókrate, na tvou otázku o vědění bych nedovedl
odpovědět jako o délce a mocnosti. Ovšem zdá se mi, že hle-
dáš něco takového; takže zase naopak vychází najevo, že Theo-
dóros mluví nepravdu.

Sókr. Jak to? Kdyby tě chválil pro dovednost v běhu a řekl, že
c nenalezl mezi mládeží ještě žádného takového běžce, a kdybys
ty potom v závodu byl přemožen od běžce nejsilnějšího a nej-
rychlejšího, myslíš, že by jeho chvála byla méně pravdivá?

Theait. To ne.

Sókr. Ale co se týče vědění, domníváš se, že naléztí jeho
podstatu je, jak jsem já před chvílí řekl, nějaká maličkost, a ne
jeden z úkolů veskrze těžkých?

Theait. Ví bůh, já myslím, že docela jeden z nejtěžších.

d *Sókr.* Nuže tedy měj smělou důvěru v sebe a mysl si, že v řeči Theodórově je něco pravdy; vynasnaž se všim způsobem uvědomit si jak o jiných věcech, tak zvláště o vědění, co to jest.

Theait. Pokud jde o snahu, Sókrate, ta se ukáže.

Sókr. Nuže tedy – když jsi dal tak hezký návod – napodobuj svou odpověď o mocnínách, a jako jsi všechno jejich množství shrnul v jeden druh, pokus se dáti takto i mnoha oborům vědění jeden název.¹²

e *Theait.* Ale dobře věz, Sókrate, již mnohokrát jsem se pokusil to promyslet, když jsem slyšel otázky, s kterými od tebe chodili. Avšak ani sám nemohu sebe přesvědčiti, že mám o tom náležitý úsudek, ani slyšeti někoho jiného, kdo by o tom mluvil tak, jak ty vybízíš, ale zase ani nemohu se toho zbavit, aby mi to neleželo v hlavě.

Sókr. Cítíš bolesti, milý Theaitéte, protože nejsi prázdný, nýbrž s útězkem.

Theait. Nevím, Sókrate; říkám jenom, co se se mnou děje.

149 *Sókr.* A tu jsi, ty hlupáčku, neslyšel, že já jsem syn porodní báby, velmi vynikající a vážené, Fainarety?

Theait. To jsem již slyšel.

Sókr. Zdalipak jsi také slyšel, že provozuji totéž umění?

Theait. Nikoli.

Sókr. Nuže dobře věz, že ano; jenom to na mne nepověz jiným. Je to totiž tajnost, příteli, že se vyznám v tomto umění; lidé, protože to nevědí, říkají o mně něco jiného, totiž že jsem největší podivín a že matu lidí. Či snad jsi slyšel i to?

b *Theait.* Zajisté.

Sókr. Mám ti povědět příčinu?

Theait. Ovšemže.

Sókr. Nuže představ si všechno, jak to je s porodními pomocnicemi, a snaže pochopíš, co chci. Víš asi, že žádná žena nepomáhá jiným při porodu, která ještě sama otěhotňuje a rodí, nýbrž jenom takové, které jsou již neschopny roditi.

Theait. Ovšemže.

Sókr. Příčinou toho je prý Artemis, jež nikdy nerodí, které však připadla ochrana rodiček. Ta pak nedala babického umění ženám zcela neplodným, protože je lidská přirozenost příliš slabá, aby nabyla umění ve věcech, v kterých nemá zkušeností; avšak přikázala je ženám, které již pro svůj věk nerodí, poctívajíc tak stav podobný svému.

Theait. To je podobno pravdě.

Sókr. Jistě tedy i tohle je podobno pravdě a nutné, že porodní pomocnice lépe než jiné ženy poznávají, které ženy jsou těhotné a které ne.

Theait. Ovšem.

Sókr. Kromě toho porodní pomocnice podáváním léků a zařikáváním dovedou porodní bolesti jak vzbuzovati, tak také, chtějí-li, dělati mírnějšími i dopomáhati k porodu ženám těžko rodičím, a kdykoli uznají za dobré plod vyhnati, způsobují potrat.

Theait. Tak jest.

Sókr. Zdalipak jsi zpozoroval i tu jejich vlastnost, že jsou také nejschopnějšími zprostředkovatelkami sňatků, protože dovedou velmi moudře poznati, jaká žena má žít s jakým mužem, aby rodila co nejlepší děti?

Theait. Tohle docela nevím.

Sókr. Nuže věz, že si na tomhle zakládají více než na stříhání pupeční šňůry. Uvaž: náleží to podle tvého mínění témuž umění, či různým, jednak pěstování a sklizeň zemských plodin, jednak poznávání, do jaké půdy jest vsazovati jakou plodinu a vsévati jaké sémě?

Theait. Nikoli různým, nýbrž témuž.

Sókr. Ale pokud jde o ženu, příteli, myslíš si, že tato věc je předmětem jednoho umění, kdežto sklizeň jiného?

Theait. To věru není podobno pravdě.

Sókr. Jistě ne. Avšak pro nezřízené a neodborné svádění mužů a ženy, jemuž se říká kuplířství, vyhýbají se porodní pomoc-

nice, jakožto počestné ženy, zprostředkování sňatků, bojíce se, aby touto činností na sebe neuvalily podezření z oné; zatím však jediné skutečným pomocnicím k porodu náleží asi také správně zprostředkovati sňatek.

Theait. To je viděti.

Sókr. Nuže, takové je zaměstnání porodních pomocnic; přece však je méně důležité nežli má činnost. Neboť u žen se b nevyskytuje, že by rodily jednou pouhé přeludy, jindy pak opravdové děti a že by to bylo nesnadno rozeznati. Kdyby se to vyskytovalo, jistě by to byl pro porodní pomocnice největší a nejkrásnější úkol, rozeznávaní, co je pravé a co ne; či nemyslíš?

Theait. Zajisté.

Sókr. Mé babické umění má všechny ostatní znaky jako umění jejich, liší se však od nich tím, že pomáhá k porodu mužům a ne ženám a že ošetřuje jejich rodičí duše a ne těla. Ale c nejdůležitější věc v mém umění je schopnost vším způsobem zkouseti, zdali mysl mladého člověka rodí pouhý přelud a nepravdu, či plod zdárný a pravý. Neboť tuto vlastnost mám i já jako pomocnice k porodu: nejsem schopen roditi moudrost, a co mi už mnozí vytýkali, že se ostatních dotazuji, ale sám o ničem nic neprojevují, protože v sobě nemám nic moudrého, to mi vytýkají po pravdě. Příčina toho je tato: bůh mě nutí pomáhat k porodu, ale roditi mi zabránil. A tak tedy sám nejsem d nijak moudrý ani se nemohu vykázt nějakým moudrým nálezenem, který by byl plodem mé duše; ale na těch, kteří se se mnou stýkají, je vidět, že někteří jsou nejprve zcela nevědomí, ale postupem styků že všichni, kterým toho bůh dopřává, dělají podivuhodné pokroky, jak se zdá jim samým i ostatním; a to je zřejmé, že ode mne se nikdy ničemu nenaučili, nýbrž sami ze sebe našli a zrodili mnoho krásných věcí. Ale pomocníkem toho rození je bůh a já. To je patrně takto: Již mnozí, kteří to e nepoznali a pokládali se za soběstačné a mnou pohrdli, odešli ode mne – buď sami nebo z návodu jiných –, dříve než měli,

a potom zbývající zárodek působením špatných styků potratili a plody, které byly s mou pomocí přivedeny na svět, špatným ošetřováním zahubili, větší cenu příkládající plodům nepravým a přeludům nežli pravdě, a nakonec se sami sobě i ostatním zdáli nevědomými. Jedním z nich byl Aristeidés Lysimachův¹³ a mimo něho dosti mnoho jiných; druhdy se vrátí a prosí, aby 151 se směli se mnou stýkat a dělají neuvěřitelné věci, aby toho dosáhli; a tu mi daimonion, které se ve mně ozývá, s některými zabraňuje se stýkati, s některými pak dovoluje a ti zase dělají pokroky. A také tohle cítí ti, kdo se se mnou stýkají, stejně jako rodičí ženy: mají bolesti a jsou naplňováni nepokojem celé noci i dni, a to mnohem více nežli ony; a tyto bolesti dovede mé umění vzbuzovati i zastavovati. S těmito je tedy tak. U některých zase, Theaitéte, o kterých se mi zdá, že nejsou těhotní, b když poznám, že mne nic nepotřebují, stávám se velmi dobromyslně prostředníkem a s pomocí boží velmi vhodně nalézám, s kým by měli obcovati, aby měli prospěch; mnohé z nich jsem dohodil Prodikovi¹⁴, mnohé pak jiným moudrým a božským mužům.

Tyhle věci jsem ti, můj drahý, proto tak obšírně vyložil, že se domnívám, jak i ty sám myslíš, že jsi uvnitř něčím obtěžkán a že cítíš bolesti. Obrať se tedy ke mně, jako k synu porodní c pomocnice a také znalci babického umění, a snaž se ochotně odpověděti, jak jen budeš s to, na mé otázky; a jestliže snad zkoumajе tvé výroky usoudím, že některý jest jen přelud a plod nepravý, a pak jej vezmu a odhodím, nerozčiluj se, jako se rozčilují prvničky pro své děti. Mnozí totiž už, výtečný hochu, se dostali do takového stavu vůči mně, že jsou prostě hotovi kousati, když jim odnímám nějaký tlach, a nemyslí, že to dělám z dobré mysli; jsou daleci toho, aby věděli, že žádný bůh d není nepřítel lidem a že ani já nedělám nic takového z nepřítelů, nýbrž proto, že mi nikterak není dovoleno připustit nepravdu a pravdu potlačiti. Nuže tedy, Theaitéte, pokus se znovu ze začátku říci, co asi je vědění; že nejsi s to, už nikdy

neříkej. Neboť jestliže bůh bude chtít a ty se vzmužíš, budeš s to.

Theait. Věřu, Sókrate, když ty takto vybízíš, bylo by nehez-
ké, aby se člověk vším způsobem nesnažil říci, co má v mysli.
e Zdá se mi tedy, že kdo něco ví, vnímá to, co ví, a jak se nyní zdá, není vědění nic jiného nežli vnímání.

Sókr. Dobře a jadrně, hochu; tak je třeba slovy projevovat své myšlenky. Ale hleď, prozkoumejme to spolu, zdali to je plod zdravý, či zkažený. Vědění, říkáš, je vnímání.

Theait. Ano.

152 *Sókr.* Nuže zdá se, že jsi podal o vědění ne všední výměr, nýbrž takový, jaký vyslovil i Prótagoras.¹⁵ Ten řekl jiným způsobem právě totéž. Praví totiž asi tak, že „všech věcí měrou je člověk, jsoucích, že jsou, a nejsoucích, že nejsou“. Četl jsi to asi?

Theait. Četl, a to mnohokrát.

Sókr. Tedy to jistě myslí asi tak, že jakými se jednotlivé věci jeví mně, takové jsou pro mne, a jakými tobě, takové jsou zase pro tebe; člověk jsi ty i já, že ano?

Theait. Ano, tak to myslí.

b *Sókr.* Nuže, je podobno pravdě, že moudrý muž netlachá; tedy ho sledujme. Není-li pravda, že někdy, když duje tentýž vítr, jeden z nás mrzne, a druhý ne? a jeden jen trochu, a druhý silně?

Theait. Ba věru.

Sókr. Zdalipak tedy nazveme tehdy vítr sám o sobě buď studeným, nebo nestudeným? Či řekneme s Prótagorou, že pro mrznoucího je studený a pro nemrznoucího ne?

Theait. Podobá se.

Sókr. Tak tedy se také jeví jednomu i druhému?

Theait. Ano.

Sókr. Avšak slovo „jeví se“ znamená vnímání?

Theait. Tak jest.

c *Sókr.* Tedy přijímání jeví a vnímání je totéž, jak při teplotě,

tak při všech takových věcech. Neboť jak je každý jednotlivý člověk vnímá, takové pro každého patrně i jsou.

Theait. Podobá se.

Sókr. Vnímání se tedy vždycky vztahuje k tomu, co jest, a je neklamné, protože to je vědění.

Theait. Zdá se.

Sókr. Zdalipak tedy, u Charitek, byl ten Prótagoras takový velemudrc a tohle nám, velikému davu, jen záhadně naznačil, kdežto svým žákům řekl, se závazkem mlčení, plnou pravdu?

Theait. Jakkpak, Sókrate, tohle myslíš?

Sókr. Já ti to řeknu, a to myšlenkou nikoli malichernou,¹⁶ totiž že nic není samo o sobě jedno, ani že není správné, jestliže užiješ názvu „něco“ nebo „nějaké“, nýbrž jestliže něco nazveš velikým, objeví se i malým, a jestliže těžkým, objeví se lehkým a tak dále, protože nic není jedno ani něco ani nějaké; avšak všechno vzniká ze změny místa, z pohybu a ze vzájemného míšení; my o tom říkáme, že to jest, ale to užíváme nesprávného názvu, neboť přísudek „jest“ nenáleží nikdy ničemu,
e nýbrž všechno stále vzniká. A o této věci se shodují, dejme tomu, všichni filosofové po řadě mimo Parmenida,¹⁷ Prótagoras i Hérakleitos¹⁸ i Empedoklés,¹⁹ a také z básníků vynikající zastupci obojího druhu poezie, v komedii Epicharmos, v tragédii Homéros,²⁰ jenž svými slovy

*Ókeana, původce bohů, i pramáteř Tethys*²¹

řekl, že všechny věci jsou dětmi proudění a pohybu; či nezdá se, že to myslí?

Theait. Zajisté.

Sókr. Kdo by tedy ještě mohl proti tak velikému vojsku a proti jeho vůdci Homérovi pronést pochybnost, aniž by se stal směšným?

Theait. To je nesnadné, Sókrate.

Sókr. Jistě, Theaitéte. Neboť i tohle jsou dostatečné důkazy pro myšlenku, že to, co zdánlivě jest, i vznikání, je způsobová-

d

e

153

no pohybem, nebytí a zanikání klidem: teplo totiž a oheň, jenž pak rodí a spravuje ostatní věci, sám se rodí ze změny místa a tření, ale to obojí je pohyb. Či nejsou tohle způsoby vzniku ohně?

b *Theait.* Ano, to.

Sókr. Avšak také rod živoků má původ z týchž počátků.

Theait. Jak by ne?

Sókr. A což dobrý stav těl, zdalipak se klidem a nečinností neničí, kdežto tělesnými cviky a pohybem se zachovává?

Theait. Ano.

Sókr. A co se týče duše a jejího stavu, zdalipak není pravda, že učením a cvičením, což jsou pohyby, nabývá vědomostí a zachovává se a stává se lepší, kdežto při klidu, což je necvičení a neučení, ani se ničemu neučí, a čemu by se naučila, zapomíná?

c

Theait. Ba věru.

Sókr. Tedy první věc, pohyb, je dobrá i pro duši i pro tělo, kdežto druhá naopak?

Theait. Podobá se.

Sókr. Mám ti ještě mluvit o stavech bezvětrí a nehybného moře a o všech takových věcech, že klid způsobuje hnití a zkázu, kdežto jeho opak zachovává? A k tomu na dovršení všeho, mám předvádět ten zlatý provaz²² a násilně přesvědčovat²³, že d jím Homér nemyslí nic jiného než slunce a ukazuje, že dokud je obloha a slunce v pohybu, všechno u bohů i u lidí trvá a se zachovává, ale kdyby to stanulo jako uvázané, všechny věci by byly zničeny a obrátily by se, jak se říká, vzhůru nohama?

d

Theait. Však se mně zdá, Sókrate, že ukazuje, co pravíš.

Sókr. Nuže pomysli si, můj drahý, takto: nejprve co se týče zraku, že to, co nazýváš bílou barvou, že není něco samostatného a různého vně tvých očí ani v očích samých, ani tomu neurčuj nějaké místo; tomu by totiž přece už náleželo bytí na e určitěm místě, trvání, a nevznikalo by to děním.

Theait. Avšak jak tomu je?

Sókr. Sledujme právě vyslovenou myšlenku, předpokládajíc, že nic není jedno samo o sobě; a takto se nám objeví, že černé a bílé i jakákoli jiná barva vzniká z nárazu očí na příslušný pohyb a že to, čemu říkáme ta a ta barva, není ani ten narážející činitel, ani na který se naráží, nýbrž něco mezi tím, co vzniká pro každého zvlášť, či ty bys tvrdil, že jakou se jeví jednotlivá barva tobě, takovou že se jeví i psu i kterémukoli zvířeti?

154

Theait. Při Diovi, to jistě ne.

Sókr. A což jinému člověku, zdalipak se tomu jeví něco stejně jako tobě? Jsi o tom pevně přesvědčen, či mnohem spíše soudíš, že se ani tobě samému nejeví něco stále týmž, protože nikdy nějsi sám se sebou ve stejném stavu?

Theait. Toto se mi zdá spíše než ono.

Sókr. Jistě tedy kdyby bylo to, co měříme nebo čeho se dotýkáme, samo veliké nebo bílé nebo teplé, nikdy by se při střetnutí s jinou věcí nestalo jiným, pokud by se samo nic neměnilo; pakli by zase každá jednotlivá z těchto vlastností byla v tom, co měří nebo co se dotýká, tu zase by nemohlo být, že by se po příchodu něčeho jiného nebo kdyby se s tím jiným něco stalo, bez vnitřní změny samo stalo jiným. Zatím však, příteli, teď jsme nuceni jaksi příliš snadno mluvit podivné a směšné věci, jak by řekl Prótagoras i každý, kdo by se pokoušel tvrdit totéž, co on.

b

Theait. Jak to a jaké věci myslíš?

Sókr. Vezmi malý příklad a budeš vědět všechno, co chci říci. Mysli si šest kostek;²⁴ jestliže vedle nich položíš čtyři, řekneme, že těch šest je více nežli čtyři, a to o polovici; jestli však položíš vedle dvanáct, že těch šest je méně, a to polovice, a nelze ani snést, aby se mluvilo jinak; či ty bys to snesl?

c

Theait. Jistě ne.

Sókr. A což, jestliže se tě otázke Prótagoras nebo někdo jiný: „Theaitéte, je možno, aby se něco stalo větším nebo čtenějším jinak než zvětšením?“, co odpovíš?

Theait. Jestliže, Sókrate, odpovím, co se mi zdá při této ny-

d nější otázce, řeknu, že není možno; pakli se zřením na dřívější otázku, řeknu – dávaje si pozor, abych si neodporoval –, že jest možno.

Sókr. Dobře, u Héry, příteli, a božsky. Avšak, jak se podobá, jestliže odpovíš, že jest možno, stane se něco jako u Euripida²⁵: jazyk nám totiž bude jistý, ale mysl nejistá.

Theait. Pravda.

Sókr. Věřu kdybychom byli já a ty lidé dovední a moudří a měli prozkoumánu veškeru oblast myšlení, tu bychom již e mohli po ostatní čas z nadbytku vespolek se zkouseti, sejdouce se po způsobu sofistů do takovéhoho boje, a vespolek bychom utloukali řeč řečí; nyní však, protože jsme lidé neučení, budeme chtít se podívatí na věci, o kterých přemýšlíme, samy o sobě, co asi jsou, zdali nám vespolek souhlasí, či ani dost málo.

Theait. To bych já ovšem chtěl.

Sókr. Já věru také. Když se to tak má, bude nejlépe, když v klidu, jako lidé mající velmi mnoho volného času, znova počneme své zkoumání, ne s nevráživostí, nýbrž se snahou vskutku zkousetí samy sebe, co asi jsou tyhle jevy v nás. Zkoumajíce 155 je, řekneme za prvé, jak se domnívám, že by se nikdy nic nestalo větším ani menším ani co do objemu ani co do počtu, dokud by bylo stejné samo se sebou. Není tomu tak?

Theait. Ano.

Sókr. Za druhé pak, že čemu se ani nepřidává ani neubírá, to že se nikdy ani nezvětšuje ani nezmenšuje, nýbrž je stále stejné.

Theait. To docela jistě.

b *Sókr.* Zdalipak také ne za třetí, že to, co dříve nebylo, bez vzniku a vznikání nemůže býti ani později?

Theait. To se ovšem zdá.

Sókr. Nuže, tyto tři uznané věty bojují samy mezi sebou v naší duši, kdykoli mluvíme o tom příkladu s kostkami nebo kdykoli řekneme, že já v tomhle svém věku, bez vzrůstu a naopak bez umenšování, po roce budu menší než ty, mla-

dík, kdežto nyní jsem větší, a to ne že by něco bylo z mé velikosti odňato, nýbrž že tvá se zvětší. Jsem totiž později to, co c jsem dříve nebyl, aniž jsem se tím stal; neboť bez vznikání není možno se státí, a kdybych nic neztrácel ze své velikosti, nikdy bych se nestával menším. A na tisíce jiných věcí se takto má, jestliže přijmeme i tyhle. Jistě asi to sleduješ, Theaitéte; neboť se mi zdá, že nejsi nezkušený v takovýchto úvahách.

Theait. Ba při bozích, Sókrate, nesmírně se divím, co asi jsou tyhle věci, a druhy, když se na ně dívám, doopravdy do- stávám závrať.

Sókr. Ano, příteli, ukazuje se, že se Theodóros ne špatně do- hadoval o tvých vlohách. Neboť právě filosofu náleží tento stav, diviti se;²⁶ vždyť není jiného počátku filosofie než tento a podobá se, že kdo nazval Iridu dcerou Thaumantovou,²⁷ ne- byl špatný genealog. Avšak zdalipak pochopuješ z toho, co po- dle našeho mínění tvrdí Prótagoras, proč jsou tyhle věci takové, či ještě ne?

Theait. Zdá se mi, že ještě ne.

Sókr. Budeš mi tedy vděčen, jestliže spolu s tebou prozkou- mám skrytou pravdu myšlenky slovného muže nebo spíše e slovných mužů?

Theait. Jak bych nebyl vděčen, a to velmi?

Sókr. Dívej se tedy kolem dokola, aby nenaslouchal někdo z nezasvěcených. To jsou ti, kdo se domnívají, že není nic jiného, než čeho se mohou pevně rukama chopiti,²⁸ kdežto o čin- nostech a dějích vznikání a o všem neviditelném neuznávají, že by to mělo jsoucnost.

Theait. To mluvíš, Sókrate, věru o lidech suchých a za- tvrdlých.

Sókr. Jistě, hochu, jsou naprosto nevzdělaní; ti jiní jsou mnohem bystřejší a jejich tajnosti ti hodlám pověděti. Počát- kem, na němž závisí i všechno to, co jsme právě mluvili, je jim to, že všechno byl pohyb a kromě toho jiného nic; pohyb má dva druhy, jeden i druhý neomezený co do množství, z nichž 156

však jeden má význam činnosti, druhý trpnosti. Ze styku těchto pohybů a vzájemného tření vznikají zplozeniny co do množství nekonečné, ale podvojně, jednak věc vnímaná, jednak vnímání, jež pokaždé vzniká a se rodí ve spojení s věcí vnímanou. Vjemům pak dáváme takováto jména: vidění, slyšení, čichání, mrznutí, horkost a náleží sem také tak řečená libost i nelibost a žádostivost i strach a jiné vjemy, nesčíslně bezejmenných a veliké množství pojmenovaných; a na druhé straně rod věcí vnímaných jest sourodý s jednotlivými z těchto vjemů, například s všelikými vjemy zrakovými všeliké barvy, s vjemy sluchovými stejně tak zvuky a s ostatními vjemy ostatní příbuzné věci vnímané. Nuže, jakýpak smysl má tento mýtus²⁹ hledíc k dřívějším myšlenkám? Zdalipak si to uvědomuješ?

Theait. Nepřilíš.

Sókr. Nuže hled, zdali dojde nějakého konce. Chce totiž přece říci, že všechny tyto věci se, jak pravíme, pohybují, ale v jejich pohybu je rychlost a pomalost. A tu všechno, co je pomalé, udržuje svůj pohyb v témž stavu i před tím, co se přibližuje, a takto plodí účinky; ty však, takto plozené, jsou rychlejší. Neboť spějí na jiné místo a ve změně místa záleží jejich pohyb. Kdykoli tedy oko a některý jiný z předmětů jemu přiměřených se sblíží a zplodí bělost i vjem s ní srostlý – což by se nikdy nestalo, kdyby jedno nebo druhé nepadlo na něco jiného –, tehdy, za nastalého uprostřed pohybu, pohybu vidění směrem od očí a pohybu bělosti směrem od předmětu spolu rodícího barvu, oko se uvnitř naplní zrakovým vjemem a tu pak vidí a stane se nikoli zrakovým vjemem, nýbrž vidoucím okem; ten pak předmět, který spolu zplodil barvu, naplní se na svém povrchu bělostí a stane se zase nikoli bělostí, nýbrž bílou věcí, ať už to je dřevo nebo kámen nebo kterákoli věc, jež byla zbarvena touto barvou. A týmž způsobem jest si takto představit i všechny vjemy, tvrdost a teplost i všechny jiné, že sám o sobě žádný není, jak jsme řekli již tehdy, nýbrž že všechny se svou rozmanitostí vznikají ve vzájemném styku z pohybu, ne-

boť ani že něco je činné a něco trpné, ani to nelze, jak říkají, na žádném z nich určitě vypozerovati. Neboť ani není nic činné, dříve než se sejde s trpným, ani trpné, dříve než se sejde s činným; a co se s něčím setká jako činné, když zase napadne na něco jiného, ukáže se trpným. Takže ze všeho tohoto vyplývá to, co jsme řekli na začátku, že nic není samo o sobě jedno, nýbrž že všechno vždy hledíc k něčemu vzniká a pojem „býti“ že jest nadobro vyloučit, přestože my jsme byli zvykem a nevědomostí donuceni často a také právě teď ho užívat. Vskutku však se nemá, jak tvrdí moudří mužové, připouštěti ani pojem „něco“, ani v souvislosti s něčím ani v souvislosti se mnou, ani „tohle“ ani „ono“ ani žádné jiné jméno, které by ustalovalo, nýbrž má se podle přirozenosti užívatí názvů „vznikající“, „dělané“, „zanikající“ a „měnící se“; neboť kdykoli někdo učiní svou řečí něco stálým, snadno může být přitom usvědčen z nepravdy. Jest pak třeba takto mluvit jak o jednotlivostech, tak o mnohých věcech shrnutých v jedno, kterémuž souhrnu dávají jméno „člověk“ a „kámen“³⁰ a tak i při každém jednotlivém živoku a druhu. Zdalipak se ti, Theaitéte, tyto věci zdají příjemnými a okusil bys jich jako chutných?

Theait. Já nevím, Sókrate; vždyť ani o tobě nemohu vypozerovat, zdali to je tvé mínění, co tu vykládáš, či mně jen zkoušíš.

Sókr. Nepamatuješ si, příteli, že já ani nevím, ani si neosobuji nic z takovýchto věcí, nýbrž jsem neschopen je roditi, ale tobě pomáhám k porodu; proto konám nad tebou svá zařikání a dávám ti okoušeti jednotlivé moudrosti, až bych tvé mínění spolu vyvedl na světlo; a až bude vyvedeno, tehdy již je prozkoumám, zdali se ukáže plodem zkaženým, či zdravým. Nuže tedy směle a statečně i mužně odpovídej, co se ti bude zdát o věcech, na které se tě budu tázat.

Theait. Tedy se taž.

Sókr. Řekni tudíž, zdali se ti líbí mínění, že nic není, nýbrž pokaždé vzniká, dobré i krásné i všechno, co jsme právě probírali.³¹

Theait. Když tě slyším takto to vykládat, zdá se mi, že to je

podivuhodně odůvodněno a že jest o tom souditi tak, jak jsi to vyložil.

e Sókr. Tedy nesmíme vynechat, co mému výkladu ještě chybí. Zbývá ještě výklad o snech a nemocech,³² z nich pak zvláště o šílenosti i o všech těch zjevech, kterým se říká sluchový klam nebo zrakový klam nebo některý jiný smyslový klam. Neboť asi víš, že ve všech těchto případech, jak se zdá, bez odporu se vyvrací myšlenka, kterou jsme právě probírali, protože nám při nich nade vši
158 jistotu vznikají nepravdivé vjemy, a ani zdaleka není tomu tak, aby to, co se jednotlivému člověku jeví, také vskutku bylo, nýbrž právě naopak není nic z toho, co se jeví.

Theait. Máš docela pravdu, Sókrate.

Sókr. Copak tedy, hochu, zbývá říci tomu, kdo pokládá vnímání za vědění, a co se jednotlivému člověku jeví, to že také jest pro toho, komu se to jeví?

b *Theait.* Já se, Sókrate, ostýchám říci, že nevím, co bych odpověděl, protože jsi mi před chvílí vytkl, když jsem to řekl. Neboť doopravdy bych nemohl pochybovat, že lidé v šílenství nebo ve snách mají nepravdivá mínění, kdy si jedni z nich myslí, že jsou bohy, a druzí si ve spánku představují, že mají křídla a že létají.

Sókr. Zdalipak si neuvědomuješ ani tuto pochybnost o těch věcech, zvláště pak o snění a bdění?

Theait. Jakou to?

c Sókr. Tu, kterou jsi, myslím, mnohokrát slyšel obsaženu v otázce, jaký může člověk podati důkaz, kdyby se někdo ptal, zdali takto v této chvíli spíme a všechny naše myšlenky jsou sen, či bdíme a skutečně vespolek rozmlouváme.

Theait. Ba věru, Sókrate, je těžko říci, jakým důkazem by se to mělo dokázati; neboť všechno tu je shodné jako věci souměrně stavěné. Neboť pokud jde o tento náš hovor, nic nebrání, aby se zdálo, že to vespolek rozmlouváme třeba i ve snu; a kdykoli se nám ve snu zdá, že vypravujeme sny, tu je podobnost jednoho jevu s druhým překvapující.

Sókr. Tedy vidíš, že není nesnadno tu pojmouti pochybnost,

d když se pochybuje i o tom, zdali je něco skutečnost, či sen; a protože je stejně dlouhý čas, který prospíme, jako ten, v kterém bdíme, a v jednom i druhém naše duše se zastává naprosté pravdivosti toho, co se jí právě tehdy zdá, proto po určitý čas říkáme, že skutečně jest toto, a po stejně dlouhý, že ono, a v obojích případech to tvrdíme s podobnou jistotou.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Zdalipak nelze říci totéž i o nemocech a stavech šílenosti, až na to, že tu není ten čas stejný?

Theait. Správně.

Sókr. Jakže, pravda bude určována délkou a krátkostí času?

Theait. To by bylo věru mnoho a mnoho směšné.

Sókr. Avšak máš nějaký zřejmý důkaz, která z těchto zdání jsou pravdivá?

Theait. Myslím, že ne.

Sókr. Slyš tedy ode mne, co by o tom řekli ti, kteří stanoví, že co se kdy zdá, je pro toho, komu se zdá, pravdou. Ti se podle mého mínění takto táží: „Theaitéte, to, co je veskrze různé od něčeho jiného, zdalipak bude mít touž působnost jako to druhé? A nemysleme si, že to, nač se tážeme, je snad po jedné stránce totéž a po druhé různé, nýbrž je různé ve svém celku.“

Theait. To je věru nemožné, aby mělo něco téhož, buď ve své působnosti nebo v čemkoli jiném, když je docela různé.

Sókr. Zdalipak tedy není nutné uznat takovou věc i za nepodobnou?

Theait. Mně se tak zdá.

Sókr. Jestliže se tedy v jistém případě něco stává něčemu podobným nebo nepodobným, ať už samo sobě nebo něčemu jinému, řekneme, jde-li o podobnost, že se stává týmž, jde-li o nepodobnost, že různým?

Theait. Nutně.

Sókr. Zdalipak jsme svrchu neříkali, že mnoho, ba nekonečně je toho, co je činné, a stejně tolik trpného?

Theait. Ano.

Sókr. A dále, že jedno spojujíc se s jiným a zase s jiným nebude plodit tytéž účinky, nýbrž různé?

b *Theait.* Ovšemže.

Sókr. Nuže tu již obraťme touž myšlenku na mne i na tebe i na ostatní věci a mluvmе o Sókratovi zdravém a naopak zase o Sókratovi nemocném. Zdalipak řekneme, že toto je onomu podobné, či nepodobné?

Theait. O Sókratovi nemocném, to srovnáváš toto jako celek s oním celkem, se Sókratem zdravým?

Sókr. Velmi dobře jsi poznamenal: právě toto myslím.

Theait. To tedy, že je nepodobné.

Sókr. A tedy také právě tak různé jako nepodobné?

Theait. Nutně.

c *Sókr.* A také o spícím a o všech stavech, které jsme právě probrali, budeš tvrditi zrovna tak?

Theait. Zajisté.

Sókr. Tedy bezpochyby všechno, co má schopnost něco způsobovati, kdykoli zasáhne zdravého Sókrata, bude se mnou jednati jako s různým člověkem, nežli když mě zasáhne nemocného?

Theait. Jak by nemělo?

Sókr. A zplodíme také v obou případech různé účinky, já, trpící, a ona věc činná?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Nuže, kdykoli piji víno, jsa zdrav, zdá se mi chutným a sladkým.

Theait. Ano.

d *Sókr.* Tu tedy podle toho, co jsme dříve souhlasně uznali, zplodila dvojice činného a trpného sladkost a vjem, což obojí bylo zároveň v pohybu; vjem, vycházející od činitele trpného, učinil jazyk vnímajícím, sladkost pak, jež vychází od vína a kolem něho se pohybuje, způsobila, že víno jest i jeví se zdravému jazyku sladkým.

Theait. Ovšemže jsme to prve souhlasně uznali.

Sókr. Kdykoli však zasáhne nemocného, tu zajisté to za prvé nezasáhne doopravdy téhož, neboť to přišlo k nepodobnému.

Theait. Ano.

Sókr. Tu tedy zase takový Sókratés a pití vína zplodili různé účinky, totiž na jazyku vjem kyselosti a u vína vznikající a kolem se pohybující kyselost, a přitom víno není kyselost, nýbrž kyselé, a já nejsem vjem, nýbrž vnímající.

Theait. Dozajista.

Sókr. Nuže, já se nikdy nestanu ničím jiným, když budu takto vnímati; neboť k jinému se vztahuje jiné vnímání a to činí vnímajícího jinačím a jiným; ani onen činný činitel na mne působící, sejde-li se s jiným činitelem trpným, nikdy nezplodí tentýž účinek a nestane se takovým; neboť zplodě s něčím jiným něco jiného, stane se jinačím.

Theait. Tak jest.

Sókr. Avšak ani to nebude tak, že bych se já stal takovým sám pro sebe a ona věc takovou sama pro sebe.

Theait. To jistě ne.

Sókr. Ale jest nutno, kdykoli se stanu vnímajícím, abych se jím stával ve vztahu k něčemu; neboť není možno stávati se sice vnímajícím, ale vnímajícím nic; a kdykoli se ona věc stává sladkou nebo kyselou nebo nějakou takovou, musí se takovou stávat pro někoho; neboť není možno státi se sice sladkým, ale sladkým pro nikoho.

Sókr. Zbývá nám tedy, myslím, že my pro sebe navzájem buď jsme, jestliže jsme, nebo se stáváme, jestliže se stáváme, když nutnost svazuje naši jsoucnost, ale nesvazuje ji s ničím mimo nás a na druhé straně ani ne s námi samými. Zbývá tedy, že jsme svázáni mezi sebou navzájem. Takže jestliže někdo vyslovuje, že něco jest, má říci, že to jest pro něco nebo něčeho nebo v poměru k něčemu; a podobně, jestliže praví, že se něco stává. Ale že něco jest nebo se stává samo o sobě, to nemá člověk ani sám říkat ani nemá přijí-

mat takovou řeč od jiného, jak ukazuje myšlenka, kterou jsme probrali.

Theait. Docela tak, Sókrate.

Sókr. Nuže, když to, co na mne působí, je pro mne, a ne pro jiného, tedy také já to vnímám, a jiný ne, pravda?

Theait. Jakkak by ne?

Sókr. Tedy mé vnímání je pravdivé pro mne – neboť se pokaždé vztahuje k mé jsoucnosti – a já jsem podle Prótagyory soudcem i věci pro mne jsoucích, že jsou, i nejsoucích, že nejsou.

Theait. Podobá se.

d *Sókr.* Když tedy jsem neomylný a nesoudím ve svém myšlení chybně o tom, co jest nebo se stává, jakpak bych nebyl vědoucí v těch věcech, jejichž jsem vnímatelem?

Theait. Nijak není možno, aby ne.

Sókr. Velmi krásně jsi tedy řekl, že vědění není nic jiného než vnímání, a spadá v jedno a totéž, když podle Homéra a Hérakleita i veškeré takové společnosti všechno se pohybuje jako proudy, když podle velemoudrého Prótagyory je člověk měrou všech věcí a když podle Theaitéty za těchto předpokladů vnímání se stává věděním. Ano, Theaitéto? Máme říci, že tato myšlenka je jakoby tvé novorozené dítě a mé babické dílo? Či jak myslíš?

Theait. Tak je to nutné, Sókrate.

Sókr. Nuže, tohle jsme už, jak se podobá, třeba s obtíží, šťastně přivedli na svět,³³ ať už to je cokoli. Ale po porodu musíme s tím opravdu v myšlenkách provést obřad obíhání,³⁴ zkoumajíce, aby nám snad neušlo, že novorozeně není hodno, aby bylo udržováno při životě, nýbrž že to je plod zkažený a nepravda. Či ty se domníváš, že tvé dítě jest za všech okolností živiti a neodkládati? Nebo snad to sneseš, že je před tvýma očima posuzováno a odmítáno, a nebudeš se tuze horšiti, jestliže je tobě, prvniče, někdo odejme?

Theod. Theaitétos to, Sókrate, snese, neboť není docela nic nevrlý. Než řekni, pro bohy, v čem zase je tato věc nesprávná?

Sókr. Ty jsi prostě veliký milovník řečí, Theodóre, a jsi hodný, že si o mně myslíš, že jsem nějaký pytel s řečmi a že snadno některou vyndám a povím, že tato věc je zase nesprávná; ale neuvědomuješ si, co se vskutku stává, že totiž z řečí žádná nevychází ode mne, nýbrž vždycky od toho, kdo se mnou rozmlouvá; já se nevyznám v ničem více kromě jedné maličkosti, pokud totiž dovedu uchopiti řeč od jiného moudrého muže a náležitě s ní zacházeti. A tak i nyní se pokusím to udělat s řečí tuhle Theaitéty, ne však sám něco promluvit.

Theod. Velmi dobře, Sókrate; udělej tak.

Sókr. Nuže víš, Theodóre, čemu se divím u tvého přítele Prótagyory?

Theod. Čemu?

Sókr. Jeho výrok je mi jinak zcela po chuti, že co se jednotlivému člověku zdá, to pro něho také jest; ale divím se počátku jeho řeči, proč neřekl na začátku Pravdy, že měrou všech věcí je vepř nebo pavíán nebo některý jiný ještě podivnější z tvorů majících vnímání; byl by tak začal nám mluvit zvsoka a hodně pohrdavě, ukazuje, že my jsme se mu obdivovali pro jeho moudrost jako bohu, zatímco on tedy nevyniká svou rozumností v ničem ani nad pulce, neřku-li nad některého jiného člověka. Či jak máme o tom soudit, Theodóre? Vždyť bude-li každému pravdou to, co bude na základě svého vnímání míniti, a jestliže druhý nedovede lépe posoudit něčí dojem ani s větší platností prozkoumati jeho mínění, zdali je správné, či nepravdivé, nýbrž naopak, jak bylo mnohokrát řečeno, každý si bude tvořit svá mínění jedině sám pro sebe a ta budou všechna správná a pravdivá, jak to, příteli, že Prótagyoras je moudrý, takže je právem uznáván učitelem i jiných lidí a bere za to veliké peníze, kdežto my jsme méně učení a museli jsme k němu chodit do školy, přestože je každý sám sobě měrou své vlastní moudrosti? Jak bychom si neměli myslet, že Prótagyoras tohle říká jen pro ulici? O sobě a o svém babickém umění už mlčím, jakého smíchu se mi dostává, a myslím, že i veškerému tomu rozpravnému zaměstnání. Neboť jestliže je Prótagyorova Pravda pravdivá

a nepromluvila jen žertem ze svatostánku jeho knihy, zdalipak by to nebylo rozvleklé a hlučné tlachání, abychom prozkoumávali a pokoušeli se vespolek si vyvracet představy a mínění, když jsou u každého jednotlivce správné?

Theod. Sókrate, je to můj přítel, jak jsi právě sám řekl. Nechtěl bych tedy, aby byl Prótagoras mým souhlasem usvědčován z nepravdy, avšak zase ani tobě bych nechtěl proti svému mínění odporovati. Vezmi tedy opět Theaitéta; zdálo se ti vůbec a také právě nyní, že ti zcela náležitě rozumí.

b *Sókr.* Kdybys přišel do Lakedaimonu, Theodóre, na cvičiště, to také by ses chtěl jen dívat na jiné obnažené, z nichž někteří by byli ledajací, ale sám se nesvlékat a neukazovat jim svou postavu?

Theod. Proč myslíš, že ne, jestliže by jen byli ochotni mi to dovolit a dáti se ode mne přemluvit? Právě tak nyní myslím, že vás přemluví, abyste mně nechali se dívat a nevláčeli mě do cvičení, když mám už tuhé tělo, ale abyste zápasili s borcem mladším a ohebnějším.

c *Sókr.* Je-li ti tak, Theodóre, milo, ani já nejsem proti tomu. Musím tedy opět jít k moudrému Theaitétovi. Nuže řekni, Theaitéte, nejprve k tomu, co jsme právě vyložili, zdalipak se nedivíš, když se takhle znenadáni o tobě ukáže, že pokud jde o moudrost, nejsi o nic horší než kterýkoli člověk nebo i bůh? Či si myslíš, že ta prótagorská míra platí něco méně pro bohy nežli pro lidi?

d *Theait.* Bůh ví, že nemyslím; a co se týče tvé otázky, ovšem velice se divím. Neboť když jsme probírali, jakým způsobem to tvrdí, že co se každému zdá, to také že jest pro toho, komu se zdá, jevílo se mi, že to je zcela dobrá myšlenka; ale nyní se to hned obrátilo v opak.

e *Sókr.* Jsi totiž ještě mlád, milý hochu; proto bystře posloucháš řeč jakoby mluvenou k lidu a dáváš se jí přesvědčiti. Neboť na tohle odpoví Prótagoras nebo někdo jiný za něho: „Ctní chlapi i staří mužové, sedíte tu pohromadě a řečníte a uvádíte na scénu bohy, o kterých já nepřipouštím ani mluvit ani psát, že jsou nebo že nejsou,³⁵ a mluvíte takové věci, které by množstvím s uznáním

poslouchalo, že totiž je hrozné, jestliže se jednotlivý člověk moudrostí nic nebude lišit od kteréhokoli dobytčete; avšak důkazu o nutnosti vašeho mínění nepodáváte žádného, nýbrž užíváte pravděpodobnosti, jaká by připravila o všechnu vážnost Theodóra nebo některého jiného z geometrů, kdyby jí chtěli uživati v geometrii. Hleďte tedy ty i Theodóros, zdali můžete přijmouti řeči o tak důležitých věcech mluvené jen pro řečnický účinek a s užíváním důkazů z pravděpodobnosti.“ 163

Theait. Jistě bychom, Sókrate, ani ty ani my neřekli, že to je spravedlivé.

Sókr. Musíme to tedy, jak se podobá, zkoumat jiným způsobem, jak soudíš ty i Theodóros.

Theait. Ovšemže jiným.

Sókr. Zkoumejme tedy tak, zdali je vědění a vnímání totéž, či různé. Neboť k tomuto asi směřovala celá naše rozprava, a proto jsme zvířili tyhle četné podivné myšlenky. Pravda?

Theait. Ovšemže ano.

b *Sókr.* Zdalipak tedy uznáme, že co vnímáme zrakem nebo sluchem, že všechno to zároveň také víme? Tak například dříve než se naučíme řeči cizinců, řekneme snad, když budou mluvit, že jich neslyšíme nebo že slyšíme i rozumíme, co mluví? Nebo zase kdybychom neznali písmen a dívali se na ně, zdalipak budeme tvrdit, že jich nevidíme nebo že jim rozumíme, když je vidíme?

c *Theait.* Řekneme, Sókrate, že při těch věcech máme vědění právě o tom, co vidíme a slyšíme; při jedněch totiž že vidíme i známe tvar a barvu, při druhých že slyšíme a zároveň i známe zvukovou výšku a hloubku; co však o tom vykládají učitelé psaní a tlumočníci, to že ani nevnímáme zrakem nebo sluchem ani že to nevíme.

Sókr. Výborně, Theaitéte, a nebylo by vhodné dělat ti proti tomu námitky, již proto ne, abys vyrostl sám před sebou. Avšak viz i tenhle jiný blížící se útok a hleď, jakým způsobem jej odrazíme.

Theait. Jakýpak?

d *Sókr.* Takovýto. Někdo by se otázal: „Zdalipak je možné, aby někdo, když někdy nabude o něčem vědění a ještě to má v paměti a uchovává, aby tehdy, když si to pamatuje, nevěděl právě to, co si pamatuje?“ Avšak mluvím příliš dlouze, jak se podobá; chci se otázati, může-li někdo, když se něčemu naučí a má to v paměti, to nevědět.

Theait. A jak by to bylo možné, Sókrate? To by byl přece neobyčejný úkaz, co říkáš.

Sókr. Snad tedy nemluvím nesmysly? Ale uvažuj. Zdalipak nesoudíš, že vidění je vnímání a vidění vjem?

Theait. Zajisté.

e *Sókr.* Kdo něco uviděl, nabyl zajisté, podle výměru právě podaného, vědění o tom, co uviděl?

Theait. Ano.

Sókr. A což, není snad něco, co nazýváš pamětí?

Theait. Ano.

Sókr. Zdalipak se nevztahuje na nic, či na něco?

Theait. Jistě přece na něco.

Sókr. Ne-li na věci, kterým se člověk naučil a které pojal vnímáním, na nějaké takové?

Theait. Jak by ne?

Sókr. A cokoli kdo uviděl, na to se někdy pamatuje?

Theait. Pamatuje.

Sókr. Zdalipak i když zamhouří oči? Či když to udělá, zapomene?

Theait. Ale to by bylo strašné, Sókrate, tvrditi takovou věc.

164 *Sókr.* A přece to musíme udělat, jestliže chceme zachránit svůj hořejší výměr; pakli ne, je tentam.

Theait. I já, ví bůh, to tuším, ale dostatečně si to neuvědomuji; nuže řekni, jak.

Sókr. Takhle. Vidoucí nabyl podle našeho tvrzení vědění o tom, co viděl, neboť jsme uznali, že vidění a vnímání i vědění je totéž.

Theait. Ovšemže.

Sókr. Ale ten, kdo viděl a nabyl vědění o tom, co viděl, když zamhouří oči, pamatuje si to sice, ale nevidí to. Pravda?

Theait. Ano.

Sókr. A „nevidí“ jest totéž co „neví“, jestliže „vidí“ jest „ví“.

Theait. Pravda.

Sókr. Stává se tedy, že člověk, když nabyl o něčem vědění, ačkoli to ještě má v paměti, to neví, protože to nevidí; o tom jsme řekli, že by to byl neobyčejný úkaz, kdyby se to dělo.

Theait. To máš úplně pravdu.

Sókr. Vychází tedy najevo, že se přihází něco z nemožných věcí, jestliže někdo tvrdí, že vědění a vnímání je totéž.

Theait. Podobá se.

Sókr. Třeba tedy říci, že jedno je něco jiného než druhé.

Theait. Skoro se zdá.

Sókr. Co by tedy bylo vědění? Musíme začít, jak se podobá, opět ze začátku. Ale co to hodláme, Theaitéte, dělat?

Theait. S čím?

Sókr. Zdá se mi, že jsme po způsobu nezvedeného kohouta³⁶ seskočili se zápasště rozpravy, dříve nežli jsme zvítězili, a vítězně kokrháme.

Theait. Jak to?

Sókr. Podobá se, že po způsobu slovíčkářských zápasů jsme dohodou o slovech došli dohody mezi sebou a jsme spokojeni, že jsme nějak takto zdolali předmět své rozpravy; a ačkoli o sobě říkáme, že jsme nezápasníci, nýbrž přátelé moudrosti, neuvědomujeme si, že děláme totéž jako oni siláci.

Theait. Ještě nechápu, jak to míníš.

Sókr. Nuže, pokusím se jasně vyložit, co si o tom myslím. Tázali jsme se, zdali je možné, aby někdo, když se něčemu naučí a pamatuje si to, to nevěděl; pak poukazem na to, že kdo něco uviděl a zamhouřil oči, si to pamatuje, ale nevidí to, jsme ukázali, že ten člověk neví a zároveň si pamatuje; a to že je nemožné. A takto byl konec s prótagorskou bájí³⁷ a zároveň i s tvou, o vědění a vnímání, že to je totéž.

e *Theait.* To je viděti.

Sókr. Nebylo by tomu tak, myslím, příteli, kdyby původce první báje byl ještě živ a silně by ji bránil; takto však je osiřelá a my ji smýkáme blátem. Vždyť ani poručníci, které Prótagoras zanechal, nechtějí pomáhati; z nich jeden je tuhle Theodóros. Nuže tedy, pro spravedlnost se sami odvážíme jí pomáhat.

165 *Theod.* Já nejsem, Sókrate, správcem jeho pozůstalosti, nýbrž spíše Kallias Hipponikův³⁸; já jsem se totiž nějak velmi brzy odchýlil od pouhého obecného myšlení ke geometrii. Jistě však ti budu vděčen, jestliže jí pomůžes.

Sókr. Máš dobře, Theodóre. Podívej se tedy na mou pomoc. Mohli bychom totiž uznati ještě strašnější věci, než jsou právě ty, kdybychom neobraceli pozornost na slova, jak jsme většinou zvyklí něco tvrditi a popírati. Mám říci tobě, jak to jest, či Theaitétovi?

b *Theod.* Dohromady, ale ať odpovídá mladší; neboť když padne, bude pohled na něj méně nehezký.³⁹

Sókr. Vyslovím tedy nejstrašnější otázku; jest pak asi takováto: „Zdalipak je možno, aby týž člověk, který něco ví, to, co ví, nevěděl?“

Theod. Nuže, copak odpovíme, Theaitéte?

Theait. To je asi nemožné, já myslím.

c *Sókr.* Nikoli, jestliže vidění budeš pokládati za vědění. Neboť co si počneš s neodbytnou otázkou, když ses dostal, jak se říká, do slepé uličky, až ti dotěrný tazatel zakryje rukou jedno oko a optá se tě, zdali tím zakrytým okem vidíš jeho šat?

Theait. Řeknu, myslím, že tím ne, ale druhým.

Sókr. To tedy touž věc zároveň vidíš i nevidíš?

Theait. Tak nějak.

Sókr. Tohle ti já neukládám, řekne, ani jsem se neptal na jak, nýbrž zdali co víš, to také nevíš. Nyní pak se ukazuje, že co nevidíš, vidíš. Ale právě jsi souhlasil s myšlenkou, že viděti je věděti a neviděti nevěděti. Usuzuj tedy, co ti z toho vychází.

Theait. Nuže, usuzuji, že opak toho, co jsem tvrdil napřed.

Sókr. Snad bys byl, podivuhodný příteli, zažil více takovýchto věcí, kdyby se tě někdo kromě toho ještě tázal, zdali jest jedno vědění bystré, a jiné mdlé, a zdali je možno totéž zblízka věděti, ale zdaleka ne, a věděti silně i slabě, a nescíslné jiných věcí, na jaké by se tě mohl ptát úklady ti strojící lehkooděný námezdník v zápasu slov, když jsi pokládal vědění a vnímání za totéž. Vrhł by se na slyšení a čichání a na takovéto druhy vjemů a usvědčoval by tě dorážeje a nepopouštěje, až bys v úzase nad jeho přežádoucí moudrostí byl od něho spoután. A tu, když by se tě zmocnil a měl tě svázaného, potom by tě propustil na svobodu za výkupné, o jakém byste se spolu dohodli. Nuže tedy, jakou řeč promluví Prótagoras, tak by ses snad ptal, na pomoc svým myšlenkám? Máme se pokusit jí přednésti?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Řekne jistě všechno to, co mluvíme my na jeho obranu, a zase se obrátí proti nám pln pohrdání a řekne: „Tuhleten dobrák Sókratés si udělal ve svém hovoru ze mne smích, když jakýsi chlapeček na jeho otázku, je-li možno, aby týž člověk totéž si pamatoval a zároveň to nevěděl, dostal strach a v tom strachu pro neschopnost rozhledu řekl, že ne. Ale ta věc, lehkovážný Sókrate, se má takto: kdykoli zkoušíš otázkami některou z mých myšlenek, tu jestliže tázaný dá takovou odpověď, jakou bych dal já, a ta bude chybná, jsem usvědčován z nepravdy já, pakli odpoví něco jiného, je usvědčován sám tázaný. Tak hned například myslíš, že ti někdo připustí, že člověku, když už nemá dojmu, zůstává paměť na přijaté dojmy, jež by byla nějakým takovým stavem, jako když ten dojem měl? Daleko ne. Nebo zase že se bude zdráhat uznati, že je možno, aby týž člověk totéž věděl i nevěděl? Anebo jestliže se tohoto zalekne, že někdy připustí, že změněný člověk je tentýž, jako byl před změnou? A co více, že člověk jest nějaký *ten* a ne *ti*, těch pak že vzniká nescíslné množství, ač jestliže se děje změna, bude-

me-li totiž musít se mít na pozoru před vzájemným chytáním za slovo? Nikoli, velectěný,“ řekne, „nýbrž přístup k mým slovům poctivěji, dovedeš-li to, a dokaž, že není pravda, že vznikají každému z nás vlastní vjemy, nebo že, i když vznikají vlastní vjemy, proto ještě není pravda, že co se jeví, vzniká, nebo, má-li se mluvit o bytí, jest jediné pro onoho, komu se to jeví. Jestliže pak mluvíš o vepřích a paviánech, netoliko sám si počínáš jako vepř, nýbrž i svádíš své posluchače, aby si takto vedli proti mým spisům, a to není od tebe hezké. Neboť já sice tvrdím, že pravda jest tak, jak jsem napsal, že totiž každý z nás je měrou věcí, které jsou i které nejsou, ale ovšemže se právě v tom jeden od druhého nesmírně liší, že pro toho jsou a jeví se jedny věci, pro onoho zase jiné. A dalek jsem toho, abych popíral, že jest moudrost a že jsou moudří muži, avšak moudrým nazývám jen toho, kdo dovede proměnou způsobit, aby se u toho z nás, komu se jeví a pro koho jest zlo, jevílo a bylo pro něho dobro. A tu mou větu zase nestíhej podle slovního znění, nýbrž takto ještě jasněji rozuměj, co chci říci. Vzpomeň si například, jak bylo svrchu řečeno, že pro nemocného člověka se jeví i jest, co jí, kyselé, kdežto pro zdravého se to jeví i jest opačné. Tu není třeba dělat ani jednoho ani druhého z nich moudřejším – vždyť to ani není možné – ani nelze žalovati, že nemocný je pošetilý, protože se mu zdá něco takového, a zdravý že je moudrý, protože se mu zdá něco jiného, nýbrž je třeba způsobiti obrat v opačnou stranu; neboť ten druhý stav je lepší. Tak také i při vzdělávání jest způsobovati obrat od jednoho stavu k lepšímu; avšak lékař způsobuje obrat léky, mudrc řečmi. Neboť nijak se nemůže stát, že by někdo způsobil, aby člověk mající nepravdivé mínění později měl mínění pravdivé; vždyť není možné si v mínění představit, co není, ani něco jiného kromě toho, co člověk přijímá jako dojem, nýbrž to jest vždycky pravdivé. Avšak, myslím, u toho, kdo pro zlý stav své duše má mínění s tím stavem příbuzná, dobrý stav způsobí, že nabude mínění jiných, také dobrých; tyto představy někteří z nezna-

losti nazývají pravdivými, kdežto já říkám, že jsou jedny druhých lepší, ale o nic pravdivější.⁴⁰ A co se týče moudrých, milý Sókrate, jsem dalek toho, abych tak jmenoval žáby, nýbrž pokud jde o těla, nazývám tak lékaře, a pokud o rostliny, rolníky. Soudím totiž, že i tito způsobují v rostlinách, kdykoli některá z nich je churava, místo zlých vjemů vjemy prospěšné a zdravé i pravdivé, a tak i moudří a dobří řečníci že způsobují, aby se obcím zdály spravedlivými věci prospěšné místo zlých. Neboť jaké věci se každé jednotlivé obci zdají spravedlivými a dobrými, ty pro ni takové i jsou, pokud je za takové pokládá; ale moudrý muž způsobí, že místo jednotlivých věcí, které jsou pro ně zlé, jsou jim i zdají se spravedlivými a dobrými věci prospěšné. Z téhož důvodu také odborník v moudrosti, sofista, jenž dovede své žáky takto vychovávat, je moudrý a zasluhuje od svých vychovanců mnoho peněz. A takto jsou lidé moudřejší jedni druhých, nikdo nemá nepravdivých mínění, a ty chtěj nechťej musíš snést, že jsi měrou; neboť v těchto úvahách je záchrana té myšlenky. Jestliže můžeš a chceš jí znova odporovat, odporuj tak, že proti ní vystoupíš souvislou řečí; pakli však chceš otázkami, otázkami; neboť netřeba se vyhýbat tomuto způsobu, nýbrž právě naopak rozumný člověk jej má vyhledávat více než co jiného. Ovšem, prosím, nebuď ve svých otázkách nespravedliv. Vždyť je to velká nesrovnalost, když člověk tvrdící, že má zájem o ctnost, ve svých řečech se napařád dopouští nespravedlnosti. Nespravedlností jest pak v tomto případě to, když někdo ve svých rozmluvách nedělá rozdíl mezi slovním zápasem a věcnou rozpravou, tak aby v onom žertoval a porážel, pokud jen může, ale ve věcné rozpravě si vedl vážně a podporoval společníka rozmluvy, vytýkáje mu jediné ony chyby, do kterých vpadl sám od sebe a působením svých dřívějších styků. Neboť jestliže si budeš takto počínati, budou tví společníci sebe samy obviňovati pro svou zmatenost a bezradnost, a ne tebe, a za tebou budou běhat a tebe budou mít rádi, kdežto sebe samy budou nenávidět a budou utíkat od sebe k fi-

losofii, aby se stali jinými, a tak se zbavili těch, kterými byli dříve. Pakli však budeš dělat opak toho, jako se většinou dělá, b stane se ti naopak a své spolčníky uděláš místo filosofů nenávislníky filosofie, až dospějí staršího věku. Jestliže mne tedy poslechněš, tu, jak už bylo dříve řečeno, nebudeš si počínat nepřátelsky ani bojovně, nýbrž s vlídnou myslí společně postupuje budeš doopravdy zkoumati, co asi myslíme, když prohlašujeme, že se všechno hýbe, a že co se každému zdá, to také jest i pro jednotlivce i pro obec. A z toho vycházejí potom budeš pátrati, zdali vědění a vnímání je totéž, či něco jiného, a nebudeš dělat jako právě teď, kdy vycházíš z běžného užívání slov a jejich spojenin, jimž lidé násilně dávají význam, jak c se nahodí, a tak si způsobují vespolek všelijaké nesnáze.“

Toto, Theodóre, jsem poskytl tvému příteli na pomoc, podle svých sil, málo z mála; kdyby byl sám naživu, pomohl by svým naukám s větší okázalostí.

Theod. Žertuješ, Sókrate, vždyť jsi mu právě pomohl velmi rázně.

Sókr. Děkuji, příteli. A řekni mi: všiml sis snad, jak Prótagoras právě říkal a vytýkal nám, že se obracíme se svými řečmi d k chlapečkovi a že využíváme strachu toho chlapce k zápasu s jeho myšlenkami? Jmenoval to zahráváním, kdežto svou míru všech věcí stavěl vysoko a vybídl nás, abychom se vážně zamysleli nad jeho větou.

Theod. Jak bych si toho nebyl všiml, Sókrate?

Sókr. Nuže co? Doporučuješ, abychom ho poslechlí?

Theod. Dozajista.

Sókr. Vidíš, že tihle všichni mimo tebe jsou chlapečkové. Jestliže tedy ho poslechneme, musíme já a ty vespolek se ptáti e a dávat si odpovědi a tak se vážně zabývat jeho myšlenkou, aby nám nemohl vytýkat, že jsme jeho myšlenku prozkoumali v hravé zábavě s chlapečky.

Theod. Jakže? Což by Theaitétos nestačil sledovat zkoumavý výklad lépe než mnozí s velikými vousy na bradách?

Sókr. Ale nikterak lépe nežli ty, Theodóre. A tak si nemysli, že já musím vším způsobem pomáhat tvému již nežijícímu příteli, ale ty nic. Nuže, drahý, pojď kousek s námi, jen tak daleko, 169 až poznáme, zdali máš být ty měrou v oboru geometrických obrazců, či zdali všichni podobně jako ty si stačí i pro astronomii i pro ostatní obory, v kterých jsi ty uznáván za vynikajícího znalce.

Theod. Není snadné, Sókrate, sedět vedle tebe a neúčastnit se hovoru. Bylo to ode mne prázdné mluvení, když jsem před chvílí řekl, že mi dovolíš se nesvlékat a nebudeš mě k tomu nutit jako Lakedaimoňané; ty, jak se mi zdá, spíše se b táhneš na stranu Skiróna⁴¹. Lakedaimoňané totiž velí buď odejít, nebo se svléknout, kdežto ty se ve svém jednání řídíš spíše podle Antaia⁴²; neboť příchozího nepropouštíš, dokud ho nesvlékneš a nepřinutíš, aby se s tebou dal do myšlenkového zápasu.

Sókr. Velmi dobré přirovnání jsi udělal, Theodóre, o mé nemoci; jistě však jsem ještě větší silák nežli oni. Vždyť už se se mnou utkalo na tisíce Hérakleů a Théseů, silných v řeči, a tuze hezky mě zřídili, ale já přesto neustávám; tak mohutná je c v mém nitru láska k tomuto druhu cvičení. Proto ani ty mi neodepři dát se do toho zápasu, a tak sobě samému a zároveň mně prospěti.

Theod. Už nic nenamítám, nýbrž veď mě, kam chceš; musím docela snést osud, který mi v těchto věcech určíš, a podrobiti se zkoušení. Jistě však nebudu schopen se ti propůjčit o nic déle, než jsi právě stanovil.

Sókr. Však i po tuto mez to stačí. A dej si dobrý pozor na to, abychom snad nepozorovaně neužívali nějakého dětského druhu řeči a aby nám to opět někdo nemohl vytknout. d

Theod. Však se o to pokusím, pokud budu moci.

Sókr. Chopme se tedy toho nejprve opět z té strany jako dřívě a vizme, zdali jsme se správně, či nesprávně horšili, vytýkajíce mu jeho větu, protože každého činila soběstačným

v rozumovém souzení, a zdali nám správně, či nesprávně připustil Prótágoras, že pokud jde o pojmy „lepší“ a „horší“, někteří lidé vynikají, a to právě že jsou lidé moudří. Či ne?

Theod. Ano.

Sókr. Kdyby věru on sám tu byl přítomen a projevoval svůj souhlas a nebyli to my, kteří jsme to jako jeho pomocníci připustili, už by nijak nebylo potřebí, abychom se toho znova chápali a dotvrzovali to; takto však by nám snadno někdo mohl upírat právo dávat souhlas za něho. Proto je lépe dorozumět se právě o této věci ještě jasněji; neboť to není malý rozdíl, má-li se to tak, či jinak.

Theod. Máš pravdu.

Sókr. Tedy ne prostřednictvím jiných, nýbrž přímo z jeho vlastních slov se snažme co nejkratším způsobem dobytí jeho stanoviska.

Theod. Jak?

Sókr. Takto. Co se každému zdá, o tom tuším tvrdí, že to také jest pro toho, komu se zdá?

Theod. Ano, to tvrdí.

Sókr. Nuže, Prótágoro, zajisté i my vyslovujeme mínění člověka, nebo spíše všech lidí, a pravíme, že není člověka, který by nepokládal v jedněch věcech sebe za moudřejšího ostatních, v jiných věcech pak jiné za moudřejší sebe; a v největších nebezpečích, kdykoli se úzkostlivě zmítají ve válečných výpravách nebo v nemocech nebo na moři, mají se k těm, kteří jsou ve všech těch jednotlivých případech nad nimi, jako k bohům, očekávající od nich svou spásu, i když ti nevynikají ničím jiným než věděním; a všechna lidská společnost jest plna dílem těch, kteří hledají učitele a správce i pro sebe i pro jiné živé tvory a pro výkony, dílem zase těch, kteří se o sobě domnívají, že jsou schopni k vyučování a schopni ke správě. A co jiného si pomyslíme při všem tom, nežli že lidé sami mají za to, že jest u nich moudrost a nevědomost?

Theod. Nic jiného.

Sókr. Nuže, nepokládají-li moudrost za pravdivé myšlení a nevědomost za nepravdivé mínění?

Theod. Jak by ne?

Sókr. Co si tedy, Prótágoro, počneme s tou úvahou? Máme si myslet, že lidé mají vždycky pravdivá mínění, či někdy pravdivá a jindy nepravdivá? Neboť z obou odpovědí tuším vyplývá, že jejich mínění nejsou vždycky pravdivá, nýbrž obojí. Uvaž, Theodóre, zdali by chtěl někdo z Prótágorových přívrženců nebo ty sám hájiti mínění, že nikdo si jeden o druhém nemyslí, že je nevědomý a že má nepravdivá mínění.

Theod. To je neuvěřitelné, Sókrate.

Sókr. A přece k tomuto nutnému závěru přichází ten, kdo říká, že člověk je měrou všech věcí.

Theod. Jak to?

Sókr. Kdykoli ty si o něčem u sebe učiníš soud a projevuješ ke mně o něčem své mínění, jest to pro tebe, dejme tomu, podle jeho věty pravdivé; ale což nám ostatním nelze se státi soudci o tvém soudu, nebo snad pokaždé soudíme, že tvé mínění je pravdivé? Či naopak pokaždé tisícové s tebou bojují, stavějíce proti tobě jiná mínění, a domnívají se, že soudíš a myslíš nepravdivě?

Theod. Bůh ví, Sókrate, jistě mnoho tisíc, jak praví Homér,⁴³ a způsobují mi nesnázi, co jich je na světě možno.

Sókr. Tedy co? Chceš, abychom soudili, že v tom případě jsou tvá mínění pro tebe samého pravdivá, kdežto pro ty tisíce nepravdivá?

Theod. Podobá se, že to nutně vyplývá z té věty.

Sókr. Ale co pro samého Prótágoru? Jestliže si ani on sám nemyslel, že člověk je měrou, ani si to lidé nemyslí –, jakože nemyslí – jistě z toho nutně vyplývá, že pro nikoho neplatí tahle pravda, kterou on napsal; pakli však sám si to myslel, ale množství si to s ním nemyslí, uznáš, za prvé, že čím je více těch, kterým se tak nezdá, nežli kterým se zdá, tím více to není, nežli jest.

Theod. To je nutné, jestliže se to bytí a nebytí bude řídit podle každého jednotlivého mínění.

Sókr. A pak nejhezčí věc je tahle. Když Prótagoras uznává, že mínění všech lidí mají předmětem věci, které jsou, patrně připouští, že pravdivé jest mínění těch, kteří mají o jeho mínění opačné zdání a soudí, že on nemá pravdu.

Theod. Ovšemže ano.

- b *Sókr.* To tedy by připouštěl, že jeho mínění je nepravdivé, jestliže uznává, že pravdivé jest mínění těch, kteří soudí, že on nemá pravdu?

Theod. Nutně.

Sókr. Ale ostatní o sobě nepřipouštějí, že nemají pravdu?

Theod. To jistě ne.

Sókr. Avšak on proti tomu uznává, podle toho, co napsal, že i toto jejich mínění je pravdivé.

Theod. To je viděti.

Sókr. Ze všech stran tedy počínajíc Prótagorou bude vyslovován odpor, ano ještě více, od něho bude s ním projeven souhlas, když tomu, kdo tvrdí opak, připustí, že jeho mínění je pravdivé; tehdy i Prótagoras sám připustí, že ani pes ani nahodilý člověk není měrou o ničem, čemukoli se nenaučí.

Theod. Tak jest.

Sókr. Tedy když jest ode všech vyslovován odpor, pro nikoho asi není Prótagorova Pravda pravdivá, ani pro někoho jiného, ani pro něho samého.

Theod. To příliš dotíráme, Sókrate, na mého druha!

- d *Sókr.* Avšak, příteli, je nejasno, zdali se přitom také neotíráme o pravdu. Je totiž podobno pravdě, že když on je starší, je také moudřejší nežli my; a kdyby se náhle na tomto místě vynořil ze země až po šíji, tu by pravděpodobně našel mnoho nepravdivosti i na mém povídání i na tvém souhlasu a pak by se zase ponořil a rychle zmizel. Ale my se musíme, mám za to, řídit sami sebou, ať jsme jacíkoli, a co se nám vždy zdá, to mluvíti. A tak i nyní zajisté nezbyvá než říci, že tuto věc by uznal kdokoli, že jeden jest druhého moudřejší, a naopak zase také nevědomější.

Theod. Mně aspoň se tak zdá.

Sókr. A také tu větu postaviti nejráději tak, jak jsme ji my vytyčili, pomáhajíc Prótagorovi, že ve většině věcí, jak se komu co zdá, takové že pro každého i jest, teplé, suché, sladké a všechno tohoto způsobu; jestliže však snad připustí, že v některých věcech jeden nad druhého vyniká, chtěl říci, že pokud jde o věci prospěšné zdraví a škodlivé, není každá ženská a každé dítě a docela každé zvíře schopno poznávati, co je mu zdravé, a podle toho samo sebe léčiti, nýbrž že právě zde, ač jestliže vůbec kde, jeden se liší od druhého.

Theod. Mně se zdá, že tomu tak jest.

Sókr. Jistě pak i v občanském životě, pokud jde o krásné a ošklivé i spravedlivé a nespravedlivé i zbožné a co není zbožné, jaké mínění si o tom každá jednotlivá obec udělá a jak to potom pro sebe stanoví zákonem, takové to vpravdě také pro každou jest; v těch věcech o nic není moudřejší jednotlivec jednotlivce ani obec obce. Ale ve stanovení toho, co jest jí prospěšné nebo ne, tu zase, jestliže vůbec kde, uzná, že jest rozdíl mezi rádcem a rádcem i mezi jedním a druhým míněním obce, co se týče pravdy, a příliš by se neodvažoval říci, že cokoli obec stanoví v domnění, že jí to je prospěšné, že jí to také jistojistě prospěje. Avšak tam, o čem mluvím, ve věcech spravedlnosti a nespravedlnosti, zbožnosti a bezbožnosti, jsou hotovi tvrditi, že nic z toho není od přirozenosti a nemá svou vlastní jsoucnost, nýbrž pravdou že se stává obecné zdání, a to tehdy, kdykoli se uzdá a po jak dlouhý čas se zdá. A všichni, kdo neopakují ve všem všudy slova Prótagorova, vedou svou moudrost asi takto, jak ukáží.⁴⁴ Avšak, Theodóre, zachvacuje nás řeč po řeči, a to po menší hned zase větší.

Theod. Což nemáme volný čas, Sókrate?

Sókr. Je vidět, že ano. Už mnohokrát jindy a také nyní jsem se, vzácný příteli, zamyslel nad tím, že ti, kteří strávili mnoho času ve filosofování, když předstupují před soudy, ukazují se směšnými řečníky.

Theod. Jakpak to myslíš?

Sókr. Ti, kteří se od mládí otáčejí na soudech a v podobném prostředí, mají se, tak se skoro zdá, svým vychováním k těm, kteří jsou vychováni ve filosofii a v takové společnosti, tak, jako otroci ke svobodným mužům.

Theod. Jak to?

Sókr. Tak, že tito mají stále to, co jsi ty připomněl, volný čas, a při volném čase v klidu vedou své rozhovory; tak jako my nyní po předešlých řečech začínáme již třetí řeč, tak dělají i oni, kdykoli je jako nás zaujme nahodilá otázka více než ta, kterou mají před sebou; a mluvití dlouze, či krátce, na tom jim nic nezáleží, jen když postihnou pravdu. Ale ti druzí mluví vždy ve spěchu – neboť je pobízejí vodní hodiny⁴⁵ – a není jim možno vésti řeči, o čemkoli by se jim zachtělo, nýbrž vedle nich stojí protivník, jenž má donucovací prostředek a žalobu, kterou pro srovnání předcítá, z kterýchžto hranic řeč nesmí vybočiti – tomu říkají vzájemná přísaha⁴⁶ –; a ty řeči se vždycky týkají spoluotroka a jsou pronášeny k pánu, který sedí a drží v rukou jakési právo, a předmět zápasů není nikdy neurčitý, nýbrž vždycky jde o vlastní osobu, ba často je to i běh o život; a tak ze všeho toho se stávají houževnatými a bystrými, umějíci pána jak slovem ošáliti, tak také činem si získati, ale malými na duších a pokřivenými. Neboť otroctví již od mládí trvající je připravilo o vzrůst, přímost a svobodnost, nutíc je dělati věci nepřímé a uvalujíc na jejich ještě útlé duše veliká nebezpečí a veliké strachy; těch nemohou snášeti s pomocí práva a pravdy, a proto se hned obracejí ke lži a vzájemnému obviňování a mnoho se ohýbají a lámou, až posléze, nemajíce žádnou část své mysli zdravou, dospívají z jinochů v muže a stanou se, jak se domnívají, silnými a moudrými. A tihle jsou tedy takoví, Theodóre; ale co se týče mužů z našeho sboru, chceš, abychom o nich promluvili, či je máme nechat a obrátit se zase ke své řeči, abychom snad příliš mnoho nezneužívali toho, o čem jsme právě mluvili, svobody a volného střídání řečí?

Theod. Nikterak, Sókrate, nýbrž promluvme o nich. Neboť to jsi velice dobře řekl, že my, kteří jsme členy takového sboru, nejsme sluhý řeči, nýbrž řeči jsou našimi jakoby otroky a každá z nich čeká na své vyřízení, dokud se nám líbí; vždyť u nás nepředsedá žádný soudce ani žádný divák,⁴⁷ který by nás jako básníky posuzoval a řídil.

Sókr. Měli bychom tedy mluvit, jak se podobá, když se ti zdá, o vůdcích toho sboru; neboť co by člověk mluvil o těch, kteří se zabývají filosofií jen tak tak? Tito tedy asi již od mládí za prvé neznají cestu na místo, kde se scházejí občané, ani nevědí, kde je soud nebo radnice nebo některé jiné veřejné shromaždiště obce; co se týče zákonů a usnesení, ani nevidí jich napsaných, ani neslyší o nich mluvit; usilování stranických sdružení o úřady, schůzky, hostiny a průvody s pištkyněmi – to jim ani ve snu nenapadá, aby to dělali. Zdali je v obci někdo z dobrého či špatného rodu nebo zdali na někom lpí po předcích něco špatného, buď z mužské nebo ze ženské strany, to je mu více neznámo nežli, jak se říká, kolik je kapek v moři. A o tomto všem ani neví, že to neví; neboť se nevzdaluje těch věcí, aby z toho měl slávu, nýbrž vskutku v obci je a bydlí toliko jeho tělo, ale mysl, jež všechno toto uznala za malicherné a nicotné, neváží si toho, všude poletuje podle Pindara „i dole na zemi“, měříc její rozlohu, „i nahoře na nebi“, bádajíc o hvězdách, zkoumá u každého ze jsoucen jako celku po všech stránkách jeho veškeru podstatu a nespouští se k žádné z věcí jí blízkých.

Theod. Jak to, Sókrate, myslíš?

Sókr. Jako když Thalés⁴⁸, Theodóre, zkoumaje hvězdy a hledě vzhůru, spadl do studně; tu se mu jedna thrácká služka, chytrá a vtipná, prý posmívala, že se snaží znát věci na nebi, ale co je před ním a u jeho nohou, že mu zůstává neznámo. Tento posměch se hodí na všechny, kdo se zabývají filosofií. Neboť vskutku takový neví o tom, kdo je vedle něho, a neví o sousedu, nejenom co dělá, nýbrž bezmála ani to, je-li to člo-

věk, či některý jiný tvor; avšak co je člověk a co takovému tvoru náleží různě od ostatních tvorů činiti nebo trpěti, po tom pátrá a tomu zkoumání věnuje svou námahu. Rozumíš snad, Theodóre; či ne?

Theod. Zajisté; a máš pravdu.

Sókr. Proto tedy, příteli, jak jsem na počátku řekl, takový c člověk se dělá směšným i v soukromých stycích s jednotlivými lidmi i na veřejnosti, kdykoli je nucen na soudě nebo někde jinde rozprávěti o věcech, které jsou před nohama a na očích; dělá se směšným nejen před Thráčankami, nýbrž i před ostatním davem, když pro nezkušenost padá do studní a do všeliké nesnáze, a strašná jest jeho neobratnost, způsobující mu pověst hlupství. Neboť když jde o tupení, nemůže nikoho tupiti ničím d zvláštním, protože neví o nikom nic špatného, ježto se o to nestaral; tu tedy si neví rady a ukazuje se směšným; a při chválení a při vznosných řečech jiných je ho vidět, jak se ne nuceň, nýbrž doopravdy směje, a proto se zdá, že je blázen. Když totiž velebí tyrana nebo krále, myslí, že slyší velebit jednoho z pastevců, buď pasáka vepřů nebo ovčáka nebo některého hodně dojícího skotáka; ale má za to, že ti tyrani a králové pasou a dojí divočejší a záluďnější zvíře než oni a že takový člověk se pro nedostatek volného času nutně stává neméně hrubým a nevzdělaným než pastevci, jsa obklíčen hradbami jako oni na horách ohradou. A kdykoli uslyší, že někdo má úžasné množství e majetku, když má deset tisíc jiter země nebo snad ještě více, zdá se mu, že slyší mluvit o maličkosti, protože je zvyklý hledět na veškeru zemi. A když pějí hymny na rody, jak je někdo urozený, když může ukázati na sedm bohatých předků, myslí si, že tak mohou chválit jen lidé mdlého a krátkého zraku, kteří pro nevzdělanost nejsou schopni hleděti vždy na celek a uvážit, že každý člověk má nescíslné myriady dědů a předků, mezi nimiž je u kohokoli mnoho myriad boháčů i žebráků, králů i otroků, barbarů i Hellénů; ale když se honosí seznamem dvacetí pěti předků a odvozují svůj rod od Héraklea, syna Am-

fitryónova, projevuje se mu v tom nemožná malichernost; směje se, že se nemohou zbavit nadutosti své nerozumné duše b a povážiti, že pětadvacátý od Amfitryóna dále do minulosti byl takový, jak to přinesla náhoda, i padesátý od něho. Za všech těchto příležitostí se lidé takovému to posmívají, tu že si počíná, jak se jim zdá, hrdě, tu že nezná věci před sebou a že si v jednotlivých případech neví rady.

Theod. Docela se to tak stává, jak mluvíš, Sókrate.

Sókr. Avšak, příteli, kdykoli sám někoho vytáhne vzhůru a někdo mu projeví ochotu vystoupiti z otázky „V čem já křivdím tobě nebo ty mně?“ ke zkoumání spravedlnosti a nespravedlnosti samotné, co jest jedno i druhé a v čem se liší od všeho nebo od sebe vespolek, nebo z otázky „Zdali je šťasten veliký perský král, když má hodně peněz?“⁴⁹ ke zkoumání o kralování a o lidském štěstí i neštěstí vůbec, jaké to jsou asi stavy a jakým způsobem lidské přirozenosti náleží toho z nich nabýti a tomu uniknouti, kdykoli zase má onen člověk malé d duše, chytrý a sudičský, mluvíti o všech těchto věcech, tu zase jeho stav odpovídá onomu stavu filosofovu: vznášeje se ve výši a seshora se dívaje v nadvzdušném prostoru pro nezvyklost dostává závrať, je zaražen, neví si rady, koktá, a tím se činí směšným, ale ne před Thráčankami ani před někým jiným nevzdělaným, neboť ti to nepozorují, nýbrž přede všemi těmi, kdo vyrostli jinak nežli otroci.

Tento je tedy, Theodóre, způsob jednoho a druhého, způsob e člověka vyrostlého vskutku ve svobodě a volném čase, jehož nazýváš filosofem, jenž si z toho nic nedělá, že se zdá přihlouplým a k ničemu, kdykoli se dostane do otrockých úkonů, jako například když nedovede sbalit postelní věci ani připravit chutné jídlo nebo lichotivé řeči; druhý je způsob člověka, který dovede všechny tyto služby vykonávati obratně a rychle, ale sám sebe neumí řádně ustrojiti, jak sluší člověku svobodnému,⁵⁰ ani neumí vytvořit harmonii slov a zapěti pravou píseň o pravdivém životě bohů⁵¹ i blažených mužů.

Theod. Kdybys mohl, Sókrate, všechny lidi přesvědčiti o pravdě své řeči tak jako mne, více míru a méně zla by bylo na světě.

Sókr. Avšak není možno, aby zlo zmizelo, Theodóre – vždyť musí být stále něco opačného proti dobru –, ani aby se usadilo mezi bohy, nýbrž z nutnosti obchází kolem po smrtelné části přírody a po tomto našem světě. Proto také je třeba se pokoušet utéci odsud onam, a to co nejrychleji. Tím útekem pak jest připodobnění bohu podle možnosti; připodobněním pak je státi se spravedlivým a zbožným na základě rozumového myšlení. Avšak, můj drahý, není tak docela snadné přesvědčiti, že se má něco dělat a něco ne, a to nikoli pro to, čím lidé odůvodňují potřebu varovati se špatnosti a usilovat o ctnost, totiž aby se člověk nezdál zlým a aby se zdál dobrým; neboť tohle je, jak se říká, babský žvást, jak se já na to dívám; ale co je pravda, o tom musíme souditi takto. Bůh není nijak a po žádné stránce nespravedlivý, nýbrž jak jen možno nejspravedlivější, a nic mu není podobnější, než kdo z nás se také stane co nejspravedlivějším. Na tom se zakládá i pravá síla muže i nicotnost a nemužnost. Neboť poznání této věci je opravdová moudrost a ctnost, neznalost pak zřejmá nevědomost a špatnost; kdežto ostatní zdánlivé síly a moudrosti jsou, vyskytují-li se u vůdčích osob veřejného života, nedůstojné, pakli v odborných činnostech, sprosté. Jestliže tedy někdo jedná nespravedlivě a mluví nebo dělá věci bezbožné, daleko nejlepší je nepřipouštět mu, že je pro svou bezohlednost strašný; neboť tímto odsuzujícím slovem se potom vychloubají a rozumějí mu v tom smyslu, že oni sami nejsou jen planá slova, pouhá břemena země, nýbrž muži, jací musí být, kdo chtějí v obci obstát. Třeba tedy říci pravdu, že tím více jsou takoví, jací podle svého mínění nejsou, že si to o sobě nemyslí; neznají totiž trestu za nespravedlnost, kteráž věc se nejméně smí neznat. Neboť to nejsou, jak oni myslí, rány a smrti, z čeho je druhdy nic nestihá za jejich provinění, nýbrž trest, kterému je nemožno uniknouti.

Theod. Který to myslíš?

Sókr. V oblasti jsoucna jsou vystaveny, příteli, dva příklady,⁵² jeden božský a vrchol blaženosti, druhý bez boha a největší neštěstí; ale lidé nevidí, že tomu tak jest, a pro svou pošetilost a svrchovanou nerozumnost si neuvědomují, že se nespravedlivým jednáním tomuto připodobňují a od onoho vzdalují. Za to jsou trestáni tím, že vedou život příslušející tomu, čemu se připodobňují; jestliže pak jim řekneme, že neodloučí-li se od té své dovednosti, ani po smrti jich ono místo čisté od zla nepřijme, a zde budou stále mít život podobný sobě samým, zlí ve společnosti zlého, budou to už docela při své dovednosti a bezohlednosti poslouchat jako řeči nějakých bláznů.

Theod. Ba jistě, Sókrate.

Sókr. To si myslím, příteli. Avšak jedna věc jest jejich údělem: kdykoli mají v soukromém styku věcně rozmlouvat o tom, co haní, a projeví ochotu mužně dlouhý čas vytrvat a ne zbaběle utéci, tehdy kupodivu, můj drahý, nakonec sami nejsou spokojeni svou vlastní věcí, o které mluví, a ona rétorika nějak chabne, takže se naphled ničím neliší od dětí.

Nuže o těchto věcech, když také přišla na ně řeč jen mimochodem, už přestaňme – sice jejich proud se bude stále zvětšovat a zaplaví nám naši původní otázku – a vraťme se k dřívějším úvahám, jestliže se i tobě zdá.

Theod. Mně, Sókrate, není nepříjemné poslouchati takovéto věci, neboť je mohu, při svém věku, snáze sledovati. Avšak jestliže myslíš, vraťme se zpět.

Sókr. Byli jsme tedy ve své řeči u těch,⁵³ kteří uznávají jsoucnost stále se pohybující, a co se pokaždé každému zdá, to že také jest pro toho, komu se zdá; o těch jsme řekli, že jsou v ostatních věcech, a ne nejméně, pokud jde o obor spravedlnosti, hotovi tvrditi, že cokoli obec podle svého zdání o tom stanoví, že to dozajista také jest spravedlivé pro obec, která to stanovila, a to tak dlouho, dokud to zůstává stanoveno; ale co se týče dobra,

že ještě nikdo nebyl tak statečný, aby se odvážil zastávatí mínění, že také cokoli si obec podle svého domnění stanoví jako prospěšné, že to také jest prospěšné po tak dlouhý čas, pokud to zůstává stanovené jako prospěšné; ledaže by někdo mluvil prázdná slova; ale to by asi bylo výsměchem věci, o které mluvíme. Či ne?

Theod. Ovšemže.

e *Sókr.* Ano, neboť nesmějí se mluvit prázdná slova, nýbrž musí se pozorovat věc, která je slovy označena.

Theod. Jistě.

Sókr. Obec ve své zákonodárné činnosti má zajisté přece cílem tu věc, kterou označuje slovy, a všechny zákony si dává podle svého mínění a své možnosti tak, aby jí byly co nejprospěšnější; či hledí v zákonodárné činnosti k něčemu jinému?

178 *Theod.* Nikterak.

Sókr. Nuže, zdalipak každá také vždycky dostihuje toho cíle, či se ho také v mnohých případech chybje?

Theod. Já myslím, že se ho také chybje.

Sókr. Ještě více by totéž každý uznal z tohoto hlediska, kdyby se někdo ptal na celý ten druh, do kterého náleží i prospěšné; a to se jistě týká i budoucího času. Kdykoli se totiž zabýváme zákonodárnou činností, dáváme zákony v přesvědčení, že budou prospěšné na potomní čas; to pak bychom správně nazývali budoucností.

b *Theod.* Ovšemže.

Sókr. Nuže tedy ptejme se takto Prótágoro nebo někoho jiného z těch, kteří tvrdí totéž, co on: „Všech věcí měrou je člověk“, jak říkáte, Prótágoro, bílých, těžkých, lehkých a všech takových; neboť když má v sobě jejich měřítko, jaké má o nich dojmy, za takové je pokládá, a proto je pokládá za pravdivé pro sebe a za skutečné. Není tomu tak?

Theod. Tak jest.

c *Sókr.* Zdalipak také, Prótágoro, tak řekneme, má v sobě měřítko i věcí budoucích, a o čemkoli si pomyslí, jaké to bude, to

se také takovým stává pro toho, kdo si to pomyslel? Tak například teplost; někdo neznalý lékařství si pomyslí, že dostane horečku a že bude tato teplota, a druhý, lékař, si udělá mínění opačné: máme si tu mysliti, že to dopadne podle mínění jednoho, nebo druhého, či podle mínění obou a že pro lékaře nebude ani horký ani v horečnatém stavu, kdežto sám pro sebe to i to?

Theod. To by bylo věru směšné.

Sókr. Ale o budoucí sladkosti a kyselosti vína má platnost, myslím, mínění zemědělcovo, a ne hráče na kitharu.

d

Theod. Jak by ne?

Sókr. A zase o budoucím nesouladu nebo souladu by nemohl mít lepší mínění učitel tělocviku nežli hudebník, o souladu, který se potom i samému učiteli tělocviku bude zdát souladem.

Theod. Nikterak.

Sókr. Tedy také za příprav k hostině má o budoucí dobré chuti menší platnost soud toho, kdo hodlá vystrojiti hostinu, jestliže se nevyzná v kuchařství, nežli soud kuchařův. Neboť o tom, co už jest každému libé nebo bylo, ještě nechceme hájiti žádného názoru, nýbrž pokud jde o to, co se má v budoucnosti každému zdát i co pro něho má být, zdali jest o tom člověk sám sobě nejlepším rozhodčím; či naopak co se týče toho, co bude pro každého z nás v řečech pro soud přesvědčivé, o tom by sis ty, Prótágoro, dovedl napřed udělat mínění lépe nežli kterýkoli z neodborníků?

e

Theod. Ba věru, Sókrate, právě v tomhle on silně sliboval, že nade všechny vyniká.

Sókr. Bůh ví, že ano, miláčku; sice by mu nikdo neplatil tak velké peníze za jeho rozmluvy, kdyby on své žáky nepřesvědčoval, že také o tom, co bude a co se bude zdát, by nedovedl ani věstec ani kdo jiný usouditi lépe nežli on sám.

179

Theod. Úplná pravda.

Sókr. Nuže, zdalipak se i zákonodárství a prospěch netýká budoucnosti a zdalipak by každý nesouhlasil, že se obec při své zákonodárné činnosti nutně mnohokrát chybje toho, co je nejprospěšnější?

Theod. Věru.

Sókr. Vhodně tedy řekneme tvému učiteli, že je mu nutno souhlasiti, že jest jeden druhého moudřejší a takový, moudřejší, že je měrou, kdežto mně, nevědomému, ani dost málo není nutno stávatí se měrou, jak mě právě nutila řeč mluvená na jeho obranu, abych byl takový, ať jsem chtěl, nebo nechtěl.

Theod. Tím způsobem je, Sókrate, podle mého zdání jeho tvrzení nejvíce vyvracováno; bylo vyvracováno i potud, že dává míněním ostatních lidí platnost, a ta, jak se ukázalo, nijak nepokládají jeho myšlenky za pravdivé.

Sókr. Také mnoha jinými způsoby, Theodóre, by bylo možno takové tvrzení vyvrátit a dokázat, že není každé mínění každého pravdivé; ale co se týče dojmů, jaké má každý člověk, z nichž vznikají vjemy a podle nich pak mínění, je těžší dokázat, že ty nejsou pravdivé. Avšak snad to je málo, neboť jsou možná nevyvratitelné a ti, kteří je pokládají za samozřejmé a za vědění, mají snad pravdu a tuhle Theaitétos nemluvil chybně, když tvrdil, že vnímání a vědění je totéž. Musíme tedy jít blíže, jak nám ukládala řeč mluvená na obranu Prótagory, a proklepáváním zkoumati tuto pohybuující se jsoucnost, zdali zní jako zdravá, či jako puklá; vede se o ni boj, ne nepatrný ani s malým počtem bojujících.

Theod. Daleko není nepatrný, nýbrž naopak v Iónii značně vzrůstá. Vždyť přívrženci Hérakleitovi vedou tuto myšlenku vpřed s velkým úsilím.

Sókr. Tím více ji musíme zkoumati, milý Theodóre, a to od samého jejího začátku, jak nám ji sami předkládají.

Theod. Všim způsobem. Věru, Sókrate, co se týče těchto hérakleitských nebo, jak ty říkáš, homérských myšlenek a ještě starších, porozprávěti o nich s těmi muži z Efesu,⁵⁴ kteří si osobují jejich znalost, je zrovna tak nemožné jako s tvory proháněnými střechkem. Neboť zcela podle svých spisů jsou stále v pohybu; setrvati při věci a otázce a klidně po řadě dáti odpověď i otázku, toho v sobě mají ještě méně než nic; to pak zna-

mená více, když se řekne „méně než nic“, než kdyby se řeklo, že v těch mužích není ani dost málo klidu. Avšak jestliže se člověk některého na něco otáže, hned vytahují jakoby z toulce záhadné větičky a těmi střilejí, a jestliže chceš dostati výklad, co se tím myslí, budeš bodnut druhým šípem s významem nově změněným. K cíli nepřivedeš nikdy nic s nikým z nich; ani oni sami se sebou vespolek, nýbrž naopak velmi dobře se střehou, aby nenechali nic pevným, ani v řeči ani ve svých duších, protože myslí, jak se mi zdá, že už to by bylo něco stálého; ale s tímto prudce bojují, a pokud mohou, odevšad to vylučují.

Sókr. Snad jsi, Theodóre, viděl ty muže jen bojující, ale nasetkal se s nimi, jak žijí v míru; neboť to nejsou tvoji druhové. Avšak, myslím, takovéto věci vykládají v klidu aspoň svým žákům, které si chtějí učiniti sobě podobnými.

Theod. Jakým žákům, můj drahý? U takových to není tak, že by byl jeden žákem druhého, nýbrž sami od sebe vyrůstají, každý z nich jsa naplněn nadšením z kteréhokoli nahodilého pramene, a jeden o druhém si myslí, že nic neví. Od těchto tedy, jak jsem chtěl říci, nikdy bys nedostal výklad, ani po dobrém ani po zlém; musíme se tedy sami toho chopit jako problému a zkoumat to.

Sókr. To je náležitá řeč. Tenhle problém jsme nepochybně přijali od starých, kteří před lidmi zakrývali věc básnickým výrazem, že parodiči všeho ostatního světa jsou Ókeanos a Tethys,⁵⁵ proudící vody, a nic nestojí nehybně, i od pozdějších, kteří jakožto moudřejší to vykládali zjevně, aby i ševci slyšeli a pochopili jejich moudrost a přestali se pošetile domnívat, že z věcí, které jsou, jedny stojí a druhé se pohybují, a aby jsouce poučeni, že se všechno hýbe, je měli v úctě. Avšak málem bych byl zapomněl, Theodóre, že jiní zase prohlásili opak proti těmto, že „*Vše sluší jmenovati Nehybné*“, i jiné věci, které tvrdí Melissové a Parmenidové,⁵⁶ odporující všem těmto, že totiž všechny věci jsou jedno a to že stojí samo o sobě, nemajíc místa, v kterém by se pohybovalo. Nuže, příteli, co si počneme se

všemi těmihle? Při tom, jak jsme šli krok za krokem vpřed, jsme totiž ani nepozorovali, že jsme se octli uprostřed mezi
 181 obojimi, a jestliže se nějak neubráníme a neunikneme, odnese-
 me to jako chlapci v palaistrách při hře přes čáru, když jsou od
 obojích hráčů chyceni a vlečeni v protivné strany. Zdá se mi
 tedy, abychom napřed zkoumali ty jedny,⁵⁷ proti kterým jsme
 vypadli, ty tekoucí, a jestliže se ukáže, že na jejich řeči něco
 jest, potáhneme sami sebou spolu s nimi, pokoušejíce se těm
 druhým uniknouti; pakli však se bude zdát, že více pravdy mají
 zastavovatelé celého světa, utečeme zase k nim od těch, kteří
 b hýbají věcmi nehybnými. A jestliže se ukáže, že obojí nemluví
 nic náležitého, budeme směšní, jestliže si budeme myslit, že
 my, nepatrní lidé, dovedeme říci něco podstatného, a ty vele-
 staré a velemoudré muže prohlásíme za neschopné. Tedy hled',
 Theodóre, zdali je prospěšné vcházeti do tak velikého nebezpe-
 čenství.

Theod. Věru nemůžeme udělat, Sókrate, abychom nepro-
 zkoumali, co mluví jedni i druhí z těch mužů.

Sókr. Měli bychom to zkoumat, když ty o to tak stojíš. Zdá se
 c mi tedy, že počátek zkoumání o pohybu je ten, jak si to asi před-
 stavují, když říkají, že všechny věci se hýbou. Chci říci toto: Zdali
 pak myslí jen jeden druh pohybu, či, jak se mně zdá, dva? Avšak
 nechci, aby se to zdálo jenom mně, nýbrž účastní se spolu i ty,
 abychom společně snášeli, bude-li třeba co snášeti. Nuže, řekni
 mi: Zdalipak nazýváš pohybem, když něco přechází z místa na-
 místo nebo také když se to otáčí na téměř místě?

Theod. Zajisté.

Sókr. To by tedy byl jeden druh. Ale když něco je sice na téměř
 d místě, ale stárne nebo se stává z bílého černým nebo z měkkého
 tvrdým nebo se mění nějakým jiným způsobem, zdalipak není zá-
 hodno to jmenovat druhým druhem pohybu?

Theod. Mně se zdá, že ano; věru to je nutné.⁵⁸

Sókr. Jmenuji tedy tyto dva druhy pohybu, změnu vlastnosti
 a změnu místa.⁵⁹

Theod. A to správně.

Sókr. Když jsme tedy tohle tak rozdělili, rozmlouvejme již
 s těmi, kdo tvrdí, že se všechny věci pohybují, a tažme se: Zda-
 lipak tvrdíte, že se všechno pohybuje oběma způsoby, totiž že
 e mění své místo i své vlastnosti, či že se jen něco pohybuje obě-
 ma způsoby, něco však jen tím, nebo oním?

Theod. Bůh ví, to já nedovedu říci; ale řekli by, myslím, že
 oběma.

Sókr. A jestliže ne, přáteli, ukáže se jim, že se věci i pohybu-
 jí i stojí, a o nic správnější nebude říci, že se všechno pohybu-
 je, nežli že stojí.

Theod. Máš pravdu.

Sókr. Tedy když se to má hýbat a v ničem nemá být nehyb-
 nost, proto se všechno stále hýbe všemi pohyby.

182

Theod. Nutně.

Sókr. Nuže pozoruj na tom tohle. O vzniku teplosti nebo bě-
 losti nebo čehokoli takového vykládají, jak jsme říkali, asi tak,
 že každá z těchto vlastností se zároveň s vjemem pohybuje me-
 zi činitelem činným a činitelem trpným a činitel trpný že se
 stává vnímajícím, ale ne vjemem, a činitel činný nabývá jisté
 vlastnosti, ale sám se vlastností nestává. Tu snad se ti zdá slovo
 „vlastnost“ nezvyklé⁶⁰ a zároveň nerozumíš jeho užívání v obec-
 ném smyslu; nuže tedy slyš, jak to je v jednotlivých případech.
 Ten činný činitel se nestává ani teplostí ani bělostí, nýbrž tep-
 lým a bílým, a tak dále; neboť se asi pamatuješ, že jsme svrchu
 b mluvili v tom smyslu, že nic není samo o sobě jedno, také ne
 činitel činný nebo trpný, nýbrž že oba ti činitelé ze svého vzá-
 jemného styku plodí vjemy i dojmy vnímané a při tom jeden
 nabývá jisté vlastnosti a druhý se stává vnímajícím.

Theod. Pamatuji se; jak by ne?

Sókr. Nuže tedy jiné věci nechme být, zdali to myslí tak, či
 c jinak; držme se jenom toho, co je účelem naší rozpravy, a taž-
 me se: Všechno se pohybuje a teče, jak říkáte, pravda?

Theod. Ano.

Sókr. Zajisté oběma těmi pohyby, které jsme rozdělením poznali, změnou místa i změnou vlastností?

Theod. Jak by ne? Ač jestliže se to bude pohybovat dokonale.

Sókr. Kdyby to tedy byl pohyb toliko místní, ale ne změna vlastností, mohli bychom patrně říci, jaké asi jsou ty věci, které se pohybují a tekou; či jak si to myslíme?

Theod. Takto.

d *Sókr.* Avšak když není ani v tom stálosti, aby to, co teče, teklo bílé, nýbrž je tu změna, takže i ta vlastnost sama, bělost, je v toku a mění se v jinou barvu, aby věc nebyla přistižena, že je po této stránce nehybná, zdalipak je kdy možno pojmenovati nějakou barvu, aby se to nazývání dělo správně?

Theod. A jakým způsobem by to bylo možné, Sókrate? Nebo vůbec něco jiného tohoto druhu, když to pokaždé mluvícímu uniká jakožto něco, co teče?

e *Sókr.* Co řekneme dále o jakémkoli vnímání, například o vidění nebo slyšení? Že vjem někdy trvá při samém vidění nebo slyšení?

Theod. To se jistě nesmí říci, jestliže se všechno pohybuje.

Sókr. Tedy také se má mluvit o vidění zrovna tak málo jako o nevidění a vůbec o jakémkoli jiném vnímání zrovna tak málo jako o nevnímání, když se všechno všim způsobem pohybuje.

Theod. To tedy jistě ne.

Sókr. Ale vědění je vnímání, jak jsme pravili já a Theaitétos.

Theod. Bylo tomu tak.

Sókr. Tedy když jsme byli tázáni, co jest vědění, dali jsme odpověď zrovna tak o nevědění jako o vědění.

183 *Theod.* Podobá se, že jste dali.

Sókr. To bychom tedy měli pěkně zdokonalení své odpovědi, ve své snaze dokázat, že se všechno hýbe, jen aby se ona odpověď ukázala správnou. Ukázalo se pak, jak se podobá, to, že jestliže se všechno hýbe, každá odpověď, ať by se týkala čehokoli, je stejně správná, říci, že se to má tak i ne tak, nebo,

chceš-li raději, že se to děje tak i ne tak, abychom jich oním výrazem nezastavili.⁶¹

Theod. Správně mluvíš.

Sókr. Až na to, Theodóre, že jsem řekl „tak“ a „ne tak“. Nesmí se totiž užívat ani tohoto výrazu „tak“ – vždyť ono „tak“ by se už nehýbalo – a na druhé straně ani „ne tak“ – vždyť ani toto není pohyb –, nýbrž hlasatelé této myšlenky musí sestaviti nějaký jiný jazyk, protože nyní nemají pro svůj předpoklad výrazů, ledaže by se jim nejvíce hodil výraz „ani tak“ pro svou neurčitost.

Theod. To je věru pro ně nevhodnější způsob vyjadřování.

Sókr. Nuže tedy, Theodóre, s tvým přítelem jsme hotovi a docela mu nepřipouštíme, že každý muž je měrou všech věcí, není-li to člověk rozumný; ani že vědění je vnímání, nepřipustíme, aspoň podle zásady, že se všechno pohybuje, ač jestliže tuhle Theaitétos to nemyslí nějak jinak.

Theod. Výborně, Sókrate; po vyřízení této úvahy měl bych být zajisté i já hotov s odpovídáním tobě, podle úmluvy, až by bylo dokončeno zkoumání té věty Protagorovy.

Theait. Ale dříve ne, Theodóre, dokud Sókratés a ty nevyložíte zase o těch, kteří tvrdí, že všechno stojí, což jste si před chvílí dali za úlohu.

Theod. Jsi tak mlád, Theaitéte, a chceš učit starší přestupovat smlouvy, a tak se dopouštět bezpráví? Raději se chystej, abys se Sókratem rozmlouval o zbývající otázce.

Theait. Jen bude-li chtít. Velmi rád bych arci slyšel rozpravu o řečené věci.

Theod. To vyzýváš „jezdce na rovinu“,⁶² když vyzýváš Sókrata do řeči; tedy se taž a uslyšíš.

Sókr. Ale mně se zdá, Theodóre, že neposlechnu Theaitéta ve věci, ke které mě vybízí.

Theod. A pročpak říkáš, že ho neposlechněš?

Sókr. Jestliže se ostýchám Melissa a ostatních, kteří tvrdí, že vše je stojící jedno, abychom je nezkovali hrubě, přece méně

se jich ostýchám než jediného Parmenida. Parmenidés se mi zdá, jak praví Homér,⁶³ „úctyhodný“ a zároveň „strašný“. Přišel jsem s ním totiž do styku, když jsem byl velmi mlád a on velmi stár, a objevilo se mi, že je v něm jakási hloubka ve
 184 všem všudy ušlechtilá. Bojím se tedy, jednak abychom náležitě chápali jeho slova i abychom se ještě mnohem více neodchýlili od jejich smyslu a aby hlavní věc, pro kterou se začala naše rozprava, co je vědění, nezůstala neprozkoumána pro bujný nával jiných řečí, jestliže je k sobě vpustíme; tak je tomu zvláště u otázky nedohledného rozsahu, kterou nyní vyvoláváme: jestliže ji budeme zkoumat jen tak jako něco podružného, zacházelo by se s ní nehodně, pakli jak náleží, rozšíří se a zatlačí do pozadí otázku o vědění. Nesmíme udělat jedno ani druhé, nýbrž musíme se pokusit svým babickým uměním zbavit Theaitéta toho, čím je těhotný v otázce o vědění.

Theod. Ano, je třeba to udělat, zdá-li se ti tak.

Sókr. Nuže tedy, Theaitéte, podívej se ještě na tohle v souvislosti s tím, co bylo řečeno. Odpověděl jsi, že vědění je vnímání, pravda?

Theait. Ano.

Sókr. Kdyby se tě tedy někdo ptal takhle: „Čím vidí člověk bílou a černou barvu a čím slyší vysoký a nízký tón?“ řekl bys, myslím: „Očima a ušima.“

Theait. Zajisté.

c *Sókr.* Lehkost ve slovech a výrocích a přesně neodvažovaná většinou není nic nečestného, nýbrž spíše opak toho je sprostý, ale někdy nutný; tak i nyní je nutno se chopit odpovědi, kterou jsi dal, pokud není správná. Neboť pozoruj: která odpověď je správnější, že oči jsou to, čím vidíme, či *skrze co* vidíme, a čím slyšíme, že jsou uši, či *skrze co* slyšíme?

Theait. Skrze co, zdá se mi, Sókrate, spíše než čím, u všech jednotlivých vjemů.

d *Sókr.* To by bylo také hrozné, hochu, kdyby v nás jako v dřevěných koních⁶⁴ sedělo množství jistých vnímacích schopností

a kdyby se všechno toto nevztahovalo k jakési jedné způsobě,⁶⁵ ať už to je duše nebo jakkoli se tomu má říkat, kterou my skrze tyto jakoby nástroje vnímáme, cokoli je vnímatelné.

Theait. Zdá se mi, že takto je tomu spíše než onak.

Sókr. Já ti to vykládám do takové přesnosti proto, zdali jest něco, co náleží nám samým, co je stále totéž a čím dosahujeme skrze oči bělosti a černosti a skrze ostatní čidla zase některých jiných dojmů; a když budeš tázán, budeš moci všechny takovéto věci vyvoditi z těla? Avšak snad je lépe, abys o tom raději ty
 e ve svých odpovědích vypovídal, nežli abych se já za tebe namáhal. Řekni mi: skrze co vnímáš teplé a tvrdé a lehké a sladké, zdali pak každé z těch čidel nepočítáš k tělu? Či k něčemu jinému?

Theait. K ničemu jinému.

Sókr. Zdalipak budeš chtít uznat i to, že co vnímáš skrze jednu vnímací schopnost, to není možno vnímat skrze jinou, jako například co vnímáš skrze sluch, nemůžeš vnímat skrze zrak,
 185 a co vnímáš skrze zrak, nemůžeš vnímat skrze sluch?

Theait. Jakkpak bych nechtěl?

Sókr. Jestliže tedy něco přemýšlíš o obojím zároveň, nemohl bys mít vjem o obojím skrze jedno čidlo, ani zase skrze druhé.

Theait. To jistě ne.

Sókr. Nuže, o zvuku a o barvě nejprve si myslíš, o obojím zároveň, právě to, že obojí zároveň jest?

Theait. Zajisté.

Sókr. Jistě také, že jedno, to i ono, jest od druhého různé, ale samo se sebou totožné?

Theait. Jak by ne?

Sókr. I že obojí dohromady jsou dvě věci, ale to i ono zvlášť
 b že jest jedno.

Theait. I toto.

Sókr. Nejsi-li pak schopen zkoumati i to, zdali jsou si ty dvě věci vespolek nepodobny, či podobny?

Theait. Snad.

Sókr. Nuže, skrze co si toto vše myslíš o těch věcech? Jistě není možno nabýti společného poznatku o nich ani prostřednictvím sluchu ani prostřednictvím zraku. Jistě pak i toto je důkaz pro věc, o které mluvíme: kdyby totiž bylo možné obě ty věci prozkoumat, zdali jsou slané, či ne, víš, že budeš moci říci, čím to budeš zkoumat, a to není, jak patrně, ani zrak ani sluch, nýbrž něco jiného.

c *Theait.* Jak by to nebyla schopnost užívající jazyka?

Sókr. Dobře máš. Ale jakého prostřednictví užívá ta schopnost, která ti objevuje to, co je společné jak u všech věcí, tak také u těchto, o čem užíváš výrazů „jest“ a „není“ i jiných, obsažených v našich otázkách, které jsme právě teď o tom dávali? Jaká čidla dáš všemu tomu, skrze něž naše vnímací schopnost vnímá jednotlivé věci?

d *Theait.* Myslíš jsoucnost a nebytí i podobnost a nepodobnost i totožnost a různost a dále jednotu i jiný počet, který se toho týká. Dále je jasno, že se tvá otázka vztahuje i na sudé a liché i na ostatní věci, které s tím souvisí, skrze které tělesné ústrojí to svou duší vnímáme.

Sókr. Předobře, Theaitéte, sleduješ a právě tohle jest, nač se táži.

e *Theait.* Avšak bůh ví, Sókrate, já bych to nedovedl říci, ledaže podle mého zdání vůbec ani není pro tyto věci takového zvláštního ústrojí jako pro ony, nýbrž ukazuje se mi, že duše sama skrze sebe pozoruje při všech věcech, co je jim společné.

Sókr. Jsi krásný, Theaitéte, a ne, jak říkal Theodóros, ošklivý; neboť kdo krásně mluví, je krásný i dobrý. Avšak kromě krásy jsi mi také prokázal dobrý skutek, že jsi mě zbavil velmi obšírné řeči, jestliže se ti ukazuje, že jedny věci pozoruje duše sama skrze sebe, jiné skrze schopnosti těla. Tohle totiž bylo, co se zdálo i mně samému, ale chtěl jsem, aby se to uzdálo i tobě.

Theait. Však jistě se mi to tak jeví.

Sókr. Do které z obou skupin tedy kladeš jsoucnost? Neboť tato je nejvíce průvodním zjevem při všech věcech.⁶⁶ 186

Theait. Mezi ty věci, které uchopuje duše sama o sobě.

Sókr. Zdalipak také podobnost a nepodobnost i totožnost a různost?

Theait. Ano.

Sókr. A co krásné a ošklivé a dobré a zlé?

Theait. I u těchto pojmů, podle mého zdání více než kde jinde, pozoruje ve vzájemném jejich poměru jsoucnost, srovnávají u sebe minulé a přítomné s budoucím.⁶⁷

Sókr. Počkej; není-li pravda, že tvrdost tvrdého pojme hmatem a zrovna tak měkkost měkkého? b

Theait. Ano.

Sókr. Avšak jsoucnost těch dvou dojmů a co jsou a jejich vzájemnou spornost a zase i jsoucnost té spornosti snaží se nám duše sama posouditi, opět a opět k tomu přistupující a vespolek to srovnávají.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. A tu zajisté pokud jde o dojmy, které směřují k duši prostřednictvím těla, je přírodou dáno lidem a zvířatům, aby je vnímali hned od narození; avšak úvahy o nich, týkající se jejich jsoucnosti a prospěšnosti, dostavují se, pokud se u kterých dostavují, jen stěží a po delším čase s vynaložením velké práce a působením vzdělání. c

Theait. Dozajista.

Sókr. Je možno, aby postihlo pravdu to, co nemůže postihnout ani jsoucnost?

Theait. Nemožno.

Sókr. A jestliže někdo nepostihne pravdu o některé věci, bude mít někdy o té věci vědění?

Theait. A jak by měl, Sókrate?

Sókr. Tedy vědění není v smyslových dojmech, nýbrž v soudném myšlení o nich; neboť zde, jak se podobá, je možno dosáhnouti jsoucnosti a pravdy, ale tam to je nemožné. d

Theait. To je zjevné.

Sókr. Můžeš tedy nazývat toto i ono tímž jménem, když jsou mezi obojím tak veliké rozdíly?

Theait. To tedy by věru nebylo spravedlivé.

Sókr. Jaké tedy jméno dáváš onomu, totiž vidění, slyšení, či chání, pocitu zimy a pocitu tepla?

e *Theait.* Zajisté vnímati; jaképak jiné?

Sókr. To všechno tedy nazýváš vnímáním?

Theait. Nutně.

Sókr. A tomu, jak jsme řekli, není dáno dosáhnouti pravdy, neboť nedosahuje ani jsoucnosti.

Theait. To věru ne.

Sókr. Tedy ani vědění.

Theait. Jistě ne.

Sókr. Tedy asi by nebylo, Theaitéte, vnímání a vědění totéž.

Theait. Ukazuje se, že ne, Sókrate. A právě nyní se nejvíce stalo docela zjevným, že vědění je něco jiného než vnímání.

187 *Sókr.* Ale proto jsme přece nezačínali rozprávěti, abychom našli, co asi vědění není, nýbrž co jest. Přece však jsme pokročili aspoň tak daleko, že ho docela nehledáme ve vnímání, nýbrž v onom jménu, které má duše, kdykoli se sama o sobě zabývá jsoucný.

Theait. Avšak to se nazývá, Sókrate, jak myslím, míti mínění.

b *Sókr.* Správně se tak domníváš, příteli. A nyní smaž všechno předcházející a dívej se zase od začátku, zdali o něco lépe víš, když jsi postoupil až sem. A řekni znova, co je vědění.

Theait. Říci, že to je vůbec mínění, Sókrate, není možno, protože je i nepravdivé mínění; skoro se tedy zdá, že vědění je pravdivé mínění, a to budiž pokládáno za mou odpověď. Jestliže se nám to ovšem v dalším postupu ukáže jinak nežli nyní, pokusíme se říci něco jiného.

c *Sókr.* Věru, takhle se má mluvit, Theaitéte, odhodlaně, raději, nežli jak jsi prve váhal s odpovídáním. Budeme-li si totiž počínat takhle, stane se jedno z dvojího; buď nalezneme, za čím jdeme, nebo se budeme méně domnívat, že víme, co nikterak nevíme;

a takováto odměna by přece jistě nebyla hodna opovržení. Nuže tedy, co nyní říkáš? Když jsou dva druhy mínění, jeden pravdivý a druhý nepravdivý, stanovíš, že pravdivé mínění je vědění?

Theait. Zajisté; tak se na to zase nyní dívám.

Sókr. Zdalipak je ještě záhodno začít znova o mínění –

Theait. Co to myslíš?

Sókr. Jaksi mě znepokojuje i nyní i jindy často – takže se až d ocitám ve velkých rozpacích sám před sebou i před jiným –, když nemohu říci, co asi jest tento stav u nás a jakým způsobem vzniká.

Theait. Jaký to?

Sókr. To, že člověk mívá nesprávné mínění. Tak ještě i nyní se rozmýšlím na obě strany, zdali to máme nechat, či to máme začít zkoumat jiným způsobem nežli o málo dříve.

Theait. Proč ne, Sókrate, jestliže jen poněkud se ukazuje toho potřeba? Vždyť právě před chvílí jste ne nedobře mluvili ty a Theodóros o volném čase, že v takovýchto úvahách není nic naspěch.

Sókr. Správně jsi připomněl; vskutku snad není nevhodné e zpět se vrátit jakoby po stopě. Zajisté je lépe provésti něco málo dobře nežli mnoho nedostatečně.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Nuže jak? Co o té věci soudíme? Bezpochyby v jednotlivých případech říkáme, že jest nepravdivé mínění a že někdo z nás má nepravdivé mínění a druhý zase pravdivé a že to je tak přirozené.

Theait. Ano, říkáme.

Sókr. Nuže, zdalipak tomu ve všem i v každé jednotlivé věci 188 není tomu tak, že buďto víme, nebo nevíme? Neboť o učení a zapominání, což jest uprostřed toho, v přítomné chvíli nemluvíme; nyní to totiž nijak nenáleží k naší věci.

Theait. Věru, Sókrate, jiného nezbývá nic nežli o každé jednotlivé věci buď věděti, nebo nevěděti.

Sókr. Tedy z toho již nutně vyplývá, že kdo má mínění, míní buď něco z toho, co ví, nebo co neví?

Theait. Nutně.

Sókr. Vždyť přece je nemožné, aby člověk, když něco ví, to-
b též nevěděl, nebo když neví, věděl.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Zdalipak tedy je tomu tak, že člověk mající nepravdivé mínění se o něčem, co ví, domnívá, že to není to, nýbrž něco jiného z toho, co ví, a takto jedno i druhé ví a zase jedno i druhé nezná?

Theait. To je nemožné, Sókrate.

Sókr. Zdalipak tedy si o něčem, co neví, myslí, že to je něco jiného z toho, co neví? Je snad takto možno tomu, kdo nezná ani Theaitéta ani Sókrata, pojmuti myšlenku, že Sókratés je Theaitétos nebo Theaitétos Sókratés?

Theait. A jak by to bylo možno?
c

Sókr. Ale přece to není tak, že by se člověk domníval o něčem, co ví, že to je, co neví, ani o něčem, co neví, že to je, co ví.

Theait. To by byl věru div.

Sókr. Jakkak by tedy ještě mohl pojmuti nepravdivé mínění? Vždyť kromě těchto případů už asi není možno jinak míniti, když všechno buďto víme, nebo nevíme, v nich však není nikde viděti možnost nepravdivého mínění.

Theait. Úplná pravda.

Sókr. Možná tedy, že nemáme zkoumat to, co hledáme, tímto způsobem, totiž podle vědění a nevědění, nýbrž podle bytí a nebytí?
d

Theait. Jak to myslíš?

Sókr. Snad je to jednoduše tak, že kdo se o čemkoli domnívá to, co není, ten nemůže nemít mínění nepravdivé, i když je jinak s jeho myšlením jakkoli.

Theait. To zase je podobné pravdě, Sókrate.

Sókr. Nuže jak? Co řekneme, Theaitéte, jestliže nám někdo předloží otázku: „Je to, co bylo řečeno, vůbec pro někoho mož-

né a bude se někdo na světě domnívat to, co není, ať už se to týká některé věci, nebo je prostě samo o sobě?“ A tu my, jak se podobá, na to řekneme: „Ano, když se při svém domnívání domnívá to, co není pravda.“ Či jak řekneme?

Theait. Takto.

Sókr. Jest snad i někde jinde něco takového?

Theait. Jakého?

Sókr. Že někdo sice něco vidí, ale vidí to, co není nic.

Theait. A jak by to mohlo být?

Sókr. Ne, nýbrž jistě jestliže vidí něco jedno, vidí něco z toho, co jest, Či ty si myslíš, že jedno je někdy v počtu nejsoucna?

Theait. Zajisté ne.

Sókr. Kdo tedy vidí něco jedno, vidí něco jsoucího.

Theait. To je jasné.

Sókr. A kdo tedy něco slyší, slyší něco jedno a slyší něco
jsoucího.⁶⁸ 189

Theait. Ano.

Sókr. A kdo se něčeho dotýká, dotýká se něčeho jednoho a jsoucího, jestliže se dotýká jednoho.

Theait. I to.

Sókr. Nuže, a kdo se domnívá, nedomnívá se něco jedno?

Theait. Nutně.

Sókr. A kdo se domnívá něco jedno, nedomnívá se něco
jsoucího?

Theait. Připouštím.

Sókr. Kdo se tedy domnívá to, co není, domnívá se to, co je nic.

Theait. Ukazuje se, že ano.

Sókr. Avšak věru kdo se domnívá to, co je nic, ten se vůbec
ani nedomnívá. b

Theait. To je zřejmé, jak se podobá.

Sókr. Není tedy možno domnívati se to, co není, ani o věcech, ani samo o sobě.

Theait. Ukazuje se, že ne.

Sókr. Něco jiného tedy jest domnívati se věci nepravdivé nežli domnívati se věci nejsoucí.

Theait. Podobá se, že něco jiného.

Sókr. Tedy ani takto, ani jak jsme o málo výše zkoumali, není v nás nepravdivého mínění.

Theait. To tedy jistě ne.

Sókr. Nuže zdalipak vzniká to, čemu dáváme ono jméno, takto?

Theait. Jak?

Sókr. Nepravdivým míněním nazýváme jakousi záměnu v mínění, kdykoli totiž někdo něco jsoucího omylem prohlašuje za něco jiného jsoucího. Takto totiž se sice vždycky domnívá něco jsoucího, ale jedno místo druhého, a protože se chybuje toho, k čemu mířil, právem by se nazýval člověkem majícím nepravdivé mínění.

Theait. Nyní, jak se mi zdá, jsi to řekl velmi správně. Kdykoli totiž někdo míní místo krásného ošklivé nebo místo ošklivého krásné, tehdy má doopravdy nepravdivé mínění.

Sókr. Je zjevné, Theaitéte, že si o mně málo myslíš a že se mne nebojíš.

Theait. Proč vlastně?

Sókr. Zdá se ti, tuším, o mně, že bych nedovedl popadnouti ono „doopravdy nepravdivé“ a otázat se, zdali je možno, aby se rychlé projevovalo pomalu nebo lehké těžce nebo vůbec něco jiného z protivných věcí ne podle své vlastní přirozenosti, nýbrž podle přirozenosti věci protivné, protivně samo sobě. Tohle tedy nechávám být, abys nebyl nadarmo tak smělý. Tak jsi spokojen, jak pravíš, výměrem, že mít nepravdivé mínění je míněním něco zaměňovat?

Theait. Zajisté.

Sókr. Jest tedy podle tvého mínění možno pokládati v mysli jednu věc za druhou a ne za ni samu?

Theait. Věru jest možno.

Sókr. Kdykoli tedy něčí mysl to dělá, zdalipak si nutně nemyslí buď obojí tu věc, nebo jednu z nich?

Theait. To věru je nutné; buďto zároveň, nebo jednu po druhé.

Sókr. Výborně. A slovem „mysliti“ rozumíš totéž co já?

Theait. Co ty tím rozumíš?

Sókr. Řeč, kterou vede duše sama se sebou o zkoumaném předmětu. Vykládám ti to arci jako člověk nevědoucí. Tak si to totiž představuji, že myslící duše nedělá nic jiného, než rozmlouvá, sama sobě dávajíc otázky i odpovědi a říkajíc ano i ne. Kdykoli však po volnějším nebo rychlejším náběhu dojde určitosti a tvrdí už jedno a totéž a není rozdvojena, to pokládáme za její mínění. Takže já nazývám domníváním mluvení a míněním promluvenou řeč, ovšem ne k někomu jinému, ani nahlas, nýbrž mlčky k sobě samému; a ty co?

Theait. I já.

Sókr. Kdykoli tedy někdo ve svém mínění pokládá jednu věc za druhou, tu také, jak se podobá, tvrdí sám sobě, že jedna jest druhá.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Nuže vzpomínej si, zdali jsi někdy řekl sám k sobě, že krásné je zcela jistě ošklivé nebo nespravedlivé spravedlivé. Nebo také, a to je hlavní věc, pozoruj, zdali ses někdy vynasnažil přesvědčiti sám sebe, že jedno je zcela jistě druhé, či zdali ses právě naopak ani ve snu nikdy neodvážil říci sám k sobě, že zcela jistě liché je sudé nebo něco jiného takového.

Theait. Máš pravdu.

Sókr. Avšak myslíš, že někdo jiný, zdravý nebo šílený, se odvážil vážně sám k sobě říci, s úmyslem se přemluvit, že vůl je nutně kůň nebo dvě že je jedna?

Theait. Bůh ví, to si nemyslím.

Sókr. Tedy jestliže mluvíti sám k sobě je miniti, nikdo by, když mluví a míní dvě věci najednou a obou se dotýká svou duší,⁶⁹ neřekl a nemínil, že jedna věc je druhá. Měl bys tedy i ty ponechat tu výpověď; neboť jí rozumím tak, že se nikdo nedomnívá, že ošklivé je krásné nebo něco jiného takového.

Theait. Však ji, Sókrate, ponechávám a zdá se mi tak, jak ty pravíš.

Sókr. Tedy když někdo míní obě věci, není možno, aby mínil, že jedna je druhá.

Theait. Podobá se.

Sókr. Avšak jistě, když míní jen jedinou z obou, a druhou nikoli, nikdy nebude mýnit, že jedna je druhá.

Theait. Máš pravdu; byl by totiž nucen se dotýkat i toho, co e není předmětem jeho mínění.

Sókr. Tedy ani když míní obě věci, ani když jednu z obou, není mu možná záměna v mínění. Takže jestliže někdo podá výměr, že nepravdivé mínění je mýnit záměnou něco druhého, nebylo by to nic vážného; neboť se ukazuje, že ani takto ani podle dřívějšího výkladu není v nás nepravdivé mínění.

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Avšak, Theaitéte, jestliže se ukáže, že toto není, věru budeme nuceni uznati mnoho podivných závěrů.⁷⁰

Theait. Jakých to?

Sókr. Neřeknu ti to, dokud se nepokusím po všech stranách 191 to zkoumati. Neboť bych se za nás styděl, kdybychom byli za těchto rozpaků nuceni uznati, co myslím. Ale až nalezneme východiště a nabudeme svobody, tehdy již, stojíce mimo dosah směšnosti, budeme mluvit o ostatních, že to je s nimi takové; pakli však se naprosto octneme v úzkých, tu, myslím, se pokorně vzdáme, jako lidé stížení mořskou nemocí, té myšlence, aby po nás šlapala a dělala s námi, cokoli bude chtít. Nuže slyš, kde ještě nalézám pro nás nějaký východ z té otázky.

Theait. Jen mluv.

Sókr. Řeknu, že jsme nesoudili správně, když jsme uznali, že b se není možno, aby člověk to, co ví, pokládal za to, co neví, a tak se zmýlil; naopak je to nějak možno.

Theait. Myslíš snad to, co i mne tenkrát napadlo, když jsme o tom říkali, že to je takové, že totiž já, který znám Sókrata, když vidím zdáli jiného člověka, kterého neznám, leckdy jsem

se domníval, že to je můj známý Sókratés? V takovémto případě se totiž stává něco takového, jako ty říkáš.

Sókr. Zdalipak jsme od toho neustoupili proto, že nás to dělalo takovými, jako bychom věděli, co víme, a nevěděli?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy nesuďme takto, nýbrž takhle; možná, že se nám c to snad připustí, možná však, že narazíme na odpor. Ale jsme věru v tak tísnivém postavení, v jakém je člověk nucen obracet každou možnou myšlenku a zkoušeti ji. Nuže pozoruj, zdali je něco v tom, co mluvím. Zdalipak je možno, aby se člověk, který dříve něco nevěděl, tomu později naučil?

Theait. Věru jest možno.

Sókr. Zdalipak i něčemu jinému, a opět jinému?

Theait. Proč by ne?

Sókr. Nuže měj za to, v zájmu úvahy, že v našich duších je vosková hmota, u toho větší, u onoho menší, a u toho z čistšího vosku, u onoho ze špinavějšího, a zde z příliš tvrdého, u některých z příliš měkkého, u některých však z náležitého. d

Theait. Ano.

Sókr. Mysleme si, že to je dar matky mūs Mnémósyné a že do této hmoty vtiskujeme, cokoli si chceme zapamatovat z toho, co uvidíme nebo uslyšíme nebo si sami vymyslíme, podkládající ji pod vjemy a myšlenky, jako když vtiskujeme znaky pečetních prstenů; a cokoli se vytiskne, to že si pamatujeme a víme to, dokud tam jest obraz toho; cokoli však se setře nebo cokoli se nemůže vytisknouti, to že jsme zapomněli a nevíme. e

Theait. Budiž tak.

Sókr. A tu kdo má takové vědění a přitom zkoumá něco z toho, co vidí nebo slyší, mohl by snad tímto způsobem pojmouti nesprávné mínění, hled.

Theait. Jakým to?

Sókr. Tak, že to, co ví, pokládá tu za to, co ví, tu za to, co neví. O tomto jsme totiž svrchu nedobře uznali, že to je nemožné.

Theait. Avšak jak o tom soudíš nyní?

- 192 *Sókr.* Jest třeba od začátku stanovití rozdíly a soudit o tom takto. Co někdo ví – podržev upomínku toho ve své duši –, ale nevnímá, o tom se nemůže domnívat, že to je něco jiného z toho, co ví – když má v sobě vtisknutý obraz i onoho druhého –, ale nevnímá. A také to, co ví, nemůže pokládat za to, co neví a čeho otisk v sobě nemá; ani to, co neví, za to, co neví; ani to, co neví, za to, co ví; a to, co vnímá, nemůže pokládat za něco jiného z toho, co vnímá; a to, co vnímá, za něco z toho, co nevnímá; a to, co nevnímá, za něco z toho, co vnímá. A dále ještě také to, co ví a vnímá a čeho má znamení odpovídající vjemu, nemůže pokládat zase za něco jiného z těch věcí, které ví a vnímá a čeho znamení v sobě má odpovídající vjemu, ano to je, možno-li, ještě nemožnější nežli ony případy. Také to, co ví a vnímá, chovaje správně upomínku na to, nemůže pokládat za něco jiného, co ví; a to, co za stejného stavu ví a vnímá, za něco jiného, co vnímá; ani zase to, co neví a nevnímá, za něco jiného, co neví a nevnímá; a to, co neví ani nevnímá, za něco jiného, co neví; a to, co neví ani nevnímá, za něco jiného, co nevnímá; ve všech těchto případech je svrchovaně nemožno, aby v nich někdo pojal nesprávné mínění. Zbývá tedy, aby se taková věc stala, ač jestliže kde jinde, jen v takovýchto případech.

Theait. V kterých to? Jestliže se snad z nich něco více poučím; nyní totiž nemohu sledovat.

Sókr. Ve věcech, které ví, se domnívat, že to jsou některé jiné věci z těch, které ví a vnímá; nebo které ví a vnímá, že to jsou jiné z těch, které ví a vnímá.

Theait. Nyní jsem zůstal pozadu mnohem více nežli tehdy.

Sókr. Tedy poslouvej znova, takto: Já znám Theodóra a pamatuji si u sebe, jaký jest, a Theaitéta právě tak; tu nepochybně leckdy je vidím, leckdy pak ne, a někdy se jich dotýkám, tu zase ne, a slyším je nebo je vnímám některým jiným smyslem, jindy zase nemám o vás žádného vjemu, avšak nicméně si vás pamatuji a sám u sebe vás znám, není-li pravda?

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy z toho, co chceš objasnit, pochop nejprve toto, že jest možno nevnímat, co člověk ví, a jest možno to vnímat.

Theait. Pravda.

Sókr. Není-li pak také možno, že člověk to, co neví, často ani nevnímá, často pak jenom vnímá?

Theait. Jest možno i toto.

Sókr. Nuže hleď, zdali nyní o něco lépe postačíš chápat. Jestliže Sókratés zná Theodóra a Theaitéta, ale ani jednoho ani druhého nevidí a ani jiného vjemu o nich u něho není, nikdy by u sebe nepojal mínění, že Theaitétos je Theodóros. Je v tom, co říkám, něco pravdy, či ne?

Theait. Ano, je to pravda.

Sókr. Tohle tedy byl první případ z těch, o kterých jsem mluvil.⁷¹

Theait. Ano, byl.

Sókr. Druhý případ tedy je, že když jednoho z vás znám, druhého pak neznám a ani jednoho ani druhého nevnímám, nikdy bych ani tu nemohl pojmout mínění, že ten, kterého znám, je ten, kterého neznám.

Theait. Správně.

Sókr. Za třetí pak, když neznám žádného z obou ani nevnímám, nepojal bych mínění, že ten, kterého neznám, je někdo druhý z těch, které neznám. A měj za to, že jsi znova slyšel pořadě všechny ostatní dřívější případy, v nichž já nikdy nepojmu nesprávné mínění o tobě a Theodórovi, ani když oba znám, ani když obou neznám, ani když jednoho znám a druhého neznám; a s vjemy se to má zrovna tak, jestliže to totiž stačíš sledovat.

Theait. Sleduji.

Sókr. Zbývá tedy možnost nesprávného mínění v tomto případě: Já znám tebe i Theodóra a mám na oné voskové hmotě znamení vás obou jakoby od pečetních prstenů; ale když vás vidím zdáli a nedostatečně a vynasnažím se dátí příslušnému

zrakovému vjemu příslušné znamení jednoho i druhého, postaviti jej do jeho vlastní stopy a přizpůsobiti, aby vzniklo poznání, tu se mi to nepodaří, učiním záměnu jako ti, kdo si obouvají nepravý střevíc na nepravou nohu, a připojím zrakový vjem jednoho i druhého k cizímu znamení; nebo také jako vznikají zrakové klamy v zrcadlech, když zrak převrací pravé a levé, tak se stane mně a udělám chybu. Tehdy tedy nastává omyl a nesprávné mínění.

Theait. Ano, podobá se, Sókrate. Podivuhodně popisuješ, co se děje při mínění.

Sókr. Ještě také tehdy, když oba dva znám a jednoho k tomu, že ho znám, také vnímám, druhého však ne, ale znalost onoho prvního se mi neshoduje s vjemem; to jsem takto uváděl svrchu a ty jsi mi tehdy nerozuměl.⁷²

Theait. Věřu ne.

Sókr. Říkal jsem to, že když člověk zná jednoho ze dvou a vnímá a ta znalost se mu shoduje s jeho vnímáním, nikdy se nebude domnívat, že to je někdo jiný, kterého zná i vnímá a u kterého také se mu shoduje poznání s vjemem. Bylo to tak?

Theait. Ano.

Sókr. Zbýval tedy případ, o kterém jsme nyní mluvili,⁷³ v kterém podle našich slov vzniká nesprávné mínění takto: člověk oba zná a oba vidí nebo má o nich jiný vjem, ale jejich znamení nemá každé ve shodě se svým vjemem, nýbrž jako špatný střelec se mine při střelení cíle a chybí, což pak je pojmenováno nepravda.

Theait. Pochopitelně.

Sókr. A kdykoli tedy u jednoho ze znamení jest vjem a u druhého ne a člověk spojí znamení chybějícího vjemu s vjemem přítomným, takovýmto způsobem se mysl veskrze dopouští nepravdy. A jedním slovem, o čem někdo neví a ani o tom nikdy neměl vjemu, o tom, jak se podobá, není možno ani mluvit nepravdu ani mít nepravdivé mínění, ač jestliže my nyní mluvíme něco zdravého; avšak pokud jde o věci, které známe

a vnímáme, u těch se obrací a otáčí mínění a stává se nepravdivým i pravdivým; pravdivým, když přímo a rovnou uvádí v souvislost příslušné otisky a razítka, pakli však napříč a šikmo, nepravdivým.

Theait. Není-li pak to, Sókrate, krásný výklad?

Sókr. Nuže poslechni ještě toto a řekneš to tím spíše. Mít totiž pravdivé mínění je krásné, mít mínění nepravdivé je ošklivé.

Theait. Jak by ne?

Sókr. To tedy prý vzniká odtud. Kdykoli totiž ten vosk v něčí duši je hluboký, v hojném množství, hladký a náležitě uhnětený, tu dojmy vcházející prostřednictvím smyslů a vtiskující se do tohoto ústrojí duše – jemuž Homér říkal *kear* (srdce), narážeje na podobnost se slovem *kéros* (vosk) – tehdy a u těchto lidí způsobují, že znamení tam vznikající jsou čistá a dostatečné hloubky i trvalá; takovíto lidé jsou za prvé chápaví, potom pamětliví a pak nezaměňují znamení vjemů, nýbrž mají mínění pravdivá. Protože jsou totiž ta znamení zřetelná a na značném prostoru, rychle rozdělují každé z nich k věcem, které k nim náležejí a které se nazývají jsoucny, a tito lidé se nazývají moudří. Či se ti nezdá?

Theait. Věřu plnou měrou.

Sókr. Kdykoli však je něčí srdce drsné – což arci onen velomoudrý básník pochválil⁷⁴ – nebo když je špinavé a z nečistého vosku nebo příliš měkké nebo příliš tvrdé, tu ti, jejichž srdce je měkké, jsou sice chápaví, ale zapomnětliví, kterých pak srdce je tvrdé, naopak. A kteří mají cosi jako kámen, drsné a hrubé, plné příměsí země nebo nečistoty, u těch jsou ty otisky nezřetelné. Nezřetelné jsou i u těch, kteří mají vosk tvrdý, není tu totiž hloubky. Nezřetelné jsou i u těch, kteří jej mají měkký, neboť se rozmazováním brzy zeslabují. Jestliže pak něčí duše je maličká a otisky se k tomu všemu pro těsnost místa dostanou dohromady, jsou ještě nezřetelnější nežli v oněch případech. Tedy všichni tito se stávají schopnými nepravdivých mínění.

Kdykoli totiž něco vidí nebo slyší nebo si myslí, nedovedouce rychle přidělovati každé věci každé znamení, jsou zdlouhaví a mylným přidělováním namnoze chybně vidí, chybně slyší a chybně myslí a tito zase se nazývají lidmi nepravdy a nevědomci.

- b *Theait.* Nikdo nemůže mluvit správněji, Sókrate.
Sókr. Řekneme tedy, že v nás jsou nepravdivá mínění?
Theait. Dozajista.
Sókr. I pravdivá?
Theait. I pravdivá.
Sókr. Tedy již pokládáme za dostatečně uznáno, že nade vši pochybnost jsou oba tyto druhy mínění?
Theait. Nadmíru.
Sókr. Hrozným tvorem, Theaitéte, a protivným je opravdu podle všeho dospělý muž žvanil.
Theait. Cože? Proč jsi to řekl?
- c *Sókr.* Rozzlobil jsem se sám nad svou vlastní nechápavostí a opravdu žvanivostí. Neboť jaké jiné dát jméno tomu, když někdo vláčí řeči sem a tam a pro svou duševní lenost není schopen se dáti přesvědčit a není možno ho dostat od každé jednotlivé rozpravy?
Theait. A proč se ty tak zlobíš?
Sókr. Nezlobím se toliko, nýbrž se i bojím, co odpovím, jestliže se mne někdo otáže: „Sókrate, nalezl jsi nepravdivé mínění, že není ani v poměru vjemů navzájem ani myšlenek, nýbrž ve spojení vjemu s myšlenkou?“ Řeknu, myslím, že ano, pyšně se, že jsme našli něco krásného.
- d *Theait.* Mně se zdá, Sókrate, že není právě nehezkké, co bylo nyní dokázáno.
Sókr. „Ty nepochybně soudíš,“ řekne, „že bychom o člověku, kterého si toliko myslíme, kterého však nevidíme, nikdy nepojali mínění, že je to kuň, jehož také ani nevidíme ani se ho nedotýkáme, nýbrž toliko si myslíme a nic jiného o něm nevnímáme?“ Odpovím asi, že tak soudím.

Theait. A to správně.

Sókr. „A co,“ řekne, „o čísle jedenáct, které si člověk jenom může myslit, by podle tohoto soudu bezpochyby nikdo nikdy nepojal mínění, že to je číslo dvanáct, které je také toliko myšleno?“ Nuže tedy odpověz ty.

Theait. Tak odpovím, že při zrakovém nebo hmatovém vjemu by někdo mohl jedenáct pokládat za dvanáct, ale o tom, co má v mysli, by nikdy nemohl pojmouti takového mínění.

Sókr. A co když si někdo sám u sebe představí a zkoumá čísla pět a sedm – myslím ne sedm a pět lidí ani nic takového, nýbrž samotná čísla pět a sedm, ta znamení, která jsou podle našeho výkladu na oné voskové hmotě a při kterých není možno pojmouti nepravdivé mínění –, jestliže některý člověk již někdy sám u sebe uvažoval o těchto číslech samotných a tázal se, kolik je jejich součet, myslíš, že tu jeden podle svého mínění neřekne, že to je jedenáct a druhý dvanáct, či všichni říkají a míní, že to je dvanáct?

Theait. To ne, ví bůh, nýbrž jistě mnozí myslí, že jedenáct; a jestliže někdo počítá s většími čísly, ještě více chybuje. Myslím totiž, že ty mluvíš o všech číslech.

Sókr. Správně se domníváš; a měj na mysli, že se tu neděje nic jiného, nežli že samo číslo dvanáct, to na oné voskové hmotě, je pokládáno za jedenáct.

Theait. Podobá se.

Sókr. Není-li pak to návrat k prvním myšlenkám?⁷⁵ Neboť komu se toto stane, ten pokládá to, co ví, za něco jiného z toho, co také ví, ale o tom jsme řekli, že to je nemožné; právě tím jsme dokazovali nutnost soudu, že není nepravdivého mínění, aby se nemuselo o jednom a témž člověku tvrdit, že totéž ví a zároveň neví.

Theait. Úplná pravda.

Sókr. Nuže tedy, musíme viděti v nepravdivém mínění něco jiného nežli chybné spojení myšlenky s vjemem. Neboť kdyby tomu bylo tak, nikdy bychom se v samotných myšlenkách ne-

dopouštěli nepravdy. Takto však buď není nepravdivého mínění, nebo je možno, aby člověk nevěděl to, co ví. Co si z tohoto obojího vybereš?

Theait. Obtížnou volbu předkládáš, Sókrate.

d *Sókr.* Avšak věru se bojím, že zdravý rozum nenechá obojí platit. Přece však – vždyť je potřeba všeho se odvážit – což kdybychom se pokusili jednati bez všeho studu?

Theait. Jak?

Sókr. Že bychom se odhodlali říci, jaká je to asi věc: vědění.

Theait. A co je na tom nestoudného?

Sókr. Podobá se, že si neuvědomuješ, že všechna naše rozprava od začátku je hledání toho, co je vědění, hledání lidí, kteří to nevědí.

Theait. Věřu si to uvědomuji.

Sókr. A tu se ti nezdá nestoudným, když neznáme, co je vědění, vykládat, jaká věc jest to, čemu se říká vědění? Vskutku, e *Theaitéte*, již dávno jsme naplněni nečistým rozprávěním. Vždyť jsme už tisíckrát pronesli slova „poznáváme“ a „nepoznáváme“ a „víme“ a „nevíme“, jako bychom si vespolek něco rozuměli, zatímco ještě nevíme, co je vědění; prosím i nyní v této chvíli jsme zase užili slova „nevědění“ a „rozuměti“, jako by slušelo jich užívat, jestliže nám chybí pojem vědění.

Theait. Avšak jakým způsobem budeš rozprávět, Sókrate, budeš-li se zdržovat těchto výrazů?

197 *Sókr.* Žádným, pokud jsem ten, co jsem, ale jistě kdybych byl odborníkem v pření; takový muž, kdyby tu byl nyní přítomen, řekl by, že se těchto výrazů zdržuje, a silně by nám dorážel na mé výklady. Když tedy jsme neodborníci, chceš, abych se odvážil říci, jaká věc je to, čemu se říká vědění? Je mi totiž zjevné, že by z toho vzešel jakýsi prospěch.

Theait. Odvaž se tedy, s bohem. A když se nebudeš zdržovat těchto výrazů, bude ti to v plné míře odpuštěno.

Sókr. Nuže, slyšel jsi, čemu nyní říkají vědění?

Theait. Snad; avšak v tu chvíli si nevzpomínám.

Sókr. Říkají asi, že to je míti vědění.

Theait. Pravda.

Sókr. My tedy to maličko změňme a řekněme, že to je býti majitelem vědění.⁷⁶

Theait. Čímpak se podle tebe liší toto od onoho?

Sókr. Snad ničím; avšak poslyš, co se mi o tom zdá, a pak to spolu se mnou zkoušej.

Theait. Jen jestliže budu s to.

Sókr. Mně se tedy nezdá, že by „míti“ bylo totéž co „býti majitelem“. Tak například jestliže si někdo koupí plášť a jsa jeho pánem ho nenosí, o tom bychom neřekli, že jej má, ale ovšem že je jeho majitelem.

Theait. Správně.

Sókr. Nuže viz, zdali i při vědění není takto možno, aby člověk, který je jeho majitelem, ho neměl, nýbrž by to s ním bylo, jako kdyby někdo nachytal divokých ptáků, holubů nebo něco jiného a choval je doma ve zřízeném pro ně holubníku: tu bychom asi řekli, že jistým způsobem je stále má, protože totiž je jejich majitelem. Ano? c

Theait. Ano.

Sókr. Avšak jiným způsobem, že nemá žádného, nýbrž že se mu dostalo nad nimi moci, když je dostal do svých rukou a uzavřel je ve své vlastní ohradě, takže může chytit, kteréhokoli by se mu kdy chtělo, uchopit a podržet a pak zase pustit, d a to že mu je volno dělat, kolikrátkoli by mu bylo líbo.

Theait. Tak jest.

Sókr. Tu pak jako jsme v předešlé úvaze zařizovali v duších jakousi voskovou desku, nyní zase udělejme v každé duši jakýsi holubník se všelikými ptáky, z nichž jedni jsou po hejnech stranou od ostatních, druzí po několika málo pospolu a někteří ojedinele poletují středem všech, kamkoli se jim nahodí.

Theait. Dejme tomu, že je udělán. Ale co dále? e

Sókr. Dokud jsme dětmi, je třeba říci, že je tato schránka prázdná, a místo ptáků si pomysliti vědomosti; kdykoli pak

člověk nabude nějakého vědění a uzavře je do té ohrady, říci, že se naučil té věci, která je předmětem vědění, nebo že ji objevil, a to že je „vědět“.

Theait. Budiž.

198 *Sókr.* Nuže pozoruj, kterých je potřebí názvů pro to, že zase tu chytá, kteroukoli z vědomostí chce, a když ji polapí, drží nebo opět pouští; zdali týchž jako prve, když jich nabýval, či jiných. A z tohoto příkladu pochopíš jasněji, co myslím. Jest nauka o číslech, že ano?

Theait. Ano.

Sókr. Představ si ji jako lov na vědomosti o všelikých číslech sudých a lichých.

Theait. Představuji.

b *Sókr.* Touto naukou, myslím, člověk i sám má ve svých rukou vědomosti o číslech i jinému je může dávat.

Theait. Ano.

Sókr. A o tom, kdo dává, říkáme, že učí, o tom, kdo přijímá, že se učí, a o tom, kdo tím, že se stal majitelem, v onom holubníku je má, říkáme, že ví.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Teď dej pozor na to, co následuje. Kdo je dokonalým aritmetikem, ten zajisté zná všechna čísla? Vždyť jsou v jeho duši vědomosti o všech číslech.

Theait. Jak by ne?

c *Sókr.* Zdalipak takovýto odborník někdy sám u sebe počítá buď čísla sama nebo něco jiného z vnějších věcí, které je možno počítat?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Počítatí pak nebudeme pokládati za nic jiného nežli za zkoumání, jak veliké číslo vychází.

Theait. Tak.

Sókr. Tedy se ukazuje, že muž, o kterém jsme uznali, že zná každé číslo, zkoumá to, co ví, jako by to neznal. Snad jsi totiž slyšel o takovýchto námitkách.⁷⁷

Theait. Zajisté.

Sókr. Nuže tedy, když my to přirovnáme k majitelství a chytání holubů, řekneme, že tu byla dvojí honba, jedna před nabytím do majetku za účelem majitelství, druhá, kterou provádí majitel, aby polapil a držel ve svých rukou to, čeho se už dříve stal majitelem. Takto je zajisté možno, že se člověk znova učí tímž věcem, o kterých měl už dříve vědomosti získané učením a které znal, a to tak, že opět uchopuje a zadržuje to vědění o jedné každé z nich, jehož byl už dříve majitelem, kterého však neměl ve své mysli pohotově.

Theait. Pravda.

Sókr. Na tohle jsem se tedy právě tázal, jakých slov je třeba užívat při výkladu o těch věcech, když počtář jde něco spočítat nebo učitel písma něco přečíst; v takovémto případě totiž člověk vědoucí jde, aby se opět sám od sebe naučil, co zná.

Theait. Avšak to je podivné, Sókrate.

Sókr. Ale máme říci, že bude číst a počítat, co nezná, když jsme mu dali znalost všech písmem, i všech čísel?

Theait. Však i toto je proti rozumu.

Sókr. Chceš-li tedy, řekneme, že nám nic nezáleží na jménech, kam je komu libo vláčet vědění a učení, ale když jsme stanovili, že něco jiného je být majitelem vědění a něco jiného mít vědění, tvrdíme, že je nemožno, aby někdo neměl ve svém majetku to, čeho je majitelem; takže se nikdy nepřihází, aby někdo nevěděl to, co ví, avšak je možno pojmouti o tom nepravdivé mínění. Neboť je možno nemít vědění k tomu náležitě, nýbrž místo něho jiné, kdykoli totiž člověk při honbě za jistou vědomostí, jak tu tak sem a tam poletují, omylem chytí jednu místo druhé: tehdy tedy pojme domnění, že jedenáct je dvanáct, chytiv v sobě vědění čísla jedenáct místo vědění čísla dvanáct jako doupnáka místo řivnáka.

Theait. To jistě má dobrý smysl.

Sókr. Kdykoli však chytí to, které se snaží chytit, tehdy se nedopouští nepravdy a předmětem jeho mínění jsou věci sku-

c   tečné; a v tom tedy záleží pravdivé a nepravdivé mínění a nic z toho, nač jsme se svrchu horšili, nestojí v cestě. Snad tedy budeš se mnou souhlasit; či jak uděláš?

Theait. Takto.

Sókr. Vždyť jsme zbaveni toho, že lidé nevědí to, co vědí; neboť už nikde nevzniká důsledek, že bychom neměli ve svém majetku, čeho jsme majiteli, ani když se v něčem zmýlíme, ani když ne. Avšak, jak se mi zdá, ukazuje se tu jiný hroznější zjev.

Theait. Jaký to?

Sókr. Jestliže se někdy stane záměna vědomostí nepravdivým míněním.

Theait. Jak to?

d   *Sókr.* Nejprve tak, že člověk mající o některé věci vědění touž věc nezná, a to ne z neznalosti, nýbrž pro své vědění; potom pokládat toto za něco jiného a něco jiného za toto – jak by to nebyla velká nesrovnalost, že když přibude vědění, duše nic nepozná, nýbrž stane se všeho neznalou? Neboť podle toho nic nebrání, aby také příchod nevědomosti působil nějaký poznatek a příchod slepoty vidění, jestliže také vědění u někoho někdy způsobí neznalost.

e   *Theait.* Snad tedy, Sókrate, jsme nedělali dobře, když jsme za ty ptáky pokládali jenom vědomosti, nýbrž měli jsme předpokládat, že to jsou i nevědomosti, spolu poletující v duši, a že lovec, když chytí hned vědění, hned zase nevědomost, má o téže věci od nevědomosti nepravdivé mínění a od vědění pravdivé.

200   *Sókr.* Není snadné, Theaitéte, tě nechválit; přece však se opět podívej na to, co jsi řekl. Neboť budiž tomu tak, jak pravíš; kdo tedy chytí nevědomost, bude mít, říkáš, nepravdivé mínění. Pravda?

Theait. Ano.

Sókr. Ovšem to si nebude myslit, že má nepravdivé mínění.

Theait. Jak by si myslel?

Sókr. Naopak že má pravdivé, a bude se chovat, jako by měl vědění o tom, v čem je v nepravdě.

Theait. Jak by ne?

Sókr. Bude se tedy domnívat, že ulovil a má vědění, a ne nevědomost.

Theait. Zřejmě.

Sókr. Nuže tedy, po dlouhé oklice jsme dospěli zase k té první nesnázi. Neboť onen odborník ve vyvracení se zasměje a řekne: „Zdalipak je tomu, milí přátelé, tak, že člověk ví obojí, vědění i nevědomost, a přitom pokládá to z obojího, co ví, za něco jiného z toho, co ví? Či neví z obojího ani to ani ono, a přitom se domnívá o tom, co neví, že to je něco jiného z toho, co neví? Či jedno ví a druhé ne, a přitom pokládá to, co ví, za to, co neví? Nebo, co neví, za to, co ví? Nebo mi zase řeknete, že jsou zase zvláštní vědění o vědění a nevědomostech, která jejich majitel uzavře do nějakých jiných směšných holubníků nebo voskových desek, a pokud je má ve svém majetku, ví, i když je nemá po ruce ve své duši? A chcete být takto nuceni tisíckrát obíhat v témž kruhu, aniž co pořídíte?“ Co na to, Theaitéte, odpovíme?

Theait. U Dia, Sókrate, já nevím, co máme říci.

Sókr. Dobře tedy na nás, hochu, doráží úsudek a ukazuje, že neděláme dobře, když hledáme dříve nepravdivé mínění nežli vědění a od tohoto jsme upustili. Ale nepravdivé mínění není možno poznati, dokud člověk dostatečně nepojme, co je vědění.

Theait. Je nutno, Sókrate, v tuto chvíli mínit, jak ty pravíš.

Sókr. Tedy opět ze začátku: co se odpoví, že je vědění? Vždyť snad ještě neřekneme, že toho máme už dost?

Theait. Nikoli, jen jestliže ty se nevzdáš.

Sókr. Řekni tedy, jaký výměr máme o něm nejspíše podat, abychom sami sobě co nejméně odporovali?

Theait. Ten, o který jsme se pokoušeli, Sókrate, prve; já totiž nevím nic jiného.

Sókr. Jaký?

Theait. Že vědění je pravdivé mínění. Pravdivě míniti je asi činnost prostá chyb, a co se z ní rodí, rodí se všechno krásné a dobré.

Sókr. Vůdce přes řeku, Theaitéte, řekl, že se už samo ukáže;⁷⁸ a tak i tato věc, půjdeme-li a budeme-li zkoumat, snad by se nám nahodila do cesty a sama by nám objevila, co hledáme, kdežto zůstaneme-li stát, nic nám nebude jasné.

Theait. Správně mluvíš; nuže pojďme a zkoumejme.

Sókr. Nuže, to je věc krátkého zkoumání; neboť jisté umění celé ti ukazuje, že to zde není vědění.

Theait. Jakže? A které to?

Sókr. Umění největších velikánů v moudrosti, jež nazývají rétory a soudními řečníky. Tito totiž svým uměním přemlouvají, a to ne tak, že by poučovali, nýbrž že způsobují mínění, kterákoli chtějí. Či ty si myslíš, že to jsou nějakí tak působiví učitelé, že dovedou v krátké době vyměřené vodou⁷⁹ dáti dostatečné poučení o pravdě událostí v zájmu těch, kteří neměli žádných svědků, když jim byly loupeny jejich věci nebo činěno nějaké jiné násilí?

Theait. To si nikterak nemyslím, nýbrž že dovedou přemluvit.

Sókr. A přemluvití neznamená podle tebe způsobiti jisté mínění?

Theait. Jak by ne?

Sókr. Kdykoli tedy jsou soudcové spravedlivě přemluveni k víře o těch věcech, které je možno věděti jen z vlastního názoru, a jinak ne, a potom o nich rozsuzují podle doslechu na základě pravdivého mínění, kterého nabyli, tu vyřknou rozsudek bez vědění, správným způsobem jsouce přemluveni k víře, ač jestliže soudí dobře.

Theait. Docela tak.

Sókr. Avšak, příteli, kdyby pravdivé mínění a vědění bylo u soudů totéž,⁸⁰ nikdy by dokonalý soudce neměl správného

mínění bez vědění; takto však se podobá, že jedno je něco jiného než druhé.

Theait. Na jednu věc, Sókrate, kterou jsem od kohosi slyšel, jsem zapomněl, ale nyní si vzpomínám; řekl, že pravdivé mínění spojené s výměrem je vědění,⁸¹ kdežto mínění nevýměrné k vědění nenáleží; a věci, o kterých není výměru, že nejsou vědné – takto to nazýval –, a které mají výměr, že jsou vědné.

Sókr. To je krásné. Avšak řekni, jak rozlišoval tyto vědné věci a nevědné, zdali jsme totiž ty a já to slyšeli týmž způsobem.⁸²

Theait. Nevím, zdali na to přijdu; jistě však bych dovedl sledovat, kdyby to vykládal druhý.

Sókr. Poslouchej tedy sen místo snu.⁸³ Já zase, zdá se mi, jsem slyšel od některých, že tak řečené prvky, z nichž jsme složení my i všechno ostatní, nemají výměru. Je prý možno toliko každý z nich sám o sobě pojmenovati, ale není možno o něm říci něco jiného, ani že jest, ani že není; to totiž znamená mu přikládat jsoucnost nebo nejsoucnost, kdežto se nemá nic přidávati, jestliže kdo bude mluvit toliko o něm samém. Vždyť se nemá přidávati ani určení „samo“ ani „ono“ ani „každé“ ani „jediné“ ani „toto“ ani mnoho jiných takových; toto totiž jsou běžná slova a ke všemu se přidávají jako něco různého od toho, k čemu se připojují, kdežto by bylo třeba, kdyby bylo možno to vykládat a kdyby to mělo svůj vlastní výměr, aby se o tom mluvilo beze všeho toho ostatního. Takto však že je nemožno o kterémkoli z prvků podati výměr; neboť mu nenáleží nic než jedině, aby byl jmenován – má totiž toliko jméno –, avšak pokud jde o věci z těchto prvků složené, jako jsou samy spojeny, tak také i jejich jména jsouce spojena stávají se výměrem; neboť spojení jmen je podstatou řeči a výměru. Takto tedy jsou prý prvky nevýměrné a nepoznatelné, ale vnímatelné; ale jejich skupeniny⁸⁴ je možno i poznati i určovati výměrem i činiti o nich pravdivé mínění. Kdykoli tedy někdo pojme o něčem pravdivé mínění bez výměru, jeho duše

má sice hledíc k tomu pravdu, ale nezná to; neboť ten, kdo nemůže dáti a přijmouti výměr, že je v té věci neznalý; ale když přibere výměr, že se stane schopným k tomu všemu a s jeho věděním to je v pořádku. Takto jsi ty slyšel ten sen, či jinak?

Theait. Docela takto.

Sókr. Uspokojuje tě to tedy a tvrdíš tak, že pravdivé mínění s výměrem je vědění?

Theait. Naprosto.

d *Sókr.* Zdalipak jsme, Theaitéte, nyní takto dnešního dne postihli, co mnoho moudrých mužů již dávno hledalo, ale dříve nežli to našli, zestárlí?

Theait. Mně se aspoň zdá, Sókrate, že věta nyní vyslovená je dobrá.

Sókr. Ano, je podobno pravdě, že tomu tak jest; neboť jaké by mohlo ještě být vědění kromě výměru a správného mínění? Přece však jedna věc se mi na tom výkladu nelíbí.

Theait. Jaká to?

e *Sókr.* To, co zdánlivě zní nejvtipněji, že totiž prvky jsou nepoznatelné, ale rod skupenin že je poznatelný.

Theait. Není to tak správně?

Sókr. To je třeba zvědět; neboť máme v rukou jakoby rukojmí té řeči příklady, kterých užíval při celém tomto svém výkladu.

Theait. Jaké to?

Sókr. Hlázky a slabiky písma. Či se domníváš, že těmi prvky a skupeninami rozuměl mluvčí tohoto výkladu něco jiného?

Theait. Ne, nýbrž toto.

203 *Sókr.* Vezměme to tedy znova a zkoušejme to, spíše však sami sebe, zdali jsme se naučili písmenům takto, či ne takto. Řekni nejprve: Zdalipak slabiky připouštějí výměr a hlázky jsou nevíměrné?

Theait. Snad.

Sókr. Ovšemže, i mně se tak zdá. Aspoň kdyby se někdo takto ptal na první slabiku jména „Sókratés“: „Theaitéte, pověz, co jest Só?“ Co odpovíš?

Theait. Že to je *s* a *ó*.

Sókr. Není-li to tvůj výměr té slabiky?

Theait. Zajisté.

Sókr. Nuže řekni tímto způsobem také výměr hlásky *s*.

b

Theait. A jakpak kdo udá prvky prvku? Vždyť, Sókrate, *s* náleží mezi hlázky nezvuchné a je to jen jakýsi šum, jako když jazyk syčí; kdežto zase při *b* není ani zvuk ani šum a tak i při většině hlásek. Proto je docela dobře nazývati je nevíměrnými, když i sedm nejzřetelnějších⁸⁵ z nich má jediné zvuk, ale nijaký výměr.

Sókr. Tedy tuto otázku o vědění máme, příteli, v pořádku.

Theait. To je jasné.

Sókr. Ale což, zdalipak jsme správně ukázali, že hláska je věc nepoznatelná, kdežto slabika poznatelná?

c

Theait. Pravděpodobně.

Sókr. Nuže, zdalipak rozumíme slabikou obě hlázky – anebo, je-li jich více než dvě, všechny –, či jakousi jedinou způsobu vzniklou jejich složením?

Theait. Mně se zdá, že všechny.

Sókr. Pozoruj na dvou, na *s* a *ó*. Obě dohromady jsou první slabika mého jména. Není-li pravda, že kdo ji zná, zná také obě ty hlázky?

Theait. Jak by ne?

d

Sókr. Tedy zná *s* a *ó*.

Theait. Ano.

Sókr. Jak to? Tedy každou zvlášť nezná, a zatímco nezná ani jednu ani druhou, obě zná?

Theait. Ale to je hrozné a nesmyslné, Sókrate.

Sókr. Avšak jistě přece, jestliže musí znát jednu i druhou, má-li znát obě, je docela nezbytno, aby napřed znal hlázky, kdo jednou chce poznat slabiku, a takovýmto způsobem nám ta krásná myšlenka uteče a bude pryč.

Theait. A to velmi kvapně.

e

Sókr. Ano, neboť ji špatně hlídáme. Měli jsme totiž snad po-

kládat slabiku ne za hlásky, nýbrž za jakýsi jeden pojem z nich vzniklý, který má sám svou vlastní způsobu a je různý od prvků.

Theait. Ovšemže ano; a snad by tomu bylo spíše takto než onak.

Sókr. Měli bychom zkoumat a nezrazovat tak nemůžeme velkou a vznešenou myšlenku.

Theait. To jistě ne.

204 *Sókr.* Budiž tomu tedy tak, jak nyní pravíme, že skupenina je jedna způsobu vznikající z jednotlivých vhodně se spojujících prvků, stejně v písmu jako u všech jiných věcí.⁸⁶

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Tedy nesmí mít části.

Theait. Proč to?

Sókr. Protože co má části, to musí být jakožto celek souhrn všech částí. Či si myslíš, že také celek vzniklý z částí je jakýsi jeden pojem ode všech částí různý?

Theait. Zajisté.

b *Sókr.* Pokládáš pojem „vše“ a pojem „celek“ za totéž, či za rozdílné jedno od druhého?

Theait. Nevím sice nic jasného, ale že mě vybízíš směle odpověděti, nehledě na nebezpečnoství pravím, že jsou rozdílné.

Sókr. Tvá smělost, Theaitéte, je správná; zdali však také tvá odpověď, to je třeba zkoumati.

Theait. Ano, je třeba.

Sókr. Tedy podle toho, jak nyní soudíme, by se pojem celku lišil od pojmu „vše“?

Theait. Ano.

c *Sókr.* Ale což, zdalipak se liší také všechny jednotky dohromady a pojem „vše“?⁸⁷ Tak například, když řekneme jedna, dvě, tři, čtyři, pět, šest a když řekneme dvakrát tři nebo třikrát dvě nebo čtyři a dvě nebo tři a dvě a jedna –, zdalipak ve všech těchto případech říkáme totéž, či něco různého?

Theait. Totéž.

Sókr. Něco jiného než šest?

Theait. Nic jiného.

Sókr. Tedy při každém tom výrazu jsme dohromady řekli šest?

Theait. Ano.

Sókr. A nevyslovujeme žádné „vše“, když vypočítáváme všechny jednotky?

Theait. Nutně.

Sókr. Snad něco jiného než pojem šest?

Theait. Nic jiného.

Sókr. Tedy při všech věcech, které vznikají z čísla, znamená nám pojem „vše“ a všechny jednotky dohromady totéž.

Theait. Ukazuje se.

Sókr. Suďme tedy o tom takto: Číselné určení jitra půdy a jitra půdy je totéž, pravda?

Theait. Ano.

Sókr. A číselné určení stadia zrovna tak.

Theait. Ano.

Sókr. Jistě také i číselné určení vojska a vojsko samo a podobně i všechny takové věci? Neboť úplně číselné určení je při každé jednotlivé z nich to, v čem záleží jejich pojem „vše“.

Theait. Ano.

Sókr. Avšak číselné určení jednotlivých věcí, je to snad něco jiného nežli jejich části?

Theait. Nic jiného.

Sókr. Tedy všechno, cokoli má části, je asi složeno z částí?

Theait. To je zjevné.

Sókr. Všechny pak části dohromady jsou, jak je uznáno, „vše“, ač jestliže i úplné číselné určení bude „vše“.

Theait. Tak jest.

Sókr. Celek tedy není z částí. Neboť jinak by byl totožný s pojmem „vše“, jenž je souhrnem všech částí.

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Avšak je část částí něčeho jiného nežli celku?

Theait. Ano, toho, co se nazývá „vše“.

205 *Sókr.* Zmužile bojuješ, Theaitéte. Ale není-li pak vše vším tehdy, když nic nechybí?

Theait. Nutně.

Sókr. Nebude však právě tohle celek, když tomu nebude nijak nic chybět? Naopak, čemu něco chybí, to není ani celek ani vše, když se zároveň z téhož stane týmž.

Theait. Nyní se mi zdá, že vše a celek se nic od sebe neliší.

Sókr. Nuže, zdalipak jsme neřekli, že cokoli má části, u toho že celek a vše bude souhrn všech částí?

Theait. Ovšemže.

b *Sókr.* Tedy abychom se vrátili k tomu, oč jsem se právě pokoušel, jestliže skupenina není součet prvků, nutně z toho vyplývá, že v sobě nemá prvky jakožto své části, nebo je-li s nimi totožná, je poznatelná stejně jako ony, není-li pravda?

Theait. Tak jest.

Sókr. Aby se to však nestalo, proto jsme zajisté tvrdili, že skupenina je něco různého od nich?

Theait. Ano.

Sókr. A což nejsou-li prvky částmi skupeniny, můžeš jmenovat některé jiné věci, které jsou částmi skupeniny, ale ne jejími prvky?

Theait. Nikoli. Vždyť Sókrate, kdybych připouštěl nějaké její částice, bylo by, tuším, směšné pustit prvky a hledat jiné.

c *Sókr.* Dozajista tedy, Theaitéte, podle tohoto nynějšího soudu by byla skupenina jakási jedna nedělitelná způsob.

Theait. Podobá se.

Sókr. Jistě se pamatuješ, příteli, že jsme o málo výše přijali jako dobrou myšlenku, že u prvků, z kterých jsou složeny ostatní věci, není výměru, protože každý sám o sobě je nesloženný, a že není správné ani k němu přidat a říci o něm „býti“ ani „tento“, protože to jsou výrazy pro věci různé a cizí, a právě tato příčina že jej činí nevýměrným a nepoznatelným.

Theait. Pamatuji se.

Sókr. Jest snad nějaká jiná příčina než tato, že prvek je jednotný a nedělitelný? Já totiž jiné nevidím.

Theait. Věřu jistě se neukazuje.

Sókr. Zdalipak tedy se nedostala skupenina do téhož druhu s prvkem, jestliže nemá části a jest jednotná způsob?

Theait. To docela jistě.

Sókr. Jestliže tedy je skupenina mnoho prvků a jakýsi celek, a ty jsou její části, jsou stejně poznatelné a výměrné i skupeniny i prvky, když se ukázalo, že všechny části dohromady a celek je totéž.

Theait. Ba věru.

Sókr. Pakli však je skupenina jedno a nedělitelné, je skupenina stejně tak jako prvek něco nevýměrného a nepoznatelného, neboť tatáž příčina způsobí u nich tytéž účinky.

Theait. Nemohu říci nic jiného.

Sókr. Tohle tedy nepřijímáme za platné, bude-li někdo tvrdit, že skupenina je věc poznatelná a výměrná, prvek však naopak.

Theait. Jistě ne, jestliže se řídíme soudným myšlením.

Sókr. Ale co, nepřijal bys raději opačné tvrzení, podle toho, 206 jaké máš sám zkušenosti z učení písmu?

Theait. Jaké?

Sókr. Že jsi po celý čas svého učení nedělal nic jiného, nežli že ses pokoušel rozeznávat hlásky i zrakem i sluchem, každou samu o sobě, aby tě nemátlo jejich položení, když jsou vyslovovány i psány.

Theait. Máš zcela pravdu.

Sókr. A vyučiti se dokonale u kitharisty, zdalipak to bylo něco jiného nežli schopnost sledovati každý jednotlivý tón, které b struně náleží? A tomu se říká, jak by každý uznal, prvky hudby.

Theait. Nic jiného.

Sókr. Pokud tedy jde o prvky a skupeniny, o kterých máme sami zkušenost, máme-li z jejich svědectví usuzovat i o ostatních, řekneme, že u rodu prvků je poznání mnohem zřetelnější

a platnější k dokonalému osvojení každého učiva nežli u skupeniny, a jestliže někdo bude tvrdit, že skupenina je svou přirozeností věc poznatelná, kdežto prvek nepoznatelná, budeme si o něm myslet, že buď vědomě nebo nevědomky žertuje.

Theait. Ba jistojistě.

c *Sókr.* Ale pro tuto věc by se ukázaly ještě i jiné důkazy, jak se mi zdá; avšak neztraňme pro ně z očí předloženou otázku, jaký má asi význam myšlenka, že připojením výměru k pravdivému mínění vzniká nejdokonalejší vědění.

Theait. To tedy je třeba viděti.

Sókr. Nuže tedy, co pro nás asi znamená ten výměr, *logos*?⁸⁸ Zdá se mi totiž, že jednu ze tří věcí.

Theait. Z kterých to?

d *Sókr.* První by byla projevovati svou myšlenku hlasem prostřednictvím výroků a jmen, a to tak, že člověk způsobuje odraz svého mínění v proudu jdoucím ústy jakoby v zrcadle nebo na vodě. Či nezdá se ti, že takováto věc je *logos*, řeč?

Theait. Arciže. Aspoň o tom, kdo to dělá, říkáme, že mluví.

Sókr. Zajisté pak každý je schopen toto dělat, buď rychleji nebo pomaleji, totiž projeviti, co se mu o každé věci zdá, kdo není od narození němý nebo hluchoněmý; a takto u všech, kdo e mají nějaké správné mínění, se objeví, že je mají spojeno se slovy, a už nikde se nevyskytne správné mínění bez vědění.

Theait. Pravda.

Sókr. Neodsuzujme však lehkovážně toho, kdo projevil o vědění myšlenku, kterou nyní zkoumáme, jako by na jeho řeči nic nebylo. Snad totiž nemyslel, kdo ji pronášel, tohle, nýbrž schopnost na otázku, co je jednotlivá věc, dáti tazateli odpověď prostřednictvím prvků.

207

Theait. Tak například, Sókrate?

Sókr. Například jako i Hésiodos praví o voze „sto pak je u vozu kusů“.⁸⁹ Já bych je nedovedl vyjmenovat a myslím ani ty; nýbrž byli bychom spokojeni, kdybychom na otázku, co je vůz, dovedli říci kola, osa, vrch, postranice, jho.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Ale ten by si snad o nás pomyslel totéž, jako kdybychom byli tázáni na tvé jméno a odpovídali slabikováním; myslel by, že jsme směšní, neboť bychom sice měli správné mínění a správně bychom říkali, co říkáme, ale domnívali bychom se, že jsme znalci mluvnické a že po způsobu mluvnickém známe i vyslovujeme výměr *Theaitétova* jména; vskutku však že nelze nic vědecky mluvit, dokud člověk neurčí každou jednotlivou věc prostřednictvím prvků ve spojení se správným míněním, což bylo řečeno také již někde v dřívější části hovoru.

Theait. Ano, bylo řečeno.

Sókr. Takto tedy že máme i my o vozu sice správné mínění, ale teprve ten, kdo dovede probrati jeho podstatu vypočítáváním oněch sto částí, když toto přibere, že přibral k pravdivému mínění výměr a místo pouhého domnívatele se stal odborníkem a znalcem podstaty vozu, tím, že skrze prvky vyložil celek.

Theait. Nezdá se ti to dobrým, Sókrate?

Sókr. Zdali se to zdá dobrým tobě, příteli, a zdali přijímáš myšlenku, že výklad o každé věci skrze prvek jest její výměr, kdežto výklad po skupeninách nebo ještě po něčem větším že je opak výměru – to mi řekni, abychom se na to podívali.

Theait. Docela to přijímám.

Sókr. Zdalipak to činíš v domněnce, že má člověk o čemkoli vědění tehdy, když se mu o téže věci zdá, hned že náleží k tomu, hned že k druhému, nebo také když míní, že k téže věci náleží hned jedno, hned druhé?

Theait. Bůh ví, že ne.

Sókr. A tu si nepamatuješ, že při učení písmu zpočátku jsi to ty sám dělal i všichni ostatní?

Theait. Chceš říci, že jsme pokládali hned to, hned druhé písmeno za složku téže slabiky a totéž písmeno že jsme kladli hned do náležitě slabiky, hned do jiné?

Sókr. To chci říci.

Theait. Bůh ví, na to věru nezapomínám a nedomnívám se, že už mají vědění, kdo jsou v takovémto stavu.

208 *Sókr.* Co tedy? Kdykoli někdo v takovémto případě chtěje napsati *Theaitétos* myslí, že má napsat, a napíše *Th a e* a když zase pokoušeje se napsat *Theodóros* myslí, že má napsat, a napíše *T a e*, řekneme o něm, že má vědění o první slabice vašich jmen?

Theait. Však jsme právě uznali, že ještě nemá vědění, kdo je v takovém stavu.

Sókr. Nuže, je nějaká překážka, aby týž člověk nebyl v tomto stavu i hledíc k druhé, třetí a čtvrté slabice?

Theait. Žádná.

Sókr. Nuže, zdalipak tehdy bude užívat výkladu prostřednictvím prvků, písmen, a napíše slovo *Theaitétos* se správným míněním, když bude psát písmena jedno za druhým?

Theait. To je jasné.

b *Sókr.* Zajisté tedy ještě bez vědění, ale se správným míněním, jak tvrdíme?

Theait. Ano.

Sókr. A přitom bude užívat výměru se správným míněním. Vždyť totiž se držel při psaní prvku, o níž jsme přece uznali, že to je výměr.

Theait. Pravda.

Sókr. Jest tedy, příteli, správné mínění spojené s výměrem, jež ještě nesmíme nazývat věděním.

Theait. Skoro se zdá.

c *Sókr.* Bylo to tedy, jak se podobá, bohatství nabyté ve snu, když jsme se domnívali, že už máme nejpravdivější výměr vědění. Či ještě nemáme žalovat? Snad totiž někdo nevymezí takto pojem „výměr“, nýbrž tím posledním významem ze tří, z nichž jeden, jak jsme pravili, dá slovu „výměr“ ten, kdo vymezuje vědění jako správné mínění spojené s výměrem.

Theait. Správně jsi připomněl; ještě totiž zbývá jeden význam. První byl totiž „jakoby obraz myšlenky ve zvuku“, ten

pak, o kterém jsme právě mluvili, „cesta prvku k celku“; a co pokládáš za třetí?

Sókr. To, co by řekla většina lidí, dovést říci nějakou známku, kterou se předmět otázky liší ode všech věcí.

Theait. Který výměr a čeho mi můžeš uvést za příklad?

Sókr. Například, chceš-li, co se týče Slunce, stačí ti, myslím, dostati výklad, že to je nejjasnější z nebeských těles obíhajících kolem Země.

Theait. Ovšemže ano.

Sókr. Nuže tu máš, proč byl uveden ten příklad. Je to to, co jsme právě říkali, že totiž jestliže zachytíš rozdíl, čím se každá věc liší od ostatních, zachytíš, jak někteří tvrdí, výměr; avšak pokud se budeš dotýkat jen něčeho společného, bude se ti výměr vztahovat na ty věci, kterým náleží ono společenství.

Theait. Chápu; a zdá se mi, že je dobré, dávat výměru takovýto smysl. e

Sókr. Kdo však spolu se správným míněním o kterékoli věci zachytí a přibere také její rozdíl od ostatních věcí, u toho vznikne vědění o tom, o čem měl dříve jenom mínění.

Theait. Ano, tak soudíme.

Sókr. Věřu, *Theaitéte*, nyní, když jsem se octl blízko u předmětu naší řeči, je mi, jako bych se zblízka díval na obraz malovaný pro dálku: nevyznám se v něm ani dost málo; ale pokud jsem stál opodál, zdálo se mi, že má jakýsi smysl.

Theait. Jak to?

Sókr. Povím, budu-li s to. Já mám o tobě správné mínění; 209 jestliže přiberu také tvůj výměr, tu tě znám; pakli ne, tu mám o tobě toliko mínění.

Theait. Ano.

Sókr. Výměrem pak bylo udání tvé odlišnosti.

Theait. Tak jest.

Sókr. Pokud jsem se tedy toliko domníval, tu jsem se patrně svým myšlením nedotýkal žádného z těch znaků, kterými se lišíš od ostatních lidí?

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Tedy jsem měl na mysli něco ze společných znaků, které nemáš ty o nic více než kdokoli jiný.

b *Theait.* Nutně.

Sókr. Nuže, proboha, jak jsem jen mohl v takovémto případě mýnit spíše tebe než kohokoli jiného? Představ si totiž, že si myslím, že Theaitétos je ten, kdo je člověk a má nos a oči a ústa a tak i jeden každý z údů. Budu snad při tomto myšlení mít více na mysli Theaitéta nebo Theodóra nežli posledního z přísloucných Mysů?⁹⁰

Theait. Jak by to bylo možné?

c *Sókr.* Ale kdybych si pomyslel netoliko člověka s nosem a očima, nýbrž i s ohrnutým nosem a s vypoulenými očima, mnil bych snad zase více tebe nežli sám sebe nebo kdo jsou takoví?

Theait. Nikterak.

Sókr. Ano, Theaitétos nebude, myslím, ve mně pojat míněním dřívě, dokud tato ploskonosost nevtiskne a neuloží u mne jakousi pamětní známku odlišnou od ostatních ploskonosostí, které jsem viděl – a tak i ostatní tvé složky –, která by mě upamatovala, i když tě potkám zítra, a způsobila mi správné mínění o tobě.

Theait. Úplná pravda.

d *Sókr.* Tedy i správné mínění o každé věci souvisí s odlišností.

Theait. To je viděti.

Sókr. Copak by tedy ještě znamenalo přibrati výměr ke správnému mínění? Neboť jestliže se tím míní přimysliti si, čím se co liší od ostatních věcí, stává se ten předpis zcela smyšlným.

Theait. Jak?

Sókr. Vybízí nás, abychom u věcí, o kterých máme správné mínění, čím se liší od ostatních, přibrali ještě správné mínění, čím se liší od ostatních. A takovým způsobem by otočení hole

nebo palice⁹¹ nebo čehokoli jiného, o čem se mluví v přísloví, e
nebylo nic proti tomuto předpisu, a větším právem by se mohl nazývat příkazem slepého; vždyť vybízet přibrati to, co máme, abychom pochopili, co míníme, to se podobá člověku velmi hezky zatemnělému.

Theait. Pověz tedy, jaký smysl měla právě teď tvá otázka?

Sókr. Jestliže, hochu, požadavek přibrati výměr obsahuje požadavek poznati a ne jen míněním pojmouti rozdíl, bylo by to pěkné s nejkrásnějším výměrem poznání. Neboť poznati jest tuším pojmouti vědění, že ano?

210

Theait. Ano.

Sókr. Nuže tedy, jak se podobá, na otázku, co je vědění, odpoví, že to je správné mínění spojené s vědomím rozdílu. Vždyť to by znamenalo podle něho přibrání výměru.

Theait. Podobá se.

Sókr. A to je veskrze pošetilé, když hledáme vědění, říci, že to je správné mínění spojené s vědáním buď rozdílu nebo vůbec čehokoli. Tedy vědění asi není ani vnímání, Theaitéte, ani pravdivé mínění ani výměr připojující se k pravdivému mínění. b

Theait. Podobá se, že ne.

Sókr. Zdalipak tedy ještě jsme těhotní a cítíme bolesti, přáteli, v otázce o vědění, či jsme už všechno porodili?

Theait. Ví bůh, já jsem tvým působením řekl více, nežli jsem měl v sobě.

Sókr. Nuže, neříká-li o tomto všem mé babické umění, že to přišlo na svět jako plody nezralé a nehodné výchovy?

Theait. Docela.

Sókr. Jestliže se tedy budoucně budeš pokoušet, Theaitéte, otěhotněti jinými věcmi a jestliže vskutku otěhotníš, budeš působením nynějšího zkoumání pln lepších myšlenek; pakli zůstaneš prázden, budeš méně obtížný svým druhům a mírnější, protože se rozumně nebudeš domnívat, že víš, co nevíš. Jedině tolik totiž zmůže mé umění a více nic a nevím nic z toho, co ti c

všichni ostatní velicí a podivuhodní mužové doby přítomné i minulé; ale tohle babické umění jsme dostali já i má matka od boha, ona pro ženy, já pak pro mladé ušlechtilé muže a pro všechny krásné lidi. Nuže, a nyní musím na schůzku do královské stoy,⁹² k soudu, před který mě pohnal svou žalobou Melétos; ale zítra ráno, Theodóre, zase zde na shledanou!

Sofisté

104 Tyto „sny“ Platónova Sókrata jsou Platónovy myšlenky o ideách; Platón tu zakrývá ironií svůj nejvyšší poznatek.

105 Proti Burnetovi ponechávám v textu slovo εἶνα.

Theaitétos

- 1 Za života Platónova bylo u Korinthu bojováno dvakrát, jednou r. 394, na začátku tak řečené korinthské války, v níž byli Athéňané poraženi od Lakedaimoňanů, podruhé r. 369/368 v bojích Athéňanů s Thébami. Protože můžeme nyní pokládat za jisté, že trilogie *Theaitétos* – *Sofistés* – *Politikos* náleží do posledního období spisovatelské činnosti Platónovy, jest souditi, že tu Platón naráží na bitvu z r. 369/368.
- 2 Erineon je vesnice v Attice.
- 3 Předčítatelem je sluha, otrok.
- 4 Kyréné, rodiště Theodórovo, byla stará řecká osada v severní Africe, v Libyi.
- 5 Odborné vědy náležely ve starověku k filosofii v širším smyslu.
- 6 Jevišťem hovoru je některé gymnasion; jinoši se natírali olejem při cvičení těla.
- 7 Starověcí matematikové, neznajíce obecných čísel, užívali k výkladům matematických vztahů metody geometrické, grafické. Problém, o kterém vykládal Theodóros a který řešil Theaitétos se Sókratem Mladším, se týkal rozdílu druhých odmocnin jednotlivých čísel, odmocnin racionálních a iracionálních.
- 8 Čtvercová čísla jsou např. 1, 4, 9, 16.
- 9 Např. číslo 8 je možno si myslit jako obdélník s racionálními stranami (2x4), kdežto kdyby bylo myšleno jako čtverec, strana by racionální nebyla.
- 10 „Délka“ je v tomto kontextu tolik co naše druhá odmocnina z čísla „čtvercového“, tedy veličina souměřitelná „délkově“ (odmocnina racionální). „Mocnost“ je naše druhá odmocnina z čísla „obdélníkového“, neboť je „mocna“ souměřitelnosti

- pouze v možnosti, teprve když z ní vytvoříme čtverec, totiž když ji „umocníme“ (odmocnina iracionální). Pozoruhodné je, že Theaitétos používá v řeckém originálu jak pro náš obvyklý výraz mocninu, tak pro námi *ad hoc* zavedený výraz „mocnost“ téhož výrazu δύναμις. [Původní poznámku Fr. Novotného nahradil *ich.*]
- 11 Tak např. $\sqrt{8}$ je „délka“, $\sqrt[3]{16}$ je „mocnost“ = protože teprve ($\sqrt[3]{16}$) je „mocna“ racionálního poměru k $\sqrt{8}$.
- 12 Pojmů jméno, název, jmenovati, nazývati užívá Platón často o úkonech logických; tak i zde jde o to, stanovit a vymezit pro pojmy různých oborů vědění jejich společný nadřazený pojem, tj. jejich rod, tedy pojem vědění.
- 13 Vnuk „spravedlivého“ Aristeida, slavného vítěze u Plataj; v Platónově dialogu *Lachés* přivádí jej jeho otec Lysimachos k Sókratovi do učení.
- 14 Prodikos z Keu, proslulý sofista; Platón o něm mluví ne bez ironie.
- 15 Spolu s Gorgiou nejvýznamnější ze sofistů 5. stol. př. Kr. Věta, kterou Sókratés cituje a dále posuzuje, byla obsažena v jeho spise nadepsaném Ἀλήθεια (Pravda). Slovo „člověk“ v oné větě chápe Platónův Sókratés jako individuální subjekt; v novověku jest druhdy vykládáno ve smyslu druhu.
- 16 Co následuje, není arci přesvědčení Platónova Sókrata. Prótagorovi samému nelze přičísti smíšení jeho noetické věty s ukami filosofů a myšlenkami básníků, které jsou v tomto odstavci uváděny. V touž souvislosti je uvedeno Hérakleitovo učení v dialogu *Kratylos*, 401b–402d.
- 17 Parmenidés je hlavní představitel filosofické školy elejské; původce nauky o jednom, nehybném a nepomíjejícím jsočnu, zásadně odporující nauce Hérakleitově o neustálém pohybu všeho. Tento protiklad označuje Platónův Sókratés v tomto dialogu (181) jako protiklad mezi „tekoucími“ a „zastavovateli celého světa“. Předchůdcem Parmenidovým byl Xenofanés, žák Parmenidův byl Zénón; poslední z významných představitelů elejské školy byl Melissos.
- 18 Viz předcházející pozn.
- 19 Hlasatel nauky o čtyřech živlech, v jejichž směřování a rozměšování, způsobovaných Láskou a Nenávistí, záleží život světa.
- 20 Epicharmos ze sicilské Megary náleží k zakladatelům komedie jako slovesného druhu. Homér je uváděn jako zástupce tragédie proto, že jeho básně byly hlavním pramenem látek pro skutečné tragiky. Aischylos prý nazval své tragédie „drobty z velikých hostin Homérových“.
- 21 Citovaný verš je z Homérovy *Iliady*, XIV, 204 (= 302). Podle Homéra je Ókeanos otec Titánů a Kronův; Tethys jest jeho manželka. Viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 86.
- 22 Na začátku VIII. zpěvu *Iliady* nakazuje Kronovec Zeus bohům, aby nepomáhali ani Řekům ani Trójanům, a aby dodal svým slovům důrazu, hrozí tomu, kdo by neposlechl, trestem a takto znázorňuje svou sílu (v. 19 nn., překlad O. Vaňorného):
- Veźmĕte zlatý řetĕz a pŕivaŕte k nebeské báni,
sami se zavĕste naň, jak bohyně všĕcky, tak bozi –
pŕec však s nebeských výšin by nebyl na zemi stažen
Kronovec, nejvyšší vládce – i kdybyste sebe vic táhli –,
avšak kdybych pak já chtĕl zatáhnout opravdu váŕně,
vytáhl bych vás všĕcky i se samou zemí a mořem,
k vrchołu olympského bych potom zlatý ten řetĕz
uvázal, takŕe by všĕcko pak viselo ve vzduchu volně:
o tolik vynikám já jak nad bohy všĕcky, tak lidi.*
- 23 Přeloženo podle rukopisného čtení ἀναρχάζω προσβιβάζων.
- 24 V příkladu, který následuje, může být hledán problém jen tehdy, když se pojem vztahu („více“ – „méně“) pokládá za podstatný znak věci, o kterou jde. Platónovo myšlení bylo tímto předpokladem leckdy uváděno do rozpaků. Aristotelés správně rozeznával kategorii vztahu od kategorie jsočnosti.
- 25 Narážka na často citovaný verš Euripidovy tragédie *Hippolytos*, 612: „jazyk přísáhl, ale mysl je bez přísahy“.
- 26 Myšlenka velmi často opakovaná; rozvádí ji Aristotelés, *Met.* 982b, slovy: „Divením začínají lidé filosofovat i nyní i poprvé

tak začali, a to tak, že se zpočátku zastavili s podivem u nejbližších otázek a potom pomalu tak postupující se zamysleli i nad věcmi většími... A kdo se zamýšlí a diví, ten se domnívá, že neví.“

- 27 Iris jest v Homérově *Iliadě* poslicí bohů. Je to vlastně zosobnění duhy, která je symbolem spojení mezi nebem a zemí; viz L. F. Saska – F. Groh, *Mythologie Řekův a Římanův*, str. 75 n. Podle Hésiodovy *Theogonie* (265 n.) je jejím otcem mořský bůh Thaumas, jehož jméno je na našem místě významně spojováno se slovem θαῦμα = div a se slovem θαυμάζειν = divití se. Ovšem proč Platón myslí, že je Iris, bohyně duhy a poslice bohů, správně pokládána za dceru Thaumanta = Divu, není dosti jasně. E. Norden, *Antike Kunstprosa*, I, Darmstadt 1915, str. 410, pozn. 3, soudí, že duha, hrající všemi barvami, je obraz mnohostranného umění sofistů a že Sókratés položertovně přenáší to přirovnání na sofisty. Apelt v 22. poznámce ke svému překladu *Theaitéta* vykládá toto místo tak, že Iris jakožto poslice bohů poskytuje Platónovi vhodný obraz pro povolání filosofie jako prostřednice mezi nebem a zemí. Domnívám se, že se Sókratova myšlenka stane o mnoho jasnější, jestliže pojme i jméno Iris samo za jméno významné jako je jméno Thaumas, a soudím, že tu Platón – po svém známém způsobu etymologizování – předpokládá souvislost jména Iris s adjektivem ἰδούς = vědoucí: Vědoucí bohyně je dcera Divu.
- 28 Zdálo by se na první pohled, že ti „slovutní muži“ jsou atomisté s Démokritem v čele, ale tato domněnka není tak jistá. Naše místo jest posuzováno v souvislosti s místem dialogu *Sofistés*, 246a, kde se ovšem materialisté stavějí v jiný protiklad, proti „přátelům idejí“ (248a).
- 29 Mýtem nazývá Platón tento výklad učení relativistů proto, že jej podává v epické formě a bez dialektického dokazování (proto také čteme v první větě, že všechno byl pohyb). Teorie čítí, která následuje, byla stručně napovčeděna již v dialogu *Theaitétos*, 152 a 154.
- 30 Krajním důsledkem relativistů je to, že rozkládají ve vztahy

i ta konkrétní jsoucna, která myslitelé jim protichůdní uznávají za jediné skutečná.

- 31 K uvedeným příkladům počitků a těch představ, jako je „člověk“ a „kámen“, přidává Sókratés náhle pojmy dobrého a krásného, na jejichž nerelativní jistotě mu nejvíce záleží.
32. Sókratés neuzívá k obraně věty Prótagorovy proti těmto novým pochybnostem myšlenky, která je zcela nasnadě, že totiž ve snách a v nemocech nejde o vjemy, nýbrž o zdání vjemů, nýbrž se uchyluje (*Tht.* 158) ve své ironii k výkladu krajně relativistickému, že totiž nelze věděti, kdy sníme a kdy bdíme, kdy jsme nemocni a kdy zdraví.
33. Po skončeném výkladu věty Prótagorovy přistupuje Sókratés k její kritice.
34. Novorozené dítě bylo pátý den po svém narození obřadně obnášeno kolem domácího oltáře; obřad ten měl význam očištný.
35. Skutečný citát ze spisu Prótagorova; podle Diogena Laertia, *Vitae*, IX, 51, a Eusebia, *Praep. evang.* XIV, 3, 7, bylo plné znění této myšlenky toto: „O bozích nemohu věděti ani že jsou, ani že nejsou, ani jaká jest jejich způsob; mnohé překážky totiž brání to věděti, i nejasnost té věci i krátkost života lidského.“
36. V Athénách byly velmi oblíbeny kohoutí (a křepelčí) zápasy; srv. *Leg.* 789b.
37. V orig. „prótagorský mýtus zahynul“. Tohoto rčení bylo užíváno na konci po způsobu našeho rčení „a už je pohádky konec“. Platón ho užívá o tom, o čem už není možno nebo není třeba dále mluvit, srv. *Philb.* 14a, *Resp.* 621b.
38. Pověstný athénský boháč, známý i z athénských dějin kolem r. 400 př. Kr.; Platón jej připomíná na několika místech jako ctitele a příznivce sofistů; hovor dialogu *Prótagoras* se koná v domě Kalliově, kde se sešli nejslavnější sofisté, Prótagoras, Hippias a Prodikos.

39. Narážka na myšlenku Homérova Priama v *Iliadě*, XXII, 71 nn. (překlad O. Vaňorného):

*Jest krásné při mládci všecko,
jestliže sklán jest v boji a kopím usmrčen ostrým,
leží – vše krásné je na něm, i po smrti, cokoli vidíš.
Když však zabít je kmet, když sedé na hlavě vlasy,
sedé na bradě vousy i hanbu mu zohyzdí psové,
není žalnější los, než takový, nebohým lidem.*

Podobně srovnává z estetického hlediska padlého mladého muže s padlým starcem Tyrtaios v básni zachované u řečníka Lykurga v řeči proti Leokratovi (107).

- 40 Prótágoras neuznává objektivní pravdy, ale uznává objektivní dobro = prospěch.
- 41 Skirón byl podle attické pověsti loupežník na skalnatém pobřeží mezi Megarou a Athénami; přinucoval pocestné, aby mu myli nohy, a když to dělali, kopnutím každého shodil do moře. Ale sám byl tímž způsobem připraven o život od Thésea. Zmínka o Skirónovi na tomto místě není dost jasná; zdá se, že tu Platón přenáší i na Skiróna, co se vypravovalo o Antaiovi, připomenutém ve větě následující.
- 42 Antaios byl sílák v Libyi, jenž nutil každého mimojducího, aby s ním zápasil; nakonec byl sám přemožen od Héraklea.
- 43 Homér je tu citován jen pro zvláštnost svého rčení μάλα μυρίοι (*Od.* XVI, 121; XVII, 422; XIX, 78), nikoli pro myšlenku; v překladu arci není vidět důvod citátu.
- 44 Proti Prótágorovu relativismu, jenž uvádí i krásno, spravedlivé, zbožné v závislost na obecném zdání, chce postavit Sókratés názory těch, kdo s Prótágorou nesouhlasí. Ale tato polemika proti Prótágorovi je odsunuta epizodou, v níž je srovnáván filosof s praktikem, a Sókratés se k ní vrací teprve v místě 177c.
- 45 Podle athénské procesní řádu byl při jistých procesech stranám vyměřen pro jejich řeči určitě stanovený čas; byl odměřován vodními hodinami, klepsydrou, a to tak, že pro

každý druh procesů takto omezených bylo stanoveno množství vody, jež se mělo nalíti do klepsydry.

- 46 Nevylučuji z textu slova ἦν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν, jako činí podle Abresche Burnet. Vzájemnou přísahou (ἀντωμοσία) se zavazovaly sporné strany, že povedou spor poctivě a věcně.
- 47 K obrazu soudu se přidává obraz dramatických her a jiných básnických výstupů, které měly ráz závodů se soudci a udělováním cen.
- 48 Rodem z Milétu, žil v 6. stol. př. Kr., nejstarší z řeckých filosofů, matematik a astronom, původce učení, že voda je pralátkou všeho světa.
- 49 Čtu jako Diēs (a U. v. Wilamowitz-Moellendorff, *Platon*, I, str. 523, pozn. 1) podle Madviga τὰὺ μίτο rukop. τ' αὖ, jež přijímá Burnet.
- 50 Výklad a překlad tohoto místa originálu ἀναβάλλεσθαι δὲ οὐκ ἐπισταμένον ἐπιδέξια ἐλευθερίως je nejistý. Výklad, podle kterého jsem přeložil, hledí k tomu, že svobodný občan athénský dbal, aby záhyby jeho svrchního šatu byly řádně upraveny, jak vidíme na řeckých sochách; známkou nedůstojné potrhlosti bylo vláčeti svrchní roucho po zemi. Avšak sloveso ἀναβάλλεσθαι má i význam hudební a užívá se ho o začínání zpěvu doprovázeného hrou na kitharu. Při tomto výkladu by bylo třeba přeložit uvedená slova asi takto: „ale ve společnosti, když na něj dojde, neumí vzít do ruky kitharu, jak sluší člověku svobodnému“. Tento druhý výklad se doporučuje zvláště myšlenkou, která následuje.
- 51 Čtu rukop. ἀληθῆ, jež Burnet podle Athénaia z textu vylučuje.
- 52 Oblastí jsoucna zde není míněn nadsmyslný svět idejí – tam by Platón nekladl příklad bez boha –, nýbrž obecně to, co je možno nazvat „svět“. Tomuto pojetí dobře vyhovuje čtení rukopisu W (vídeňského) ἐν τῷ παντὶ místo čtení obecného ἐν τῷ ὄντι.
- 53 Odkaz na výklad přerušovaný v místě 172b (viz také pozn. 44).
- 54 S přívrženci Hérakleitovými; Hérakleitos byl z Efesu.

- 55 Viz pozn. 21.
- 56 Viz pozn. 17.
- 57 Zkoumání druhých, školy elejské, je provedeno až v dialogu *Sofistés*.
- 58 Ponechávám slova ἐμοιγε δοκεῖ, která Burnet podle Stobaia z textu vylučuje.
- 59 Termíny originálu jsou ἀλλοίωσις (přejinačování) a φορῶ (nesení).
- 60 Platón na tomto místě razí termín ποιότης, doslova „jakost“, odvozený od ποῖος, jaký; překlad toho termínu je latinské „qualitas“.
- 61 Výraz „*má se to tak*“ by už vyjadřoval jakousi stálost a přívrženci nauky o neustálém toku by ho nepřipustili; proto je opraven výrazem „*děje se to tak*“. Ironické rčení „abychom jich nezastavili“ má smysl „abychom před nimi nemluvili o nějaké stálosti“.
- 62 Tento příslovečný výraz se vyskytuje několikrát v řecké literatuře a znamená vybízeti někoho k tomu, v čem se dovede nejvíce uplatnit a co ho nejvíce těší.
- 63 Např. v *Iliadě* (III, 172) užívá Helena těchto přívlastků o Priamovi; i na jiných místech u Homéra se spojují tato dvě přídavná jména, odpovídající obvyklému spojení substantiv αἰδώς (ostych) a φόβος (strach).
- 64 Narážka na dřevěného koně trojského, plného ozbrojených mužů.
- 65 V orig. ἰδέα; Apelt překládá „eine Form der Auffassung“. Diēs „une forme unique“.
- 66 Platón užívá slovesa παρέπεσθαι, provázeti, přidružovati se, kde by nám bylo snazší říci, že jsoucnost je nejobecnějším znakem všech věcí.
- 67 Theaitétos tu pojímá výrazy „dobré“ a „zlé“ v tom smyslu, v jakém se braly nahoře, totiž ve smyslu „prospěšné“ a „neprospěšné“, a proto zavádí do těch pojmů ohled na budoucnost; srv. *Tht.* 167 a 177 nn.

- 68 Čtu jako Diēs podle rukopisu W ὄν τι a nevynechávám slovo ἀκούει.
- 69 Ve svém sofistickém dokazování nemožnosti omylu užívá tu Sókratés chybného předpokladu, že se člověk obou věcí, o které jde, „dotýká svou duší“, to jest obě má jasně na vědomí; pak arci záměna není možná.
- 70 Ze závěru, že není nepravdivého mínění, vychází závěr, že všichni lidé mají stejně pravdu, se všemi svými důsledky.
- 71 Týká se případů obecně vypočtených v místě 191 n.
- 72 Týká se odpovědi Theaitétovy: „Nyní jsem zůstal pozadu mnohem více nežli tehdy“ (192) na Sókratův obecný výčet tří možných případů nesprávného mínění.
- 73 Třetí z oněch obecně vypočítaných možností nesprávného mínění Sókratés zvoleným příkladem nevysvětluje; byl by to případ, že vidí osobu, kterou nezná, ale pokládá ji za Theodóra (nebo Theaitéta), kterého zná.
- 74 Překladem „drsné“ není úplně vystiženo řecké epiteton λᾶσιον, jež značí vlastně „srstnaté“, „chlupaté“ a kterým Homér vyznačuje mužnou hruď, mužné srdce.
- 75 Viz *Tht.* 187 n.
- 76 Výrazy „míti“ a „býti majitelem“ nevystihují přesně rozdíl, který je v originále vyjádřen dvojicí slov ἔξις a κτήσις; lépe by jej vystihly naše právnické výrazy „držeti“ a „míti“, jichž jsme však v překladu sotva mohli užít.
- 77 Na takovéto domnělé spory ukazovali rádi sofisté a uváděli jimi ve zmatek své posluchače. Platón uvádí příklady toho v dialogu *Euthydémos*; tam sofista dokazuje, že když se člověk učí něčemu nazpaměť, učí se tomu, co zná, neboť zná písmena, z kterých se text skládá.
- 78 Narážka na vypravování patrně běžné, že vůdce přes brod dal takovou odpověď na otázku, jak hluboká je ta řeka; tato odpověď se stala příslovím o nabývání poznatků zkušeností.
- 79 Viz pozn. 45.
- 80 Čtu podle Jowetta κατὰ δικαστήρια.

- 81 Slovem „výměr“ překládáme tu řecké slovo *logos*, jehož význam je však mnohem širší, jak vidíme i z výkladu Sókratova na místě 206 n. Jde tu vlastně o analytický racionální výklad předmětu poznání; proto se praví dále, že co je jednoduché, jako např. hláska, je „nevýměrná“ (ἄλογον), kdežto slabika „má výměr“, je „výměrná“ (ῥητόν). Věc nevýměrná má jen jméno; pojmy „jméno“ a „výměr“ klade Platón vedle sebe a proti sobě i na četných jiných místech.
- 82 Platón tu představuje myšlenku připomenutou od Theaitéta jako myšlenku cizí: z Aristotelovy *Metafyziky*, 1043b, lze souditi, že tu jde o nauku Antisthenovu.
- 83 Obyčejně se klade skutečnost proti snu; Sókratés chce naznačit, že on sám, jako Theaitétos, opakuje tu cizí myšlenku.
- 84 Řecky στοιχεῖα ... συλλαβαί, kterýmiž slovy se v užším smyslu označují hlásky a slabiky; v řeckém originálu nejsou oba tyto významy rozeznávány. Slabika byla Řekům jednotkou netoliko fonetickou, nýbrž i grafickou; podle slabik se počítala délka řádků.
- 85 Platón rozděluje hlásky na tři druhy, na hlásky zvučné (φωνήεντα), jež zde nazývá „nejzřetelnějšími, to jest samohlásky (α ε ι ο υ η ω), na hlásky nezvuchné, to jest ražené souhlásky (jako např. *b*), a na polosamohlásky, to jest souhlásky trvací (jako např. *s*).
- 86 Dodejme příklad, že v sociologii je společnost něco jiného než prostý souhrn lidí.
- 87 V překladu nelze přesně vystihnouti rozdíl mezi prostým plurálem τὰ πάντα a τὸ πᾶν.
- 88 Zde je slovo *logos* pojímáno v nejširším smyslu = řeč, proto je možná definice jednoho jeho významu, která následuje.
- 89 Hésiodos, *Práce a dni*, v. 455 nn. (= *Báseň rolnická*, přel. A. Salač, str. 24):

*Řekne muž spoléhavý: „Však snadno si zhotovím povoz“.
Bláhový, tušení nemá: je sta dřev potřebí k vozu,
ta má především mít a domů je pečlivě snéstí.*

- 90 Mysie, krajina v severozápadní Malé Asii, byla u Řeků pověstná svou nekulturností a řeční „poslední z Mysů“ bylo příslověné.
- 91 O počínání zbytečném a neúčinném.
- 92 Tak se jmenovala budova na athénské agoře, ve které úřadoval archón král; tam se podávaly žaloby pro rušení náboženství.